

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1928

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1928

„Thya illustranda“.

Beskrivelse af Thy.

Ufuldendt Skrift.

Tre Disputerøvelser fra Borch's Collegium i København
fra Aarene 1711—1713.

Af Niels Aagaard Ebbesen.

Oversat fra Latin af Læge K. Westh.

Niels Ebbesen Aagaard var født 1662 og blev i en Alder af ca. 19 Aar Student fra Metropolitanskolen i København. 1689 blev han latinsk Skolemester, d. v. s. Rektor ved Latinskolen i Thisted, et Embede han beklædte i 13 Aar. Her var han en meget flittig Mand; han tog saaledes 1692 Baccalaurigraden og i 1696 Magistergraden ved Universitetet. Efter det Kendskab man har til hans senere Livs Førelse, tør man gaa ud fra, at han med Duelighed har taget sig af sin Skoles Ledelse. Iøvrigt var Forholdene ved Latinskolen i Thisted ikke gode, og han skildrer Skolen som „en Augiasstald¹⁾, til hvis Renselse jeg kunde ønske mig herkuliske Kræfter fra den højeste Guddom“. Om sine Medlærere, Hørerne, skriver han, at han ikke kan sige andet, „end at de jo nok som flittig opvarter“ deres Embede. Det var under hans Ophold i Byen, at Besættelseshistorien opskræmte Sindene, og han maatte ogsaa for Retten aflægge Vidnesbyrd om et Tilfælde af Hysteri, som han tilfældigvis kom til at overvære hos en af de saakaldte besatte.

Om hans Ledelse af Skolen vides iøvrigt intet; kun fik han i 1698 tilligemed Sognepræsten Sixtus Aspach „en alvorlig Erindring om deres Skoles uklarede Regnskaber i Orden at bringe“. Opholdet i Thisted maatte alligevel efterhaanden synes ham utilfredsstillende, levende interesseret som han var for videnskabelige Sysler, hvorfor han i Brev,

---

¹⁾ I den gamle græske Gudelære fortælles om Kong Augias, at han ejede en Hjord paa 3000 Kreaturer, hvis Stald ikke var bleven rensed i 30 Aar; den blev rensed af Herkules i Lobet af en Dag.

dat. 22/12 1702, beder Biskop Bircherod i Aalborg om at maatte forlade Skolen til Nytaar „udi Forhaabning at nyde nogen videre employe!“. Han drog saa til København, hvor han kom paa Borchs Kollegium, og efter nogle Aars Forløb blev han dets Inspektør. Her paa Kollegiet boede han en Tid sammen med Ludvig Hølbørg, der roser ham for hans flittige Studier i det latinske Sprog. At han paa dette Omraade af sin Samtid blev anset for at være en fremragende Forsker, viser sig ved, at da Frederik Rostgaard begyndte Arbejdet med en dansk Ordbog, henvendte han sig til Magister Aagaard, som blev hans mangeaarige Medhjælper og føjede den latinske Oversættelse til de danske Ord. Under sit Ophold paa Borchs Kollegium er det, han forfattede sine 3 Disputatser om Thy, Thya illustranda, der udkom i Aarene 1711—13. Selv om dette Arbejde desværre er ufuldendt, har det dog sin Betydning, idet det er en af de første Beskrivelser af en enkelt dansk Egn; Aagaard er altsaa en af de første „Hjemstavnhistorikere“ her i Landet, og da det er Thy, som er skildret, har Redaktionen af Aarbogen ment, at en Oversættelse af disse 3 Smaa-bøger vilde have Interesse for dens Læsere. Iøvrigt vendte Magister Aagaard tilbage til Skolevæsenet igen, idet han 1714 blev Rektor for Latinskolen i Køge, og her døde han 1717 i en Alder af 55 Aar.

P. L. Hald.

THYA ILLU-
STRANDA,
Qvam
DISSERTATIONE SECUNDA
Publicæ disquisitioni submittit
NICOLAUS AAGARDUS

EBBERI F.

Unâ Defendente

Nobilissimo & plurimæ spes Juvene,

ESAIA NICOL. F. SMEDT,

In Auditorio

Die 26. Octobr. Ao. 1712. horis p. m. solitis.

Havniæ, Ex Reg. Majest. & Universit. Typographæo.

Titelblad til det andet af de tre Smaahæfter, hvoraf Aagaards Beskrivelse af Thy bestaar.
Titelbladene er omtrent ens til dem alle tre.

Beskrivelse af Thy,
hvilken i anden Disputereøvelse fremlægges
til offentlig Undersøgelse

af

Niels Aagaard Ebberson

i Forening med

den højædle og forhaabningsfulde Yngling

Esaias Niels F. Smedt

i

Borchs Kollegiums Auditorium

den 26. Oktober 1712 i den sædvanlige Eftermiddagstime.

København. Hs. kg. Majestæts Universitets Trykkeri.

Maaske vil nok en og anden undre sig over, at jeg har paataget mig at beskrive Thy, som er en af de mindste af vort Fædrelands Provinser, og som kun faa — selv af vore Landsmænd — kender af Omtale og langt færre af Selvsyn. En saadan Forbavselse var vel heller ikke helt ugrundet, hvis man betragtede Sagen med vor Tids Opfattelse, som enten regner alt efter Udstrækning og ikke efter Vægt, eller som er i den Grad ked af det hjemlige, at den kun glæder sig over, hvad der i Ord eller i Gerning angaar Udlandet. Men Forbavselsen vil let høre op, saasnart jeg har klarlagt, hvad der er Grunden og hvad der forpligter mig til at paatage mig denne Rolle. For lang Tid siden modtog dette i Sandhed mit andet Fædreland mig med stor Velvilje og ernærede mig i flere Aar i Træk paa bedste Maade, hvis da efter Senecas¹⁾ Vidnedsbyrd: „Fædrelandet er allevegne, hvor der er godt“. Imidlertid mindedes jeg Aristoteles²⁾ Udsagn: „En Gæst bør ikke altid være Gæst“, og da jeg efterhaanden havde bragt for Dagens Lys enkelte Ting, der var værd at lægge Mærke til, og som jeg havde bemærket var forbigaaet af andre, og som en Gang vil glæde Sindene, saa mente jeg, at jeg, for ikke at blive betragtet som en utaknemmelig Gæst af en saa venlig Vært, dog kunde gøre en lille Smule Gengæld for den velvillige Gæstfrihed, hvis jeg kunde belyse, hvad der hidtil havde skjult sig i Mørket, og idet jeg sankede de Aks, der var tilbage efter den velfor-

---

1) *Seneca*, romersk Digter og Filosof, død 65 e. Kr.

2) *Aristoteles*, en af det gamle Grækenlands største Filosofer, død 322 f. Kr.

tjente Dr. Ole Worms¹⁾ rige Høst, offentlig kunde fremstille et eller andet Mindesmærke, befriet for Rust, som allerede længe har ligget skjult i denne vestlige Egns Indre.

Men for, som man siger, at kalke to Vægge af een Spand, besluttede jeg, da jeg ansaa det for Uret, at denne ikke foragtelige Del af vort Fædreland paa Grund af sin Lidenhed enten var ganske uberørt eller kun løseligt omtalt af Geograferne, i det samme Arbejde at forudskikke en kort Beskrivelse af Provinsen, for at dette baade kan være et Venskabs pant fra et huskende Sind og ogsaa være en Spore for flere til lignende Forsøg paa at beskrive andre Provinser af vort Fædreland, som de kender bedre. Thi saaledes vil det maaske en Gang ske, at de, der som Gæster i Hjemmet kun beundrer det fremmede, selv mod deres Vilje maa lære at sætte passende Pris paa Fædrelandet, som vi har faaet i Fællesskab.

Efter disse korte Bemærkninger gaar jeg til selve Sagen, idet jeg først beder den velvillige Læser undskylde min Ringhed, hvis jeg ikke berører alt efter Ønske eller saaledes som Provinsen fortjener det, eftersom jo den, der beredvil- lig indrømmer sin Skyld, synes allerede at have betalt en Del af den.

— — —

Først drejer det sig om Navnets Oprindelse. Denne Landsdel kaldes for *Thy* af J. Kolding²⁾ og af J. Pontanus³⁾. Joh. Lyskander⁴⁾ omtaler den som Thy-Distriktet eller -Provin- sen. Rutg. Hermansen siger i sin Beskrivelse af Dan- mark: Ty eller Thy Herred. (Men det er mindre korrekt at sige Herred, da jo Provinsen bestaar af fire Herreder;

1) *Ole Worm*, 1588—1654, dansk Naturforsker, Læge og Professor i København.

2) *Jon Jensen Kolding*, Præst, død 1609. Udgav i 1594 en Bog, *Daniae descriptio nova* (En ny Beskrivelse af Danmark).

3) *Johan Isaksen Pontanus*, 1571—1639, Professor i Historie i Hol- land. Skrev paa Opfordring en dansk Historie.

4) *Claus Christoffer Lyskander*, 1556—1624. Sognepræst i Herfølge paa Sjælland. Blev 1516 udnævnt til kongelig Historieskriver.

men da han er fremmed, kan det undskyldes, at han har ladet sig lede paa Vildspor af Navnet Hanherred og har troet sig berettiget til at slutte fra Grænsefællesskab til et Fællesskab i Navn.) Vi selv siger Thy eller Thy Land.

For nøjere at efterspore Oprindelsen til dette Navn vil det være gavnligt først at høre andres Mening om denne Sag. Saaledes siger J. Kolding i sin Beskrivelse af Danmark, at „Indbyggerne tror paa, at *Thy* kommer af at *tude*. Det fortælles nemlig, at disse nu træløse Egne forhen var bevoksede med de tætteste Skove, som var Skjulesteder for blodtørstige Ulve og andre vilde Dyr. Og nylig er der ogsaa fundet Stykker og Skaller af Nødder og Hjortetakker i Moserne som sikre Tegn paa ryddede Skove“. Ioh. Is. Pontanus forsikrede det samme med omtrent samme Ord, men føjer dog til, at han tror, at den omtalte Tuden maa stamme fra Havets Brølen og ikke fra Vilddyr og Ulve.

Selv tror jeg dog ikke, at *Thy* skylder hverken de tudende Skove eller det brølende Hav sit Navn, især da denne Forklaring kun støtter sig til Indbyggernes Formodninger, et svagt Fundament; for hørte vi paa disse, vilde højst forskellige Prøver paa Navnetydninger være at finde i vore Landsdele. Saaledes bærer Vendsyssel efter Folkemeningen sit Navn *Vend-* eller *Vandsyssel* paa Grund af de mange Moser og de store Vandmasser, der især ved Vintertid oversvømmer Egnen. Morsø skulde betyde *Dødens Ø*¹⁾, fordi, som Rygtet fortæller, de dødsdømte forhen sendtes derover til de vilde Dyr uden nogen Fødemidler for langsomt at gaa til Grunde i mennesketom Ensomhed. Andetsteds skal det dog paavises, at Navnet har en anden Oprindelse.

At der forhen har været Skove i *Thy*, slutter jeg deraf, at jeg under mit Ophold der saa en Egestamme, som Bønderne under Tørvegravning nylig havde fundet, ligesom ogsaa hele Hasselnødder, hvis Skaller var bleven sorte af saa længe at have ligget skjult i Jordens Indre. Den daglige Erfaring lærer tilstrækkeligt, at Indbyggerne ogsaa kan forstyrres af

---

2) Det latinske Ord *mors* betyder Død.

Havets Brølen, naar det stormpiskede Havs brydende Bølger frembringer en saa frygtelig Torden, at det kan høres en hel Mil ind i Landet, selv i Stormvejr. Alligevel anser jeg det ikke for sandsynligt, at der skulde være strømmet en saa talløs Skare Ulve sammen i denne Egn, at de ved at opfyldte alt med deres grufulde Tuden skulde have givet Stedet Navn. Thi Ordet *at tude* bruges alene om Hunde og Ulve blandt alle Dyr i egentlig Betydning, omend det i overført Betydning ogsaa bruges om andre Ting. Deraf kommer det kendte Udtryk: At tude med Ulvene. Og desuden, naar det vrede Ocean med ikke mindre Kraft styrter sig ind over de tilgrænsende Dele af Jylland, baade mod Nord og Vest, indser jeg ikke, hvorfor alene denne Provins fremfor de øvrige fortjener at benævnes af at tude.

Naar Pontanus tror, at *Thyrholm*, der grænser op til Thy (herom mere senere) er opkaldt efter *Thyra*, Gorms Dronning, Datter af den engelske Konge, Ædelred, (det samme har før ham Ørtel¹) paastaet, idet han som Grund tilføjer, at hun efter Kejser Ottos Udmarsch af Jylland sørgede for, at hele Landet Syd for Slesvig befæstedes med en Vold), saa er det dog mærkeligt, at han ikke afleder Navnet paa hele Provinsen fra hende, da vi jo siger *Thyholm* (ikke *Thyrholm*) lige saa vel som *Thyland*²).

Endnu mærkeligere er det dog, at han ikke har søgt Navnets Oprindelse i *Tyr*, der var en asiatisk Afgud hos de gamle hedenske Danskere, og som han paastaar er den samme som *Mars*³). Efter ham kaldes den tredie Dag i Ugen for Tirsdag. Hvis derfor Forklaringen skulde søges i et af disse to Navne, er det sandsynligt, at dette Krig og Sejr elskende Folk hellere vilde opkaldes efter denne Gud, som tildeler Sejr, end efter en Dronning, om hun end er nok saa smykket med Fromhed og andre Dyder.

1) *Abraham Ørtel*, 1527—1598, var Hofgeograf hos Filip d. 2. af Spanien.

2) Paa et Danmarkskort, der er udarbejdet paa Foranstaltning af Henrik Rantzau (1526—1598), staar der ligeledes *Thirholm*, og i Forklaringen til Kortet bemærkes, at *Thirholm* er opkaldt efter Dronning Thira.

3) *Mars* er jo som bekendt Krigsgud hos de gamle Romere.

Saa vilde jeg snarere tro, at *Thy* kommer af *thy*, det vil sige Tjener, Slave, hvorefter vi har Ordene *thive*, Tjenere, *thivi*, Tjenestepige og Tyende. Men fra denne Forklaring afholdes jeg af Cimbrerfolkets medfødte Frihedskærlighed, som gør, at de hellere vil taale alt andet end Slaveri, hvorfor det være langt fra mig at vove at paastaa, at et saa tappert Folk har villet laane sit Navn fra et af dem i den Grad forhadet Ord.

Den allerbedste af alle Forklaringer er efter min Mening den, at *Thy* kommer af *thiod*, der betyder *Folk*, saa at altsaa Thyland skulde komme af *thiodland*, det er: den folkerige Provins eller som Rudbeck oversætter det: det betydeligste Omraade, ikke saa meget med Henblik paa Størrelsen som paa Kvaliteten. *Thiod* sat til andre Navneord angiver noget fremragende, saaledes som nogle Eksempler skal vise. *Thiod-ar* betyder de store Floder eller Aaer. *Thiod-kongur* er lig Enevoldskonger, *thiod-skalld* betyder en fortræffelig Skjald, *thiod-vegr* vil sige den offentlige Vej. Denne min Mening bekræfter Hvitfeld¹⁾, naar han kalder Hovedvejen for *Thy-Vej*. Saaledes siger han om Kong Christian den Andens Tog til Sverige i Aaret 1520: „Der er ikke uden tvende Veje til Lands, mand kand komme derind her af Danmark, som er Hull-Veyen og Thy-Veyen“, og paa samme Maade rundt omkring. Pontanus, som ikke var saa velbevandret i de nordiske Sprog, siger, at denne Vej af Svenskerne kaldes Tyveden. Heraf slutter jeg, at denne Forklaring paa Navnet er den bedste, der overhovedet gives. At vi hyppigere siger *Thy* end *Thyland*, kommer deraf, at Cimbrerne altid har tilstræbt og den Dag i Dag tilstræber Korthed i alle Sprogets Ord, et Faktum, der er alt for velkendt til, at det behøver at belyses ved Eksempler.

Thy er altsaa en Provins i det nordlige Jylland, hørende til Aalborg Stift. Mod Nord gaar det over i Hanherred, og mod Syd er det forbundet med Harsyssel ved en smal

1) *Arild Hvitfeld* skrev „Danmarckis Rigis Krønike“, som udkom i København 1595—1604.

Landtange, som kaldes Harboøre. Mod Øst begrænses det af Limfjorden og mod Vest af det tyske Hav. Herved er Thy paa begge Sider i den Grad befæstet, at det, trygt i sig selv, mindst af alt behøver at frygte Angreb af fjendtlige Skibe, som selv udsættes for Farer fra Havet, fra Stormen og Revlerne, medens man andetsteds bygger Borge og Forter til Beskyttelse, som det koster meget at anlægge og endnu mere at vedligeholde. Thy er omtrent otte Mil i Længden og paa det smalleste Sted kun een Mil, men ellers to Mil bredt. Thy omgærdes saavel mod Øst og Syd af ret høje Skrænter — med deres friske grønne Farve et yndigt Skue for Øjet — som mod Vest af udstrakte Sandklitter og beskyttes herved mod det nære Havs indstrømmende Bølger.

Historien fra de ældste Tider fastslaar, at Thy en Gang har været en Halvø, adskilt fra Harsyssel ved Limfjorden. Desuden fortæller J. Wolf¹⁾ i sin paa dansk skrevne Evighedskalender, at Limfjorden omkring Aar 2020 efter Verdens Skabelse løb midt gennem Cimbrernes Land fra Øst til Vest. Hans Ord lyder: De havde dend store Flood og Fiord Limfjord, som af Øster og Vester løber dennem tvært igiennem Landet.

Aar 948 efter Kristi Fødsel, medens Harald Blaatand var Konge i Danmark, drog Kejser Otto den Første, ogsaa kaldet den Store, ind i Danmark med en stor Hær og hærgede med Ild og Sværd, hvor han mødte Modstand, for at hævne, at Danskerne havde dræbt nogle sachsiske Bønder, og for at hævne Drabet paa en Markgreve, der af sin Fader Henrik, en slesvigsk Fuglefænger, var bleven sat til at beskytte Grænserne mod Danskernes Indfald. Saxo siger om Kejser Otto i sin 10. Bog: Efter uden Modstand at være draget gennem Jylland, der jo var rensat for kongelige Tropper, forhindredes han i at drage videre af Limfjorden, der den Gang med sine Vande spærrede for Vendsyssel, og slyngede sit Spyd, som han var en Mester i at bruge, i Havets Bølger for at efterlade sig et Minde og gav derved Sundet sit

---

1) Boghandler og Forlægger, død ca. 1600.

Navn“. Ogsaa Hvitfeld bekræfter, at Kejseren ikke kunde komme længere, da han var kommet til det Sund, som blev opkaldt af ham. Heraf fremgaar det tydeligt, at Vendala (under hvilket Navn Saxo sammenfatter Thy og Hanherred) den Gang var begrænset af Vand, og at Limfjordens Udløb mod Vest paa den Tid ikke som nu var tillukket af Sand. Thi ellers vilde Kejser Otto lige saa let være trængt ind i Thy og Hanherred og det tilgrænsende Vendsyssel, som de kejserlige Soldater i forrige Aarhundrede trængte derind.

Alb. Krautz¹⁾ erklærer, at Kejseren angreb Størstedelen af Jylland indtil dets nordligste Del; Adam af Bremen²⁾ siger: „til det yderste Hav“. Dette Udtryk anholder Pontanus og siger: „Hvis han, som det synes, hermed vil forstaa det norske Hav, i hvilket den nordlige Del af Jylland ender omkring Halvøen Skagen, tager han grundigt fejl, da det ikke er en Bugt af Havet, men af Limfjorden, som den Dag i Dag (eller snarere kun en Del af den) kaldes Odde-sund, d. v. s. Ottos Sund efter Otto og den Lanse, som han kastede i Vandet for at markere Grænsen for sin Ekspedition mod Nord“. Helmoldus³⁾, der som det synes følger Adam af Bremen, begaar den samme Fejltagelse og kalder det det yderste Hav, og idet han tilføjer, at det skiller Normannerne fra Danskerne, gør han det til Overmaal klart, at han har ment det norske Hav og ikke, som han burde, denne Havbugt. Imidlertid skal vi ikke benægte, at man kan sejle fra dette Sund til Norge, og maaske tjener det til Undskyldning for Adam af Bremen, at han gør Vendsyssel, som ligger paa den anden Side af Sundet, til en Ø.

1) *Albert Krautz*, d. 1517, Kannik i Hamburg. Udgav en Række livfuldt og flot skrevne Værker paa Latin, hvori han giver en sammenhængende Skildring af Nordtysklands, Nordens og Danmarks Historie, der bragte meget ukendt for Dagen.

2) *Adam af Bremen*, tysk Historieskriver og Geograf, d. 1076. Besøgte i 1068 Svend Estridsøn for at faa Oplysninger til sit Værk i fire Bind, hvoraf det sidste er et geografisk Appendiks.

3) *Helmoldus*, Præst i Bosow i Polen i det 12. Aarh. Skrev *Chronicon Scavorum* (Slavernes Krønike), for Størstedelen efter Adam af Bremen.

Herved begaar han dog atter en Fejl, da det ikke er en Ø, men en Halvø, som mod Vest hænger sammen med det jyske Fastland. Jeg vilde dog snarere tro, at Adam af Bremen med „det yderste Hav“ har ment Limfjorden, som baade af Saxo og af Lyskander kaldes „det limeriske Hav“. Tilnavnet „det yderste“ skulde saa skyldes, at det forhindrede Kejsereens videre Fremtrængen. Her ser det ud, som Pontanus selv har begaaet en dobbelt Fejl:

For det første ved ikke at tage Tidsforskellen i Agt, naar han anholder Adam af Bremen, fordi han lader Vendssyssel være en Ø; thi paa Pontanus's Tid var Landsdelen Vendala ligesom den Dag i Dag forbunden med Harsyssel, skønt Vendala paa det Tidspunkt, da Kejseren gjorde sit Indfald i Jylland, og om hvilket Adam af Bremen skriver, var adskilt fra Harsyssel ved Limfjorden, som enten løber ud i det tyske Hav eller optager Oceanets Vande i sig.

For det andet ved at sige, at han ikke vil benægte, at man kan sejle fra dette Sund til Norge, og alligevel paastaa, at Vendala mod Vest hænger sammen med det jyske Fastland.

Og disse to Udsagn kan ikke forliges.

Da Knud IV., Danmarks Konge, i Aaret 1085 efter at have vundet Sejr mod Øst mente, at Tidspunktet var inde til at genvinde England, som var mistet ved et ulykkeligt Tilfælde, og som han mente at have arveretsligt Krav paa, „sejlede han“, siger Saxo, „efter at have opbudt en Flaade til det limeriske Havs Kyster, hvorfra der er en ganske kort Udsejling til Havet, fordem farbar for Skibe, men nu lukket ved, at store Sandmasser har aflejret sig“. Dette bekræftes foruden af Pontanus ogsaa af Meursius¹⁾, som siger: „Han (Knud) befaler Flaaden at samle sig i Limfjorden, hvorfra Overfarten den Gang var let og ikke som i Dag umulig paa Grund af aflejrede Sandmasser“. Og der er ikke Grund for nogen til at slutte, at der her kan for-

---

¹⁾ *Meursius*, hollandsk Filolog, d. 1639. Han var en Tid Professor i i Historie i Sorø.

staas den østlige Munding af Limfjorden, hvor den i Nærheden af Hals løber ud i det Balthiske Hav. Thi dette modbevises let saavel af den vanskelige Overfart herfra til England, som af Andr. Angelettus's¹⁾ udtrykkelige Ord i hans Levnedbeskrivelse af Knud den Hellige. Hans Ord om dette Togt lyder saaledes: „Han befalede, at Skibene skulde føres til de vestlige Havne, hvor de saa skulde afvente hans Broder Olavs snarlige Ankomst med andre Skibe“. Rigtigheden heraf bekræftes ogsaa af den gamle Vise, som findes blandt dem, der omhandler de gamle Heltes Bedrifter, og som er samlet af Magister Andr. Vellejus²⁾ og forøget og udgivet med Noter af Hr. Peter Septimius³⁾, de saakaldte Kæmpeviser. „Udi Limfiord lagdes den Flode ind imod den vestre Side“. I Borch's Collegiums fortrinlige Bibliothek findes et Landkort, som er tegnet med Haanden hverken i Gaar eller i Forgaars, og som yderligere viser det Aag, hvorved Thy forbindes med Harsyssel, betegnet Limfjords Minde, d. v. s. Limfjordens Port. At dette Sund forhen har været meget bredt, ses tydeligt hos Angelettus, som paa det citerede Sted siger, at en Flaade paa 1000 Skibe af Kong Knud var sendt derhen, og at den skulde forøges med endnu flere, som skulde sendes af hans Broder Olav.

Alt dette beviser, at Vesterhavet allerede forhen har gennemstrømmet Limfjorden, indtil Mundingen endelig blev lukket ved, at Sandet lidt efter lidt blev skyllet op fra Bunden, og Havet derved satte Laas for Fjorden og sig selv.

At Thy tidligere har været delt i flere Øer, end det er i Dag, er aldeles sikkert. Dog er jeg ikke enig med J. Kolding, som lader der være seks Øer, nemlig Hanstholm, Østholm, Jegindø, Livø, Egholm og Boddum, og heller ikke

---

1) *Andreas Angelettus*, Carmeliter-Provincial i Rom, d. 1678. Hans 1667 udkomne Levnedbeskrivelse af Knud d. Hellige er en Gen-givelse af Ælnoth's Krønike.

2) *Anders Sørensen Vedel* (1542—1616) har oversat Saxo og udgivet Adam af Bremens Kirkehistorie.

3) *Peder Syv* (1631—1702).

med Pontanus, som tilføjer Morsø. Thi de to første var allerede i deres Tid ligesom i vor ophørt med at være Øer, skønt man saavel af Navnet Holm som af Beliggenheden kan slutte, at de langt tidligere end vore Forfædre kan huske, har været adskilte fra Fastlandet ved en smal Havarm; ogsaa nu er — især hvis Vinteren har været lidt mild — Adgangen til dem begge vanskelig gennem Sumpe og grundet Vand, som sandsynligvis er opstaaet ved, at Havet har flydt ind gennem den smalle Munding, som saa blev tilstoppet af det medførte Sand, hvorpaa Vandet, som nu var blevet indelukket og stillestaaende, lidt efter lidt er sunket. Med hvilken Ret de tæller Livø og Egholm blandt Thys Øer, ved jeg ikke. Denne ligger 8 Mil fra Thy imod Øst og hører under vor Frue Kirke i Aalborg og er ogsaa i verdslig Henseende denne By undergiven; hin hører til Salling, som den ligger nærmest ved. At Boddum er en Halvø, indrømmer de begge. Morsø er for stor til, at den kan regnes for en Ø under Thy. For Resten vilde disse gode Mænd synes at have taget fejl i Antallet af Herreder og Sogne i Thy, som, hvis Morsøs blev medregnede, vilde have været langt flere. Saaledes kan Thy kun gøre Fordring paa en eneste Ø, nemlig Jegindø, som dog — beliggende midt mellem Thy og Morsø — i verdslig Henseende hører under Thy og i kirkelig under Morsø.

Fra gammel Tid er Thy delt i fire Herreder: Hillerslev, Hundborg, Hassing og Revs, som har faaet deres Navne fra Navnene paa ligesaa mange Landsbyer, ved hvilke det fordem var Skik at holde Ting, eller — hvad der lyder mere sandt — fra ligesaa mange Dyr, nemlig Ilder, Hund, Hare og Ræv, hvis Billeder endnu findes i Herredsseglene. Dissets Omraade indbefatter 51 Landsogne; hvorfra Kolding og Pontanus kan tilføje fem, maa de selv vide.

Bortset fra Ørum Slot findes der nu ingen Borge her. At der ogsaa har været en anden, ikke ringere end dette, i Nærheden af Landsbyen Hillerslev (heraf Navnet Hillerslev-Hus), herom fortæller — foruden et stadig levende Sagn blandt Indbyggerne — Voldgrave og Pæle, der er bleven

tilbage efter en Bro, som i Tidernes Løb er bleven ødelagt. Nordens mægtigste Dronning, Margrethe, lagde — i Følge Hvitfeld — dette samtidig med Ørum Slot til de kongelige Ejendomme efter for en aftalt Pris at have erhvervet det af Hr. Niels Strangesøn. Jeg skal ikke omtale de gamle Borge ved Sjørring Sø, Færgeborg og Sjørringvold, hvis Rester endnu kan beses af nysgerrige; de var mindre end hine førnævnte og beboedes af Smaakonger og var i Forhold til Tiden godt befæstede til Beskyttelse for dem og deres mod Sørøvernes Indfald.

Thisted er den eneste Købstad i Provinsen. Men naar Hvitfeld optegner, at Hesøe udi Thy i Aaret 1532 fik skænket Købstadsrettigheder og en femaarig Skattefrihed, for at der kunde bygges en By, saa slutter jeg deraf, at Kong Frederik den Første, af glørværdig Ihukommelse, paa det Tidspunkt havde tænkt paa at flytte Thistedes Marked til en Landsby paa Østholm, Huchs-Øer, jeg tror, paa Grund af den gode Havn, Huchs-Øer Havn, den har fremfor Thisted, fuldstændigt beskyttet mod Storme. Men da Kongen døde det følgende Aar, blev der intet ud af den Sag.

Der er ligeledes kun et Kloster, Vestervig, som er meget berømt, ikke blot paa Grund af dets Ælde, men ogsaa paa Grund af de pragtfulde, en Fyrste værdige Bygninger, som ved deres Ry for Skønhed har lokket mange, selv fremmede, til at komme og bese dem og har saa bagefter henrykket dem til Beundring. Men jeg burde snarere sige: havde gjort dette. Thi omkring den 1. Januar 1704 blev det — sørgeligt at melde — hærget af en ødelæggende Ildebrand og styrtede i den Grad i Ruiner, at man ikke en Gang tør haabe paa, at det nogensinde paany skal genopstaa til den fordums Pragt, i det mindste ikke for private Midler.

Men herom og om Herregaardene og om Floder, Søer og Bjerge skal der senere og paa rette Sted tales udførligere.

Klimaets og Jordbundens Godhed er en Anbefaling for denne Landsdel. At Klimaet er mildt og Luften sund, i Særdeleshed for de Indfødte, bevises af, at de fleste bevarer

usvækket Sundhed langt op i Alderdommen, og af at Folk for det meste bliver meget gamle. Thi mange lever her halvfjerds eller firs Aar, adskillige dør først som hundredaarige. Sygdomme er her sjældne, bortset fra dem, der skyldes Alderdom eller Luksus (selv i det mest maadeholdne Folkeslag findes der jo nogle, som hengiver sig til Bordets Glæder), og naar man undtager den i vort Fædreland fremmede Sygdom Skørbug¹⁾, som dog kan bekæmpes enten ved Arbejde eller ved Midler, der findes herhjemme, idet nemlig Jorden frembærer Urter, som enten forhindrer eller i det mindste standser denne Sygdom, som Thyboerne, der bor mellem Fjorden og Havet, kunde have Grund til at nære endogsaa alvorlig Frygt for paa Grund af de fra begge Sider opstigende usunde Dunster, hvis ikke disse straks spredtes af de paa dette Sted herskende kraftige Vinde.

Det være sig dog langt fra, at jeg vil sige, at Thy er i den Grad fritaget for Sygdomme, at det jo ikke ogsaa en Gang er blevet straffet med Epidemier. Herom vidner tilstrækkeligt tydeligt de udstrakte Lyngheder, som findes her og der, og paa hvilke Marker, endnu den Dag i Dag adskilte ved bestemte Grænser, ligesom tavst klager over, at Bønderne er bleven revet bort fra at opdyrke dem. Den Farsot, man tror har været saavel den mest mindeværdige som ogsaa den skadeligste for denne Egn, er den, som i det fjortende Aarhundrede bredte sig over næsten hele Jorden, hvad der bekræftes ikke blot af den almindelige Overlevering, men ogsaa af Aarbøgenes trofaste Vidnesbyrd, og som paa Grund af dens Virkning af Menigmand kaldtes for *den sorte Død*²⁾, og som (efter Meursius) i den Grad hær-

---

1) Skørbug er en tidligere ikke ualmindelig Sygdom, som skyldes Mangel paa visse Stoffer i Føden, de saakaldte Vitaminer, og som blandt andet viser sig ved Blødninger i Huden og fra det opsvulmede, blaa-lig-røde Tandkød.

2) Oprindelsen til Udtrykket „den sorte Død“, som anvendes om Pest i Almindelighed og især om Epidemien i 1348—50, er ikke helt sikkert kendt. Ifølge en Artikel i det amerikanske Tidsskrift „Isis“ for Maj 1926 findes det brugt første Gang af Pontanus. Sandsynligvis

gede Danmark, at de fleste Egne var affolkede, og Markerne rundt omkring længe forblev udyrkede, fordi der manglede Bønder.

Nogle Historikere henlægger denne Epidemi til ovennævnte Aarhundredes otteogfyrretyvende Aar, som f. Eks. blandt vore hjemlige Pontanus og Meursius. Joh. Adolf Cypræus henlægger den i sine Aarbøger over de slesvigske Biskopper til Aar halvtreds. Men Hvitfeld gør begge disse Aar til Pestaar, idet nemlig han og med ham Pontanus siger om Aaret 1348: „Chronologerne angiver, at der dette Aar grasserede en grusom Pest i næsten alle Egne af Verden, hvis Lige man aldrig i Mands Minde har kendt“ o. s. v. Om Aaret 1350 skriver Hvitfeld: „Den Gang rasede den alvorligste Pest, om hvilken man har Huskeverset:

ROSTRUM, TRIVUSTUM, SPED LONGUM, TUNC
MALA PESTIS¹⁾.

Og han skriver i Bispekrøniken: „Aar 1350 sad (i Slesvig) Nicolaus 3. Brun. Disse Tider skæmmedes af hin grumme Pest, som fløj over alle Haves Kyster, saaledes at

---

skyldes Navnet den Omstændighed, at der ved en bestemt Form for Pest, Hudpest, et eller flere Steder paa Huden danner sig en Blære, der snart brister og efterlader en sort Plet, en Nekrose (d. v. s. en Afdøen af Vævet).

¹⁾ I dette Hexameter, som er citeret af en Del Forfattere fra de første Aarhundreder efter Pesten, er kun de sidste tre Ord Latin; de betyder: „Den Gang (var eller rasede) den onde Pest“. Hos en af Forfatterne (Erich Pontoppidan) staa der: „Rostrum (M) try Wurstum (CCC) Spidlongum (L) mors erat atra“. Udelader man her de ikke latinske Ord og læser, hvad der bliver til Rest, faar man: MCCCCL var den sorte Død, altsaa i Aaret 1350. Rostrum betyder altsaa M, maaske fordi der er en vis Lighed mellem et M og en Rist, paa tysk Rost; Wurst er en Pølse, tre Pølser er — med lidt Fantasi — tre C'er, og Spedlongum er et langt Spid, d. v. s. et lille, gothisk I, idet Romertallene hyppigt skreves med smaa gothiske Bogstaver i middelalderligt Latin. Om denne Forklaring kan staa for en strengere Kritik, skal ikke undersøges her, men helt usandsynlig er den ikke.

end ikke en Fjerdedel af Menneskene blev tilovers“. Og der tilføjes det lille Vers:

„Dengang hærged en Pest saa grum langs Havenes Kyster.
Een kun af fire man saa levnet, da den var forbi“.

Men denne Uoverensstemmelse mellem Historieskriverne forliges af hin gamle Billedkrønike, trykt (som der staar i den) 1497 i Augsburg, hvor der læses: „En sørgelig og frygtelig Pest rasede dette Aar (1348) og de tre følgende Aar over næsten hele Jordkloden og hærgede i den Grad blandt alle Folkeslag, at knap hvert tiende Menneske af Tusinde blev tilbage“ o. s. v. Saa at de første altsaa angiver Aaret, i hvilket Ondet opstod, de sidste derimod det Aar, da det udøste sine Kræfter i disse nordlige Egne.

I Hans kongelige Majestæts Justitsraad og Geheimearchivar, den velbyrdige Hr. Frederik Rostgaards udsøgte Bibliothek findes blandt andre Fortidsminder i et vist gammelt genealogisk Manuskript omtalt en epidemisk Sygdom, som for mange Aar siden hærgede Vendsyssel og Thy. Paa Grund af den forskellige Oprindelse er jeg tilbøjelig til at tro, at det er en ganske anden end den ovennævnte. Thi hin er først opstaaet i Østen mellem Jøder og Tyrker; og fra Orienten har den bredt sig til de vestlige Folkeslag i Frankrig, Italien og Spanien, og er tilsidst under Edvard III's Regering, saaledes som Oxfordakademiets Aarbøger beretter, blæst ind over England og er, som Billedkrøniken siger „opstaaet af den Stank, som Græshopperne, der i det samme Aar i umaadeligt Antal som en tæt Sky, der dækkede Himlen, fra Øst til Vest hærgede Urter og alle Jordens Frugter, efterlod, naar de døde“.

Men Manuskriptet fortæller, at denne Epidemi er opstaaet i England, idet en gammel Kone var behjælpelig med de uværdige Foretagender, der vovedes af en Hustru, som hadede sin Mand. Da der er en ophøjet Tavshed herom hos alle de Historikere, det er faldet i min Lod at se, har jeg ment det Umagen værd at fremføre hele Sagen, saaledes som den i hint Manuskript læses at være sket.

„For nogle faa Hundrede Aar siden levede der en ædel Mand ved Navn Palle Juel, fra hvem Juel'ernes Families Ahnerække er opstaaet, da han var den første blandt Slægtens Helte, hvis Navne Rygtet har overgivet til Efterverdenen. I hans Levetid falder hin ulykkelige Pest, som man plejer at kalde Manqvall eller Merkedød. Dette Onde siges først at være blevet antændt i England og, som det fortælles, med følgende Begyndelse: En vis lille ung Kvinde havde giftet sig med en Olding, der gik paa Gravens Rand, men da hun saavel i Sæder som i Aar var ham ulig, blev hun paa kort Tid led og ked af sit Ægteskab og beslutter snarest muligt at faa sin udlevede Ægtemand i Graven, for at hun kunde modtage den Yngling, til hvem hun allerede længe havde staaet i Forhold, i sit Sovekammer. Hun havde viet det graa Hovede til Proserpina¹⁾, men i sin Utaalmodighed raadspørger hun en gammel Kone, som ad en Genvej skulde føre ham til Underverdenen. Denne søger først ved et Offer at behage de afdødes Aander, med hvem hun meget snart skulde forenes, hvad hendes Rynker fortalte hende, og sønderskærer omhyggeligt en lille Del af en Mavesæk, udtaget af et Menneskelig, og befaler hende at blande det sønderskaarne i den Føde, der skulde sættes for hendes til Døden viede Ægtemand. Hustruen adlyder, og ser, som hun havde ønsket, straks Oldingen udaande, saasnart han smager paa det dødbringende Maaltid. Men den guddommelige Nemesis taalte ikke, at en saa afskyelig Forbrydelse forblev uhævnet og lænker Hustruen til Sengen, ramt af den samme Sot, og drog samtidig hendes Elsker, der efter Sædvane besøgte hende, i samme Ulykke og snart efter i den fælles Grav. Imidlertid forlader et Skib en Havn i England, og medens det, efter at Mandskabet undervejs er død af Sygdom, kastes hid og did efter Bølgernes og Stormens Forgodtbefindende, da det jo nu er uden Styrmand, lander det ført af Vinden paa Vendsyssels Kyst.

---

¹⁾ *Proserpina* eller *Persephone*, Zeus's og Demeters Datter, blev bortført af Hades (Pluto), Underverdenens Behersker, og gift med ham.

Da Havboerne gaar om Bord i det (om de dreves af Iver efter at gøre Bytte eller efter at handle, er uvist), spreder de Smitten, som de fik i Stedet for Købmandsvarer, i Nabolaget.

Tilfældigvis standser Dagen før Christi Fødselsfest en Vandringsmand træt af Rejsen ved Gaarden Øjelstrup for at bede om Husly. (Paa den Tid var det nemlig en Pligt at modtage hvem som helst, endogsaa en fremmed.) Men Juel, der faar Mistanke om, at den nysankomne har sneget sig bort fra smittede Steder, sender ham til Præstens Hus, hvor der ikke vilde blive nægtet ham Husly. Da Juel den samme Aften før Helligdagen ved den tredje Nattevagt gik ind i Kirken for at overvære de hellige Højtideligheder, giver han efter længe at have ventet forgæves paa Præsten, en Tjener Befaling til at hente ham og paalægger ham at tilbagelægge Vejen, saa hurtigt det kunde lade sig gøre. Denne gaar og banker paa Døren, men til ingen Nytte, og da ingen lukker op, slaar han en Rude ind med Næven og spørger om Grunden til den usædvanligt lange Tøven. Men hans Ord lyder for de døde. Efter længe med begærlige Ører at have ventet paa et Svar allevegne fra opfanger han til sidst kommende fra Soveværelsets inderste Krog Stemmen af en halvdød Kvinde, der klager over, at den dødbringende fremmede paa Juels Befaling var kommet ind i Huset, og at hun var alene tilbage af hele Familien og nu drog sit sidste Aandedrag, og at hun snart skulde ende sit Hus's Skæbne, idet intet gjorde hende mere ulykkelig, end at hun skulde dø sidst. Tjeneren vender straks tilbage og beretter hele Sagen til sin Herre, som lægger Ligene paa de Vogne, som var for Haanden, og bringer dem til Stranden efter først at have spærret Adgangen til Huset ved at drive Pæle i Jorden. Og denne Sot spredte sin Edder vidt og bredt i Nabolaget.“

Heraf fremgaar det tydeligt, 1) at England er Udgangsstedet for denne Sygdom. Dette bekræftes ogsaa af de engelske Navne, hvormed den betegnes, nemlig *Manqvall* og *Merkedød*. *Manchwealm* betyder hos Angel-Sachserne Pest,

Farsot, paa Engelsk: a plague, pestilence or mortality among men, saaledes som Gvil. Somnerus siger i sin Saksisk-Latinsk Engelske Ordbog, a Manqveller er paa Engelsk det samme som murtherer, Manddræber, efter Minshæus's „Indførsel i Sprogene“. Ordet Merkedød er ogsaa af engelsk Oprindelse og sammensat af Merch (hvad der paa Cambro-Britannisk betyder *Datter, Kvinde*; f. Eks. Mab a Merch: Mand og Kvinde) og Deadt, Død, saa at det betyder: Kvindens Død eller Døden bragt af en Kvinde. Hvis man da ikke vil foretrække, at dette sidste Ord skal være Dansk, og at der i ovennævnte Manuskript ved Afskriverens Fejl skal læses i St. f. Merchel (thi saaledes skrives det med vor sædvanlige afkortede Skrivemaade) Merchedød eller Mercheligh Død. Til denne Mening er jeg kommet ved Hr. Hvitfelds Autoritet, som, da han ved Aar 1350 taler om hin epidemiske Sot, som han kalder den store Død, tilføjer: „Dette skal være den Merckelig Død“. Saa at den altsaa kunde synes at kaldes af Englænderne Manqvall, men af os den Merckelig Død.

2) fremgaar det, at denne Sygdom ogsaa har hærget blandt Thyboerne, hvad sikkert bevises af Omtalen af den Gaard, som Palle Juel siges at have beboet paa den Tid, og som havde Navnet Oyelstrup¹⁾. Senere beboedes den af en Sønneson af samme Navn og kaldes i det ofte omtalte Manuskript med en ringe Forandring af Bogstaverne for Ugelstrup og i Dag for Ulstrup. Under Hundborg Herred skal den blive yderligere omtalt.

Hvad Tidspunktet angaar, maa vi, da vi ikke har andre Hjælpemidler end Formodninger til at efterforske Aaret, som frembragte den Pestilens, sige, at den sandsynligvis maa henlægges til det fjortende Aarhundrede: Hvitfeld beretter nemlig i sin Bispekrønike, at Palle Juels Sønnesøns Sønneson, Hartvig, i Aaret 1500 døde i Ribe Bispesæde, som han havde beklædt. Hvis man regner fire Slægtled tilbage fra ham (en Generation eller et Slægtled, siger

1) *Palle Juel* har ikke ejet Ulstrup i Hundborg; men han ejede ca. 1350 Øgelstrup i Raasted Sogn, Ulvborg Herred.

J. Boemus Aubanus ¹⁾ i sin Bog om alle Folkeslags Sæder, udgør 30 Aar), ender Palle Juels Slægtled i Aaret 1380 eller 1370. I Oxford-Akademiets „Antikviteter“ staar at læse, at der ogsaa i dette Aar havde hærget en forfærdelig Pest i de vestlige Dele af England, og at der var nogle, som tilskrev den de umaadelige Regnskyl, som nylig var faldet, medens andre anførte andre Aarsager. Disse forbigaar Forfatteren dog i Tavshed, maaske i Rædsel over Forbrydelsens Umaadelighed. Om dette dog nu mere end nok!

Indbyggernes retlinede Naturel synes ikke med Urette ogsaa at kunne tilskrives Klimaets Beskaffenhed, hvis man da skal høre Cicero, som i sin anden Tale mod Rullus siger: „Menneskenes Sæder skyldes ikke saa meget noget, der er Slægten medfødt, som de Forhold, der stammer fra selve Stedets Natur og Levemaaden, og de Ting, hvoraf vi ernæres og lever“. Thi de fleste af dem (jeg skal ikke vove at paastaa det om dem alle, da der jo alle Vegne ses Klinte blandet i Hveden) frembyder en vis Nobelhed, idet de meget strengt iagttager, hvad der er Ret og Skel. Desuden synes Gæstfrihed at være dem medfødt; deres Huse staar aabne for fremmede. Saaledes modtager de ikke blot enhver ankommende og Pilgrim, der beder om det, i deres Hus, men de byder dem ogsaa til deres Bord, og nøder endog dem, der ikke har Lyst. Og naar de fremmede tænker paa at drage bort, bringer de dem uden Vederlag til Hests eller til Vogns til det Sted, de ønsker.

Thyboernes Levemaade er særdeles tarvelig, og deres Bord uden Kunst. Befolkningen saavel i By som paa Land lever af Tamkvægets Kød, Grøntsager, Fisk, Mælkemad og Brød, især af Rug, men i Mangel heraf af Byg. De bedrestillede og rige, som har større Gaarde, lever mere overdaadigt, saa at deres Borde efter Ønske er besat med Hare-

---

¹⁾ J. Boemus Aubanus, d. v. s. J. Beham fra Aub i Würzburg, var i Slutn. af det 15. Aarh. Kapellan i Ulm. Mest kendt er hans Bog: „Alle Folkeslags Sæder, Love og Skikke“, som udkom i 1520, og som i et helt Aarhundrede var en af de mest læste Bøger i Europa.

steg, Fugle, baade vilde og tamme, og de mere fine Fiske. Kroer findes ikke her som andre Steder paa Landet, men enhver er tilfreds med sine egne Forraad og bruger for at slukke Tørsten om Sommeren for det meste Mælk, om Vinteren Øl. Hjemmelavet Brændevin, som udvindes af Korn, anvendes hyppigt her, men mest af Havfiskerne, hvem denne Brændevin ofte tjener til Føde, naar de tre Dage i Træk ligger ude paa Dybet for at fange Fisk.

Deres Klædedragt bestaar ligesom deres Føde kun af, hvad der er nødvendigt og let at erhverve; thi Menigmand bruger kun Klæder af Skind og Uld. Kvinderne er nemlig overmaade dygtige til Vævning, hvorfor man i næsten ethvert Hus finder en Væv, til hvilken de vier deres Fritidsarbejde, idet de væver Klæder med eet, to eller undertiden flere Skafter. De bør ogsaa roses for deres strikkede Klæder, Undertrøjer, Strømper og Vanter, hvilke de har travlt med at lave af Uld, ikke blot til sig selv, men ogsaa for at sælge dem til andre.

Intetsteds ser man en større Omsorg for at holde sammen paa, hvad man ejer, og ikke blot hos Mændene, men ogsaa hos Konerne, som med en smuk Kappelyst i Flid bestræber sig for at faa Regnskabet til at stemme med Mændenes Forretninger og ved fælles Arbejde at gøre disse lettere.

Og ikke mindre er Thyboernes Lærnemhed til Haandværk, især de mekaniske. Derfor findes rundt omkring et ikke ringe Antal Haandværkere, hvoriblandt der er en Del, ogsaa af Bondebefolkningen, der som fødte Mekanikere, uden Læremestre, alene fordi de er vant til at efterligne, af Træ, Jern o. s. v. frembringer forskelligt Husgeraad med en saadan Akkuratesse, at man skulde tro, at det var kommet fra de allerfineste Værksteder. Her ser man foruden Møbelsnedkerarbejde af enhver Art Ure, som, skønt udelukkende lavet af Træ og uden den mindste Smule Jern i sig med Undtagelse af, at de har Jerntraad til Tænder paa Hjulene, dog i flere Aar nøjagtigt har angivet Timer og Kvarter ikke blot ved en Viser, men ogsaa ved Lyden af

en Klokke, der slaas af en Hammer. Lad mig forbigaa de Arbejder, der udførtes af en vis Bondemand i Villerslev, som for faa Aar siden plejede at lave Skeer af Buksbum og Pæretræ saa kunstfærdigt, at de, der endnu benytter nogle af dem, ikke vil ombytte dem med Sølvskeer, idet de ikke spørger efter Materialet, men vurderer Arbejdet.

Allerede længe kendt har de Visby Knivsmede været, hvis Værksteder vi skylder hine Foldeknive, som, forsynede med Haandtag enten blot af Jern, men fint poleret, eller med Plader dekoreret med Rav eller Havmuslinger, begærligt samles og udføres af især fremmede Opkøbere.

Ingen skal dog tro, at Thyboerne ikke kender andet end Hammer og Økse. For ikke saa længe siden boede paa en Gaard i Vang en vis Laurids ¹⁾, som født paa Landet og opdraget paa Landet alene ved Praksis havde opnaaet en saadan Øvelse i Kirurgien, at der, paa Grund af hans store Færdighed i at helbrede hvilken som helst Slags Saar og i Særdeleshed Benbrud, strømmede overmaade mange til ham som til en anden Pæon ²⁾, ikke blot fra de nærmeste Egne, men ogsaa fra Norge paa den anden Side af Havet. Paa Grund af denne Berømmelse blev han, hvis jeg husker ret, i Aaret 1696 hentet til København til Danmarks største Admiral paa det Tidspunkt, den velfortjente Hr. Niels Juul, for at fordrive, eller i det mindste mildne, de Smerter, som paany var begyndt at slide i hans Arm, der ved et ulykkeligt Tilfælde tre Aar i Forvejen var brækket og havde været meget behandlet af andre, og hvilken han ogsaa med lykkelig Haand fik til at svinde saa godt, at den Salige³⁾ Helt tilskrev ham sin fulde Heldbredelse.

---

1) Denne *Laurids* anføres i Kirkebogen i Vang at være blevet begravet 17. Marts 1699; han betegnes *Laurids Badskær*, men har sikkert oprindelig været Skrædder. Han er Fader til den 1764 fødte, langt mere bekendte Benbrudslæge Mads Lauridsen, Vang.

2) *Pæon* eller *Pæan* er et Tilnavn til Apollo som Guddom for Lægekunsten.

3) „Salig“, fordi Niels Juul var død 1697, altsaa 14—15 Aar før disse Disputerøvelser blev til.

Og da han beredte sig til Hjemrejsen, lovede Juel ham, foruden Belønningen for at han havde gengivet ham Sundheden, ved sin Hjælp at skaffe ham Plads mellem Københavns Borgere og Kirurger. Men den allerede gamle Mand vilde hellere tilbringe Resten af sin Tid i Mørket, end i Offentlighedens Lys udsætte sig for manges Misundelse. Ikke længe efter døde han og efterlod sig en Søn som Arvtager til saavel sin Kunst som sin Færdighed.

Hvor velskikket til boglig Syssel Thyboernes Forstand er, derom taler ved fortrinlig Lærdom og Kundskab de Mænd, som vore Fædres lærde Tid har set udgaa fra denne Provins. Lad det være nok blandt de mange at nævne en, om hvem Mindet er baade lysende og frisk, nemlig den meget berømte Hr. D. Christian Lodberg¹⁾, hvem Dyd og Lærdom efter en Kamp fra de yngste Aar med en stedmoderlig Lykkes tusinde Hindringer, med strenge Rejsers tusinde Farer havde bragt gennem forskellige ærefulde Hverv til Bispeværdigheden i Ribe Stift, i det fremmede dækket med Hæder, hjemme med Yndest. Herom vidner ogsaa de Mænd, der er født i denne Landsdel og endnu i vor Tid efter at være blevet oplært i de frie Kunster med Hæder tjener det Offentlige, dels med deres Raad i Forsamlingen, dels med deres Ord paa det hellige Katheter. For ikke at tale om den medfødte Kærlighed til de humanistiske Kunster, som har ført nogle Thyboere som voksne fra den fædrene Plov til den lærde Skole, hvorfra de landlige Forældres Fattigdom, Sparsommelighed eller Misundelse havde udelukket dem som Børn, til et vidunderligt Eksempel for andre, medens Venskabet med deres Slægtninge kom i anden Linie, efter at de var begyndt at søge Omgang med Muserne.

Men er der noget underligt i, at Studiet af de frie Kunster de foregaaende Aarhundreder her som andre Steder har ligget dødt, da Indbyggerne, vante til at bruge Vaaben, ofrer til Mars, og ikke til Phøbus²⁾. Thi at dette Folk tid-

---

1) Christen Jensen Lodberg, født 1625 i Todbøl, Lodbjerg Sogn, var fra 1681 til sin Død 1693 Biskop i Ribe.

2) Phøbus er den samme som Apollon, Visdommens Gud.

ligere har været krigersk, kan ingen betvivle, som ved, at ogsaa Thyboerne, altid Forbundsføller i Krig og Strabadser, har Del i Lovprisningen af de Bedrifter, som rundt om i Annalerne tilskrives Cimbrerne og blandt dem Vendelboerne. Der er dog ogsaa dem, der uretfærdigt prøver at brænde-mærke dem for Fejghed, idet de støtter sig til en vis gammel Vise om Kampen mellem Danmarks Konge Christoffer III og de oprørske cimbriske Bønder; den er udgivet af den velfortjente Peder Syv, og der staar bl. a.:

Først saa flyede de Morsingboer, og saa de Forrædere af Thy,
Efterstod goden Vendelbo, for han vilde ikke fly.

Men hvis nogen vil sammenligne denne Vise med mere troværdige Historikere, vil han let indse, hvor megen Tiltro den fortjener ved en billig Bedømmelse. Lad os høre Pontanus, hvis Ord om Aaret 1441 lyder: „Jeg finder opskrevet i Aarbøgerne, at der har været omkring femogtyve Tusind (Bønder). Mod dem leveredes først den 3. Maj ved St. Jørgensbjerg i Hanherred nærved Aagaard et heftigt Slag, i hvilket Eske Brok¹⁾, som paa Grund af sin Grusomhed var Bønderne særlig forhadet, blev dræbt og sønder-skaaret. Ogsaa en bajersk Anfører blev dræbt, og tolv Herremænd blev fanget, hvilke Henrik Tagesøn sørgede for alle blev henrettet. For at revse dette deres Overmod angreb den udvalgte Konge, Christoffer, dem atter efter at have grebet til Vaaben omkring 3. Pinsedag, som var den 6. Juni, og overvandt dem, men mistede en af sine Herremænd, Jens Brok. Men af Fjenderne faldt, foruden alle Bøndernes Anfører Henrik Tagesøn, følgende levende i hans Magt: Hellus, Herrulf og Andreas med Tilnavnet Holst; de blev alle, sammen med seks andre, lagt paa Hjul. Af den øvrige blandede Flok Bønder dræbtes 600, skønt andre gør Tallet meget større og angiver, at der faldt 1800. Resten blev slaaet paa Flugt, mange ogsaa taget til Naade; men af disse maatte de fleste senere løskøbe sig. Hvad

¹⁾ Eske Brok, Ridder og Lensmand paa Københavns Slot, senere paa Aalborghus.

selve Slaget angaar, berettes følgende: Bønderhæren havde forskanset sig paa Toppen af et Bjerg paa en saadan Maade bag Vogne og Karme, at Rytteriet slet ikke vovede at angribe dem. Imidlertid kaldte hver enkelt af Herremændene sine Bønder til Side og lovede dem Sikkerhed, naar de blot vilde love Lydighed i Fremtiden. Da Bøndernes Antal her ved lidt efter lidt svandt ind, angreb Hærføreren dem og tilføjede dem det Nederlag, vi har omtalt.“ Pontanus nævner her et dobbelt Slag: i det første blev de kongelige Tropper slaet af Bønderne, fordi de den Gang kæmpede med forenede Kræfter; men da Herremændene, som — trofaste mod Kongens Sag — førte Modstandernes Hær i det andet, kunde indse, at de paany maatte løse en ligesaa vanskelig Knude, kaldte de i det andet Slag af Frygt for, at de skulde lide samme Skæbne, som de kort i Forvejen havde lidt, hver enkelt sine egne Bønder ud fra Lejren og opfordrede dem til at forlade Oprørerne og ophøre med at kæmpe mod Kongen, hvem de skyldte Lydighed. Herved tyndedes der ud i Bøndernes Tropper, og de tiloversblevne maatte — lettere at besejre — enten sone deres Hovmod med Døden eller købe sig Naade for Betaling.

Heraf fremgaar det, at Thyboerne ikke har grebet Flugten, men efter Formaning frivilligt har nedlagt de Vaaben, de letsindigt havde grebet mod Kongen. Det er altsaa sandsynligt, at en af dem, der holdt fast ved den slette Plan, og som havde svært ved at bære det uheldige Udfald af den ubesindige Ekspedition, har udbredt denne Vise om Thyboerne iblandt Folk, fordi han vilde sætte en Plet paa dem paa Grund af deres Bortgang, skønt de snarere synes at have fortjent Ros, fordi de hellere vilde afbryde Forbindelsen med de slet tænkende, end opgive deres Lydighedspligt. Hertil kommer, at der overhovedet ingen Omtale sker af det første Slag i hin gamle Vise; urigtig er ogsaa Fremstillingen af Henrik Tagesøns Død, som berettes at være faldet i Slaget, skønt dog Historikernes overensstemmende Vidnesbyrd hævder, at han blev taget til Fange og lagt paa Hjul og sammen med de andre Oprørsførere led den retfærdige Straf for sin Ubesindighed.

Deres Efterkommere har ikke skyet Vaabnene og skyer dem heller ikke i Dag, hvor Nødvendigheden byder. Det er bekendt, at da Svenskerne i Aaret 1643 oversvømmede Jylland, saa man skulde tro, alt Haab var ude, holdt Thyboerne modigt Stand, førte fra Limfjordens Skrænter til Havets Kyst. ....

Om de gamle Degne¹⁾.

Ved S. C. Sortfeldt.

KARBY-HVIDBJERG-REDSTED²⁾

(fortsat fra Aarboeg 1927)

7. *Niels Krogh*. Degn 1781—99(?). Om denne mærkelige Mands Ungdom og om hans første Virksomhed som Degn kan der ikke siges ret meget. Det er først hen imod Slutningen af hans Liv, at han bliver en meget omtalt Mand. I Retsprotokollerne fylder hans Sag mange tætskrevne Sider. Niels Krogh var født i Nykøbing M. $\frac{2}{9}$ 1741, Søn af Købmand Niels Nielsen Krogh og Hustru Anna Nielsdatter Riiber. Han blev sat i Aalborg Latinskole nederst i øverste Lektie d. $\frac{9}{7}$ 1757 af Mag. Ossendrup, som havde informeret

---

1) Med dette Afsnit slutter Efterretningerne om de gamle Degne, og Thisted Amt har nu en fuldstændig Degnehistorie, der foruden til Skolevæsenets og den almindelige Kulturhistorie ogsaa indeholder mange Bidrag til Egnens Personalhistorie. Den øvrige Del af Degnehistorien findes i følgende Aarbøger: Hundborg Herred 1909 og 1910, Hillerslev H. 1911, 1912 og 1913, Vester Han H. 1914, Hasing H. 1915 og 1918, Refs H. 1918, Morsø Nørre H. 1925, 1926 og 1927, Morsø Søndre H. 1927 og 1928.

2) Degnen Nr. 6 Christian Fransen Venster døde 2. Marts 1781, 63 Aar gl.

ham i hans Alders 16de Aar med en meget god Fremgang, som han i halvanden Aars Tid havde gjort. Magister Ossendrup skriver om ham: „Med en god Samvittighed kan jeg bevidne, at denne Discipel, navnlig Niels Krogh, som jeg har informeret, har et stort Nemme og har vist særdeles Flittighed i sine Studeringer, hvilket kan ses af den Fremgang, han har gjort i halvanden Aars Tid.“

To andre Mænd giver ham ved samme Lejlighed følgende Vidnesbyrd:

„Denne Discipel Niels Krogh er os nogenledes bekendt, og af den profect, som ovenfor er meldt. Og da vi endog for at give denne Attest nøje haver erkyndiget os om hans Art og Beskaffenhed, saa kan vi med god Samvittighed bevidne, at vi have befundet ham at have et stort Nemme og fremfor andre til Studeringer bekvemme Naturens Gaver.“

Han blev dog først Student 1759 under Navnet Nicolaus Nicolai Krog. Niels Krog blev ikke Præst, hvad der vel nok har været hans Hensigt. Faderen var død, og saa har hans Moder maaske ikke haft Raad til at lade ham fortsætte sine Studeringer.

1779 er han Skoleholder i Nibe og gift. Hans Hustru hed *Maren*. 1779 fødtes en Søn *Niels Christian* og 1781 *Børge Christian*. 1781 blev Krog Degn i Karby, og 1783 fødtes en Søn *Lorents Christian*, 1785 en Datter *Anna Helvig* og 1786 *Helvig Lene*.

1792 bliver han tiltalt for Ondskab og Forvildelse i Hjernen og for Drikfældighed. Han havde røget Tobak under Gudstjenesten og sovet, naar han skulde synge i Kirken. Han har mødt beruset ved forskellige Lejligheder og sværget og bandet saa fælt, at det har voldt stor Forargelse i Menigheden. Han har ogsaa brugt adskillige daarlige og forargerlige Tillysninger ved Kirken, saasom at han vilde være Fiskal, han vilde købe Pigerne Haar med flere uanstændige og anstødelige Udtryk, ham selv til Skændsel og Menigheden til Forargelse. En Mand fra Karby skriver om Degnen: Han tilsagde mig at oplæse paa alle trende Kirkestævner uden for Kirkedøren, om nogen af Pigerne havde

noget Hovedhaar at slippe, som var fri for Nider (Luseæg) og vilde komme til ham dermed, da vilde han betale det udi grov klingende Mønt Curant med Haands haarde Under-skrift. Ved Ligbegængelse har han medbragt til Oplæsning nogle saakaldte Testamenter, der har været saaledes affattede, at Menigheden ved sammes Oplæsning er bristet i Latter, hvorved der er ytret Foragt og Forargelse. En Søndag, da Krog gik til Kirke, skal han have sagt: „Guds Ord kærer jeg mig Fanden om uden om Søndagen, da jeg nødes dertil“. Ved en Trolovelse var han saa fuld, at han slog i Bordet for Præsten, og han sagde ved samme Lejlighed, at han regnede hverken Bispen eller Provsten. Sognepræsten Brøchner kalder han for Bispens Postrytter og ligner Provst Jansen¹⁾ ved „Bileams Asen“.

Han havde indtrængt sig i en Mands Hus i Karby og uden Aarsag eller Anledning overfaldet Manden med Hug og Slag. Præsten maatte engang standse i sin Prædiken og sagde: „Gud bevar os, Børn, hvad er det for en Røg, som kommer ind i Kirken?“, hvortil Menigheden svarede: „Det er Degnen, som staar og røger af sin Pibe“.

Det var mange og svære Anklager, der blev rettet mod Degnen, men umuligt er det ikke, at Anklagerne kan være i høj Grad overdrevne, for det varede længe, inden man fik ham dømt fra Embedet, og saa er det endda ikke helt sikkert, at han virkelig blev afskediget.

Amtmand Hauch i Thisted tager straks særdeles haandfast paa Sagen og udtaler sin Forundring over, at „denne Person under sin ytrede Hjerneforvildelse og Ondskab har haft saa langt Løb og ikke forlængst som en værdig Kandidat er bleven befordret til Tugthuset.“

Saa hvast tager den gejstlige Ret nu ikke paa Sagen. Man faar Indtryk af, at Degnens værste Forseelse var den, at han ikke har været ærbødig og underdanig nok overfor sine foresatte, og det var i hine Dage en stor og næsten utilgivelig Forbrydelse. Alt det andet kunde sagtens ordnes,

¹⁾ Senere Biskop i Aalborg.

men Insubordinationen var næsten som en af de syv Døds-synder.

Saa skrev Degnen et mægtigt Brev til Biskoppen og bebrejdede denne i stærke Udtryk, hvad der var sket i Sagen. Brevet lød med enkelte Forkortelser saaledes:

„Højærværdige Hr. Biskop Studsgaard!

Tvært imod min Villie og Tanker fra gamle Tider af nødes nu min Pen at blive en Braad til at stinge en Samvittighed, der burde være øm og følsom, især over en ærlig Mands Ruin, Ære og Velfærds Spilde. Jeg har fra forud Tid seks faderlige Breve fra Deres Højærv.; den Gang tog De en sand Del i min Fortræd med Nibe Præst og blev siden en Befordre for mig til et mere nærsomt Levebrød. Jeg har i Hjertet og i Gerningen haft den allerstørste Højagtelse for Deres Højærv. og i mit Sind ofret min allerskyldigste Taksigelse til Deres Højærv. med de varmeste Bønner og Ønsker over Deres og Families høje Vel og Velgaaende, men jeg er færdig at holde min Tak tilbage og anraabe Himlen, at disse mine Bønner maatte komme tomme tilbage; thi hvad godt er der i det at gøre en ærlig ærekær skønt fattig Mand lykkelig og saa formedelst andres Klafferi samt en lunken Præsts¹⁾ lunkne Attest og en ærgerrig og stolt Provstes²⁾ Tilskyndelse blot tror deres løgnagtige Relationer gør ham siden højt ulykkelig, udraabende og udskrigende ham som den, der ikke var Brød værd enten for sig eller sine — allermindst i den hellige gejstlige Stand, hvor man, naar man vil gøre ondt, vil have lutter Aander, idel Engle, og det er især passende paa mig som Degn, der er forfulgt af Verdens Bagtalelse og i Kristi Korssets Skole oplært (?), hvor hedder: Dies veniam corvis nexas cinsura Columbas ∴ De sorte Aander eller Helvedes Rovfugle lader man fare, men den uskyldige Due snapper man ved mindste Lejlighed efter. Man har heller ikke brugt, hvilket ikke har gjort sig nødvendig, de befalede gradis admontsonis, men hellere hemmelig har stjælet sig paa en Mand, der efter Stævnamaalets ganske Indhold i et og alt er uskyldig, plagede det høje Cancelli med alvorlige Bønkaldelser om min Suspension i det ganske; thi det var Deres Højærværdigheds ramme Alvor i Faveur af Hr. Provst Jansen og Hr. Brøchner at sætte Kniven paa Struben. . . .“.

Senere i samme Skrivelse til Biskoppen:

„Gaar Naturens Lys bort fra eder til Bestandighed, og I er uforsonlig og . . . I skal dø i eders Synder med samt eders Veltalenhed, Hebraisk

1) Præsten L. L. P. Brøchner i Karby.

2) Provst Rasmus Jansen i Nykjøbing, senere Biskop i Aalborg.

og Græsk Sprogs Kyndighed, der slet ikke kan redde eder paa Herrens vældige Dag. . . . .“

Og til sidst skriver Degnen:

„Jeg har løbet fra min Undermand, standset ved mine Ligemænd og kæmpet med mine Overmænd — men Deres Højærværdighed ikke saa — De trætter med en Orm, der aldrig har syndet forsætligt imod Majestæstens Lov; vel har jeg Menneskelighedens Fejler, og jeg kender dem med Blusel, men det er en Sag, som den eneste Forsoner kan og vil decidere udi og det i Naade, og derpaa har jeg hans Haand, der er ophøjet ved Faderens Side, og hans Mund, der taler trøstigt til os paa Jorden til Forsikring. Jeg har 5 eller 6 sorte eller slemme Vidner, der har forblindet vedkommendes Øjne, men jeg har maaske 5 a 6 Hundrede gode Vidner baade i og uden Sognet, som ikke kan sige mig andet paa end godt. Min allernaadigste Herre og Konge har været saa naadig og givet mig Beneficium, hvad bliver da dette til med Deres Højærværdighed, naar han har angivet mig for Majestæten for en hjerneforvildet, excessiv, liderlig, ondskabsfuld, ufredelig, brevibus, uduelig og udygtig til et Degneembede.

Jeg holder mig til Dem, min Herre, tro længe nok Løgn, de sorte og side Kjoler kan bedst skjule Skalken; jeg vilde maaske, vel om mulig engang i Sommer tale med Deres Højærværdighed og end videre derfra til København, men Rejsepengene er borte, og jeg er ubetroet, og alt dette har Bispens Skyld i; thi deres Højærværdighed er min Skademand. Kan De vide og rejse 10 Rdl. til Rejsepenge, gør De mig en Tjeneste. Jeg har for 14 Dage siden søgt om allernaadigste Suspensions Ophævelse, og jeg haaber allernaadigst Bønhørelse.

7/11 1793.

Underdanigst *Niels Krog.*

Niels Krog blev saa ved en Provsterets Dom af 19/6 1794 dømt fra sit Embede.

Hans Defensor vilde under Sagen fastslaa, at Krog lider af Hjerneforvildelse, hvilket Krog selv benægter og forlanger 200 Rdl. af Provst Schade for Tort og Skade. Sagen gik saa til Landemoderetten, og Kirurgen for Mors blev sendt til Karby for at undersøge Krogs mentale Tilstand, men Krog var ikke hjemme, da Kirurgen var i Karby, og Kirurgen forlangte 1 Rdl. for sin Rejse, hvad der vel heller ikke kunde kaldes urimeligt.

Der gik nu næsten halvtredie Aar, inden Landemoderetten blev færdig med sine Overvejelser, og da Dommen

endelig faldt den 12. Oktober 1796, lød den paa, at Provstedommen burde ved Magt at stande, og Krog miste sit Embede. Ved sit Forhold og sin Trodsighed mod sin foresatte Biskop havde han gjort sig uværdig til sit gejstlige Embede, men paa Grund af sin Fattigdom og sine uforsørgede Børn skal han nyde 50 Rdl. aarlig af Embedet, saalænge han lever, dog med det Vilkaar, at han opfører sig skikkeligt og uden Forargelse, thi i andet Fald indstilles, at hans Hustru og Børn for sig alene maa nyde Afgiften.

Processens Omkostninger ophæves.

Biskoppen vil ikke underskrive Dommen, fordi Krog er under Sagen tillige actioneret for en til Biskoppen indleveret forhaanende Skrivelse.

Det ser dog ikke ud til, at Dommen blev exekveret. Der nævnes først en anden Degn i Karby efter Krogs Død 1799. ³/₄ 1799 erklærer Provst Schade i Anledning af den suspendede Degn Krogs Ansøgning til Kongen om Pension af Degnekaldet: At Supplicanten er gammel, skrøbelig og brødløs med en svagelig Kone og har Børn, som endnu ikke kunne ernære sig selv, bevidnes allerunderdanigst. Krog blev begravet den 24. Oktober og var da 59 Aar gammel.

Hustruen Maren Krogs af Torp i Karby døde 1811, 70 Aar gl.

8. *Stefan Stefansen Møller.* Degn 1800—15.

Hans anden Hustru hed *Dorthe Marie Beyer* — 1801, 1802 havde de en Søn, *Ole Bay*, død 1805, 1803 en Søn, *Hans Chr.*, død 1804, og 1810 en Datter, *Karen Margrete*.

I Indberetningen 1800 staar der, at Degnen er 37 Aar gl.; han er ikke Seminarist, men er desuagtet en ganske duelig Skoleholder. Skolehuset er paa denne Tid meget ringe.

1815 søgte Møller sin Afsked som Degn og var saa indtil sin Død ¹⁷/₁₂ 1827 Husmand i Karby. Ifølge Kirkebogen blev han 66 Aar gl. og skulde saa være født 1761, men efter Indberetningen 1800 skulde hans Fødselsaar være 1763; han var derfor kun 64 Aar, da han døde.

5. VEJERSLEV-BLIDSTRUP.

Kirkebogen er fra 1744. Degneboligen laa i Vejerslev. 1744 er Boligen meget slet, kun 5 Fag, hvori en Stue, Køkken og Bryggers.

1555 de sædvanlige Degneindtægter 2 Skp. Byg af hver Mand; 1571 Løbedegn, som faar 5 Tdr. Korn og 2 Lam.

1690 er Indtægten 3 Tdr. Byg, 1 Td. Rug foruden de sædvanlige Indkomster, der her synes at være meget smaa.

1744 er Indkomsten saaledes: Offer 9 Rdl., Rug 4 Tdr., Byg 4½ Td., 1 Lspd. Ost, 2 Lspd. Brød, Accidenser 1 Rdl.

1768 er Indtægten kun 20 Rdl. 2 Mk., derfra gaar 5 Rdl. 4 Mk. i Skatter og Afgifter.

1. *Mogens Iversen Holst.* Degn 1688—1737.

Sandsynligvis Søn af Præsten Iver Pedersen Holst af Vejerslev. En Broder til Degnen var Præst i Vejerslev 1675—1703, derefter i Sejerslev til 1716.

Ifølge Skiftet efter Degnen, der døde 15. Juli 1737, var han gift med *Sidsel Pedersdatter* og havde 3 Børn: Sønnen *Peder Mogensen*, der ved Faderens Død var 39 Aar gl., Datteren *Else Mogensdatter*, der var død 1734 og havde været gift med Ole Sørensen af Legind i Thy, med hvem hun havde 6 Børn: *Maren*, 13 Aar, *Dorthe Malene*, 12 Aar, *Søren*, 11 Aar, *Marie*, 9 Aar, *Jens*, 5 Aar, og *Mogens*, 4 Aar, og endelig Datteren *Maren*, der da var 31 Aar gl. og som 1757 blev gift med Degnen Jørgen Mygind i Sejerslev. Der var 86 Rdl. til Deling mellem Enken og Børnene.

2. *Jacob Pedersen Loft.* Degn 1737—40.

Om ham, der var Studiosus, hedder det i Indberetningen 1739, at han opfører sig meget gudelig og kristelig, og Præsten har det Haab, at han kan undervise Ungdommen til Opbyggelse. Han blev saa gift med Degnen Ole Krogs Datter *Maren* i Sejerslev (se der) og blev Medhjælper hos Ole Krog. Loft havde faaet Løfte paa Degneembedet i Sejerslev efter den gamle Degns Død, og derfor rejste han fra Vejerslev ca. 1740, men han døde faa Aar efter.

3. *Jørgen Laursen Morsing*. Degn 1740—55.

Han var først Degn i Outrup 1719—40 (se der) og kom saa til Vejerslev, hvor han levede til 1755 og blev begravet den 14. Februar, 75 Aar gl. Hans Hustru hed *Anne Elisabeth*. En Søn, *Laurs Sørensen*, 28 Aar, nævnes i Skiftet, og 2 Døtre, hvoraf den ene var død og havde været gift med Degnen Anders Graversen i Ørding.

4. *Rasmus Mørk*. Degn 1755—97.

1759 skriver Biskoppen om denne Degn, at han læser flittig for Børnene og er ustraffelig i sit Degneembede, men en Kvinde, Charlotte Jensdatter, skylder ham for at have levet i Utugt med hende, hvilket han nægter. Samme Kvinde beskylder en Soldat Peder Hald for samme Synd. Præsten lovede at stræbe efter at faa Sandheden at vide.

1765 holdt Biskoppen atter Visitats i Vejerslev, og ved denne Lejlighed hedder det at „Degnen Rasmus Mørk har været forfalden til Drukkenskab og levet uforligelig med sin Hustru. Der er givet ham Tid til at rette og forbedre sig. Sker dette ikke, saa kan han ej blive ved sit Degneembede.“ Han maa vel saa have forbedret sig, for han blev ved Degneembedet indtil sin Død, der indtraf den 18. Decbr. 1797; han blev 72 Aar gl. Hustruen, som Degnen ikke ikke kunde forliges med, hed *Maren Johansdatter Holm*; hun døde 1811, 82¹/₂ Aar gl. Deres eneste Datter *Mariane Mørk* var gift med Niels Jensen af Heltborg i Thy.

5. *Chr. Henrik Fogh*. Degn 1798—1818.

Han havde været Skoleholder i Ejerslev og var der 1796 bleven gift med en Datter af Præsten Niels Nysom i Flade. Hun hed *Elisabeth Anna Katrine Nysom* og var Præstens eneste Barn.

1796 havde de en Søn, *Saxo Ascanius*, som døde 1803.

I Præstens Indberetning 1800 staar der om Degnen, at „han er en meget duelig Skoleholder i det, han ved“. Christian Henrik Fogh døde ⁶/₈ 1818, kun 54 Aar gl.

6. LIØRSLEV-ØRDING.

Kirkebøgerne begynder 1688, men den ældste er meget lidt bevendt. I Aarbogen for Mors 1921 findes en interessant Artikel om de ældste Degne i dette Pastorat.

Degnen har boet i Ørding.

1555 fik Degnen 4 Album¹⁾ af hver Mand i Sognene. 1571 Løbedegn fra Nykjøbing Skole; hans Indkomst var 4 Tdr. Korn og 4 Lam. 1690 klages over Indkomsten, Bønderne vil selv bestemme, hvormeget de vil give, og det bliver kun ganske lidt. Af Højris hver Højtid 2 Mk. Degnen er tillagt Bolig i Ørding Sogn. Denne Bolig er til Degneembedet og til at holde Skole udi for Ungdommen beskikket. Bygningen er ganske liden og forfalden, bestaaende af et gammelt Ralingshus og en liden Lade med et Fæhus. 1744 er Boligen 12 Fag, ligger i Ørding ved Kirken. Der er en Stue 3 Fag, Køkken og Bryggers 4 Fag, et Kammer 1 Fag, Lade og Lo 4 Fag; til Huset er bygget en liden Kvist, hvori kan staa 1 Ko, 10 Faar.

Degneboligen er middelmaadig, Skolestuen god, ny og forsvarlig.

Embedets Indtægt: 8 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Havre, 2 Lspd. Ost, 6 Lspd. Brød, Offer 21 Sldr., Accidenser 0—4 Rdl.

1768 er Kornet ansat til 19 Rdl., Offer 12 Rdl., Paaske- og St. Hansrente 2 Rdl., uvist Offer 2 Rdl., Skoleløn 4 Rdl., ialt 39 Rdl.

Om Degnene foreligger der ikke ret mange Oplysninger. Efter Aarbogen for Mors 1921 skal den første Sædedegn, *Peder Andersen*, have trukket sig tilbage straks efter, at han var kaldet.

1. *Chr. Christensen (Saal)*. Degn 1688—90.

(Se Th. A. Aarb. 1912, pag. 22.)

Denne Mand har kun været Degn her i et Par Aar. Det er sikkert ham, som blev Degn i Nors, hvor han døde 1726.

¹⁾ 1 Daler = 3 Mk., 1 Mk. = 16 Sk., 1 Sk. = 6 Album (Hvid).

2. *Bendix Nielsen*. Degn 1691—99.

Han var ca. 57 Aar, da han blev Degn i Ørding. Hans Kone maa have været yngre, thi 1694 havde de en Søn *Søren* til Daaben. Der nævnes i de følgende Aar flere Børn.

Den 6te Decbr. 1699 druknede Degnen ved Aarbæk Mølle, 65 Aar gl.

3. *Chr. Pedersen Hald*. Degn 1699—1726.

I Morsø Aarbogen fortælles der om en Strid, som Hald havde med sin Sognepræst, der blandt andet forlanger, at Degnen to Gange om Ugen skal gaa til Liørslev Præstegaard og spørge Præsten om denne vil ham noget. Ved en Ofring i Kirken kastede Præstekonen en Skilling op i Ansigtet paa Degnen. Præsten forlangte ogsaa, at Degnen skulde gaa fra Ørding til Liørslev blot for at lukke Kirkedøren op for Præsten. Naar Præstekonen blev rasende, truede hun med at rykke Skægget af Degnen. Degnens Datter *Mette* nævnes 1709. Degnen døde 1726, 79 (?) Aar gammel.

4. *Anders Jakobsen Grauersén*. Degn 1726—60.

1739 meddeles det, at Degnen Anders Grauersen er Student og opfører sig kristssommelig, saa han nok er bekvem til Skolehold, som han allerede tilforn med Frugt har udvist.

1759 skriver Biskoppen om ham:

Degnen Anders Grauersen har været til Drik hengiven, men er nu ordentlig.

Om hans Familjeforhold vides kun, at hans Fader boede i Salling.

Han døde formentlig 1760.

5. *Jens Christensen Aggerholm*. Degn 1760—90.

(Se Th. A. Aarvog 1918 pag. 76)¹).

¹) Biskoppen skriver 1765: Degnen Jens Aggerholm er eksemplarisk Mand i hans Degne- og Skole-Embede. Han bor i Annekset og læser til stor Velsignelse for begge Menigheders Ungdom.

1800 er Jens Agerholm en gammel Mand; han er 70 Aar og har i 48 Aar forrettet Embede som Degn. For 10 Aar siden blev hans Søn Mads Aggerholm ham adjungeret til Sucessor. Han er ikke Seminarist, men dog en meget duelig Mand. Hans utrættelige Flid forenet med heldige Gaver til at undervise Ungdommen kan ikke andet end roses.

Om ham kan tilføjes følgende Oplysninger: Hans Hustru *Mette Katrine Knudsgaard* døde den 11. Februar 1806. Der nævnes 5 Børn, nemlig Sønnen *Mads*, der var Degn i Ørding efter Faderen, Datteren *Mette Rostock*, gift med Poul Skrædder i Lødderup, Datteren *Rebekka Kirstine*, gift med Gmd. Niels Huusted i Ørding, Datteren *Mette Johanne* var hjemme og ugift, og Sønnesøn *Christen*, der var død i Aarhus og havde efterladt sig 6 umyndige Børn.

Gælden oversteg Formuen.

6. *Mads Aggerholm*. Søn af foregaaende, i 10 Aar Medhjælper hos Faderen. Det ser ud til, at han har boet i Lødderup en Tid, her er en Søn og maaske flere af Børnene født. I Kjærborg Huset ved Fredsø i Lødderup døde ogsaa hans første Hustru *Karen Pedersdatter* den 30. Juli 1799. Hun efterlod sig 6 Børn, nemlig *Jens* 16 Aar, *Knud* 11 Aar, *Peder* 4 Aar, *Mette Katrine* 13 Aar, *Sidsel* 9 Aar og *Mette Kirstine* 7 Aar.

Mads Aggerholm giftede sig igen, og hans anden Hustru hed *Anna Jensdatter*. Han døde $15\frac{1}{4}$ 1828, 68 Aar gl.

7. ØSTER- OG VESTER-ASSELS.

Kirkebogen er fra 1644 og indeholder en Del Oplysninger om Degnene. Degnen boede i V. Assels. 1555 fik han 2 Skp. Byg. og 2 Alb. af hver Mand. 1571 er her Løbedegn, som fik 8 Tdr. Byg, $3\frac{1}{2}$ Mk. og 4 Lam aarlig. 1690 er Tienden 5 Tdr. 2 Skp. Byg. Heraf Pension til Nykøbing Skole 3 Tdr. De øvrige Indtægter smaa. Degnebolig har der ikke været, men nu ser det ud til, at Degnen faar noget af en øde Gaard tillagt. 1744 er her ingen

Degnebolig, men Degnen har fæstet en Gaard (3 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. Hartk.) tæt ved Kirken. Tienden er 10 Tdr. Byg, Offer 5—6 Rdl., det øvrige kun 1 Rdl. aarlig.

1768 er Embedet sat til 36 Rdl. 5 Mk., derfra gaar 6 Rdl. 5 Mk. i Skat.

1. *Christen Andersen.* Degn 1688—1708.

Denne Degn var gift, men hans Hustrus Navn kendes ikke. 1696 fødtes i Ægteskabet en Søn *Anders*, som døde 1699, en Søn *Peder*, født 1698, en Søn *Anders*, født 1701, 1702 Tvillinger, som døde, og 1704 en Datter *Johanne*.

Degnen døde som Enkemand 1708, 42 Aar gl. Han var fattig. Paa Fæstegaarden havde han en Kreaturbesætning af 5 Heste 2 Køer, 1 Kvie, 4 Stude, 5 Faar, 1 Vædder, 3 Lam og 1 Sosvin. Hans Bogsamling bestod af følgende Bøger: Livsens Kilde, Planetbogen, 1 skreven Regnebog, og saa hænger der tre Papirstavler paa Væggene. Nogle af Beboerne i Sognet tog Børnene, da Degnen var død.

2. *Anders Christensen.* Degn 1708—52.

Var sandsynligvis Degn i Snedsted 1704—08 og kom saa til Assels. Han var gift med *Johanne Wormstrup*, og med hende havde han 1 Søn og 5 Døtre. Sønnen *Christen Andersen* boede i V. Assels, Døtrene var gift saanær som den yngste og boede forskellige Steder. 1711 blev Degnen beskyldt for Løsagtighed af en Kvinde der i Sognet, men 1739 skriver Præsten om ham: Degnen *Anders Christensen*, en Mand paa 67 Aar, har i mange Aar opført sig tilbørlig, forretter sit Degneembede upaaklageligt, skriver og regner for Bønderbørnene, tilstrækkeligt funderet i sin Kristendom, skikkelig kan undervise Ungdommen til Opbyggelse, haver hos sig en fuldvoksen Søn, som i alt anførte ej er uvittig, og kan Faderen manuducere Sønnen, og Sønnen assistere Faderen.

Anders Christensen døde $1\frac{1}{2}$ 1752, 79 Aar gl. Auktionen efter ham indbragte 21 Rdl. 3 Mk. 4 B.

3. *Mathias Graae*. Degn 1752—72.

Om ham skriver Biskoppen 1759, at „Degnen Mathias Graae holder Skole til Nytte og lever uden Forargelse“. 1765 skriver Biskoppen, at „han er en sand Kristen og flittig i Skolen og Kirken“.

Degnens Hustru hed *Mette Poulsdatter Veidemann*, som døde $28/5$ 1761. Der var to Døtre *Maren* og *Helene Kirstine*, den sidste gift med Eftermanden.

Degnen døde $10/10$ 1772, 67 Aar gl.

4. *Albert Høyer*. Degn 1772—1800.

Der findes en Præsteindberetning fra samme Aar, som Høyer afgik ved Døden, saalydende: „Albert Høyer, 76 Aar, Degn og Skoleholder. Er ikke Seminarist, men Student, ligger nu paa sin Sygeseng og har været en duelig Mand i sine Embeder. Skolebygningen bestaar af tvende Fag og er efter nylig taget Syn ubrugbar til sin Bestemmelse saavel i Henseende til Tømmer som Tag“.

Han var gift med den forrige Degns Datter *Helene Katrine Graae* (i Skifterne staar Helene Kirstine G.). De havde ingen Børn. Degnen døde i Juli Maaned 1800. I Skiftet efter ham nævnes en Broder, Poul Høyer, der opholdt sig i Skyum Præstegaard, og en umyndig Søster, Ellen Høyer, i Kovstrup Mølle i Thy.

Efter Mandens Død boede Helene Graae i et Hus i Ø. Assels, og her døde hun 21. Maj 1804. Hendes Begravelse blev holdt paa Gaarden Peterslund, hvis Ejer indsendte Regning til Skifteretten paa Begravelsen.

Denne Regning er ret interessant og viser os ikke alene, hvad forskellige Varer kostede 1804, men ogsaa, hvad man dengang brugte ved en Begravelse paa Mors.

Der var købt 7 Fjæl til Ligkisten 2 Rdl., Arbejdsløn og Maling 1 Rdl., 10 Potter Brændevin a 28 Sk. = 2 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., 1 Pd. Tobak 1 Mk., 1 Pd. Kaffebønner 4 Mk. 12 Sk., 1 Pd. Sukker 3 Mk., $1/2$ Pd. Smør 1 Rdl. 1 Mk., for Graven at kaste 1 Mk. 8 Sk. Betalt Degnen Hr. Steenfeldt i Ø. Assels for at synge over hende baade hjemme

og ved Graven og for at skrive paa Kisten 1 Rdl. For 3 Skp. Rug, som blev sigtet til Begravelse a 5 Mk. For 3 Skp. Malt a 5 Mk. For den Spisning af Stege, Aal og Kager, som jeg haver foranstaltet, 4 Rdl. For et Læs Skudtørsv, som blev forbrugt til at bage, brygge og stege ved, 1 Rdl. Ialt 18 Rdl. 4 Mk. 13 Sk.

5. *Hans Fabricius*. Degn 1800—02.

Denne Degn døde allerede 1802, kun 48 Aar gl. Hans Hustru hed *Johanne Petrine Holst*. De havde ingen Børn.

Efter hans Død 1802 blev der ansat en Degn i hvert af Sognene.

Villads Jensen Bundgaard. Degn i V. Assels 1802—22. † ^{22/9} 1822, 72 Aar gl. Hans Hustru hed *Stine*, og hun døde 1847, 72 Aar gl.

Jens Jørgensen Steinfeldt. Degn i Ø. Assels 1802—26. Han døde i Ø. Assels d. ^{23/5} 1827, 73 Aar. Hustruen *Birthe Michelsdatter* † ^{23/9} 1826, 42 Aar.

Om disse to Degnes Skolehold skriver Amtsprovst Bendix ved Visitats i Skolerne den 9. og 10. November 1813: „Endskønt Sognepræsten vel flittigen — hvilket Antegnelserne i Skolejournalen viser — har besøgt Skolerne, sporedes dog ej saa ganske de forønskede Frugter deraf. Jeg kan derfor ej andet en særdeles anbefale Skolelærerne til Hr. Consistorialraad Friises nøje og alvorlige Tilsyn samt idelige Vejledning.“

Hvis den myndige Amtsprovst fra Vestervig forstod sig noget paa Skolevæsen, var hans foranførte Bemærkning ikke særlig smigrende hverken for Lærerne eller Præsten.

NYKØBING M.¹⁾

Saalænge Latinskolen fandtes i Byen, var der ingen særlig Degn. 1555 var Skolemesteren (Rektor) Degn og fik

¹⁾ Efter Byens Historie.

derfor til sig og Hørerer 3 Læster Byg og 1 Lspd. Korn. Af en Eng fik han 1 Lspd. Smør og desuden Halvparten af en Kvægtiende.

1739 blev Latinskolen nedlagt og Hørerer blev Degn.

1. *Jens Ibsen (Clastrup)*. Hører fra 1734—39, Degn til 1747, da han døde.

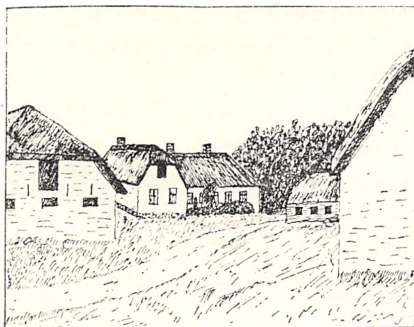
2. *Frederik Chr. Fibiger*. Degn fra 1747 til hans Død 1749.

3. *Jens Halse*. Degn i Nykøbing 1749—52, senere Kapellan i Vestervig og Sognepræst i Visby-Heltborg.

4. *Peder Lorents Bauer*. Degn 1752—82.

^{30/10} 1753 gift med *Anne Kirstine Christensdatter* af Nykøbing, som døde ⁶/₂ 1787, 76 Aar gl. Degnen døde ¹⁰/₆ 1782, 64 Aar gl.

Rosholm Præstegaard.

Rosholms Saga.

Ved Lærer A. Christensen, Haring.

Fortsat fra Aarvog 1927.

10. *Peter Jørgen Rasmussen Winther* var Søn af Præsten Rasmus Pedersen Winther af Ørbæk (Fyn), der engang kom kørende hjem med det ene Hjul bag i Vognen og sin afdøde Formand i Hjulets Sted. Bedstefaderen var Præst i Føns. — Han var født 23. Juli 1723, Student privat 1736 (inter nobiles relatus), Kandidat 1740 (haud), Præst i Haring-Stagstrup 8. November 1748, Provst, gift 9. Juli 1751 med Fr. Thestrups Datter, Barbara Maria Frederiksdatter Thestrup; de havde 3 Sønner og 2 Døtre. Hun blev gift 2. Gang med Krigsprocureur Jens Peter Wiedemann, — Han døde sidst i Februar og blev begravet 1. Marts 1766, Herom i Kirkebogen for Haring:

Aar 1766 — 1. Marts — blev afgangne Provst Winther, disse Menigheders Lærere, begravet i sin Alders 42. Aar. I Randen er tilføjet — en velbegavet Mand. Begravelsen er ogsaa indført i Stagstrup Kirkebog, hvor Alderen er sat til 43 Aar.

11. *Jesper Hansen Høyer* var Præstesøn fra Tise i Salling og født 11. Oktober 1716, han var Student fra Wiborg 1739, Kandidat 1745 (non), Kapellan i Skjoldborg 9. Maj 1749 hos Ole Kamp, Kapellan i Farsø 3. December 1751, Sognepræst

i Louns 22. August 1755; blev Præst i Vejerslev 10. Marts 1758 og kom til Haring-Stagstrup 23. Maj 1766, Provst 1788 og gift 1756 i Louns med Formandens Enke Ellen Markusdatter Alsing: han tog sin Afsked 15. April 1798 og flyttede til Nykøbing paa Mors, hvor han døde 20. Marts 1804; hans efterlevende Hustru døde i Nykøbing 11. September 1811. De havde 1 Søn og 5 Døtre.

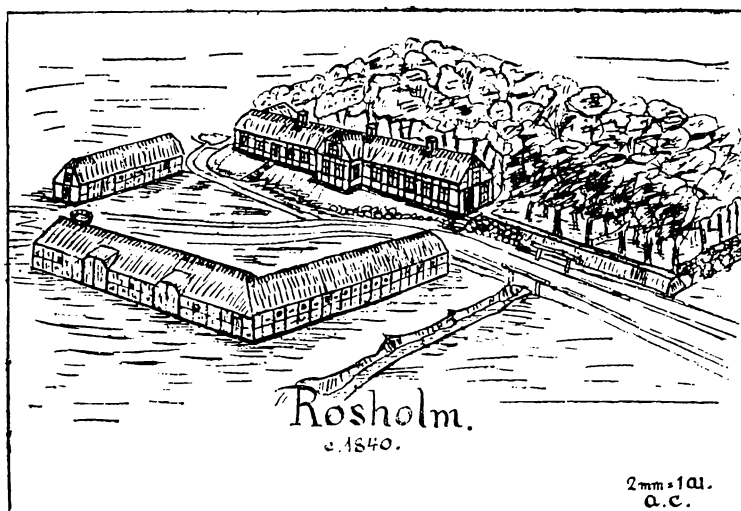
12. *Poul Holm*, Lærersøn fra Gunderup, f. 1761, Student fra Aalborg 1785, Kandidat 14. Juli 1790 (haud), Præst i Hjortdal 17. August 1792, i Haring-Stagstrup 30. Maj 1798, Herredsprovst 1803. Han blev 5. Juni 1793 gift med Magdalena Sophie Høyer, Præstedatter fra Skyum, f. 1. September 1761 og død i Thisted 1832; de havde 2 Sønner og 1 Datter. Den 15. Marts 1804 gik han hjem fra Skyum, besvimeede undervejs og fandtes næste Morgen uden Følelse; han døde 20. Marts 1804, mærkelig nok samme Dag, som hans Formand i Embedet dødeovre i Nykøbing.

Provst Poulsen skriver om ham: Han blev siden erindret med den mest levende Kærlighed, baade fordi han var en begavet Mand, en god Prædikant og en meget venlig Mand i Omgang. Holm blev begravet 4. April 1804 i Haring.

13. *William Alexander Meyer* var født i Bergen 9. Oktober 1757, Rektorsøn, Student fra Bergen 1778, Kandidat 14. Oktober 1783 (non), Missionær i Frederikshaab 3. Marts 1784, Præst i Haring-Stagstrup 11. Maj 1804, Provst s. Aar. Han blev 28. April 1784 gift med Margrethe Restrup. Kun 55 Aar gl. døde han og blev begravet 27. Oktober 1812. Biskop A. Janzen skriver i hans Liber daticus: Med Fornøjelse efterset ved Visitats 1808 — ligel. 1811.

Han opgiver, at Rosholm Præstegaard har 46 Tdr. Land Ager, 14 Tdr. Land Eng og 16 Tdr. Land Hede, ialt 76 Tdr. Land geom. Maal og desuden et Stk. Skudtørvsmose i Engkjær vesten for Stagstrup By, hvis Græsning tilhører Annexbonden. Præstegaardens Hartkorn er 8 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk., hvorunder er indbefattet de 3 Afbyggere i Trædholm. Desuden 4 Skpr. Hartkorn paa Stagstrup Mark, overdraget Degnen Yde, og Hartkornet af den til Øland solgte Jord.

Bygningerne er: Salshus 52 Al. lang, Østerhus 52 Al., Lade 42 Al. og Westerhus 24 Al. samt Tørvehus nord for Salshus — 17 Al. — Den vestre Ende af Stuehus, Østerhus og Westerhus er nybyggede af hans Formand, Provst Holm, og han har opført Tørvehuset af gammelt Tømmer. Ydervæggene er alle af Mursten i Bindingsværk med Straatag. Mærkelig nok de samme Bygninger, som ved Embedets Flyttelse 1920; men da var Bindingsværket erstattet af Grundmur. Den Gang, som altid, Vej gennem Gaarden. I Brandkassen var alle Bygninger ansat til 2000 Rdl.

Holms Enkes Lavværge, Hr. Sørensen til Irup, opgiver Indtægterne af Embedet (indført i Bog af Meyer) saaledes:

Af Haring Sogns 18 Ejendomsbesiddere (9 Gmd. og 9 Husmd.): Korntiende 23 Tdr. 6 Skp. Byg; 6 Skp. Rug; 3 Ol Æg; 2 Lisp. 15 Pd. Ost samt 1 Rdl. 5 M. 8 Sk. i Penge.

Af Stagstrup Sogn (14 Gmd., 26 Hmd.): 91 Td. 1½ Skp. Byg; 1 Td. 2 Skp. Rug, 6 Ol Æg, 4 Lisp. 8 Pd. Ost.

Af Sundby (12 Gmd., 7 Husm.): 60 Tdr. 2 Skp. Byg, 1 Td. Rug, 5 Ol 40 Stk. Æg, 4 Lisp. 11 Pd. Ost og 4 Rdl.

Af Gærup (8 Gmd., 12 Hmd.): 43 Tdr. 4 Skp. Byg, 6½ Skp. Rug, 3 Ol 40 Stk. Æg, 2 Lisp. 14 Pd. Ost og 1 Rdl.

Der var altsaa ialt 107 Tiendeydere, deraf 34 Husmænd. Øland maatte i Landgilde af Stensholms Jord betale 20 Rdl.; de 3 Fæstere i Trædholm 18 Rdl. 2 M. 4 Sk. Annexet i Stagstrup 7 Tdr. Byg; Degnen Yde 4 Tdr. Byg og 6 Læs Tørv. ialt = 229 Tdr. 5¹/₂ Skp. Byg, 3 Tdr. 6¹/₂ Skp. Rug, 20 Ol Æg, 15 Lisp. Ost og 53 Rdl. 12 Sk. i Penge.

Det højeste Kaldet kan sættes til: 229 Tdr. 5¹/₂ Skp. Byg samt i Penge 268 Rdl. 2 M. 12 Sk. Naar der i Opmaal fra-drages 11 Tdr. 4 Skp. Byg, bliver igen 218 Tdr. 1¹/₂ Skp. Byg til 2 Rdl. 4 M. 10 Sk. Tønden; bliver 604 Rdl. 3 M. 6 Sk.; hertil de 268 Rdl. 2 M. 12 Sk. Kaldets Indtægt i Penge = 873 Rdl. 2 Sk.. Herfra 200 Rdl. 2 M. (deraf 99 Rdl. 8 M. i Pension). Rest: 672 Rdl. 7 M. 2 Sk.

For en Rytterhest faas 12 Rdl. En Byrde paa Kaldet af ikke ringe Betydning, især om man ofte skal friste den Skæbne at koste en ny, ej at tale om, hvad Rytteren aarlig maa fornøjes med for ey at have at udsætte paa den.

Præsten tilkommer Tiende af 45 Td. 6 Skp. 2 Alb. Hartkorn i Haring Sogn.

Præsten tilkommer Tiende af 213 Td. 7 Skp. 3 Fdk. i Stagtrup Sogn.

Den halve Kongetiende 121 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 1¹/₂ Alb. af begge Sogne.

Annexgaarden paa 10 Td. 3 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., hvoraf Præsten nyder alle 3 Tiender = 31 Td. 2 Skp.

Summa 442 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 1¹/₂ Alb.

Aaret 1807 blev Tiendeydelsen efter ny Accord forhøjet noget, nemlig til 247 Td. 7³/₄ Skp. Byg, der skulde leveres ulastelig og velrenset og ydes mellem Høst og Mortensdag, medens Yderne forpligtede sig til at levere den ved en af de 3 nærmeste Udskibningsteder. Om Offeret hedder det, at enhver herefter vil gøre sig en Ære i at vise sig „honnet“, og „det skal da være mig en Bevæggrund til at Tiendeaccorden bliver af Varighed“.

I Anledning af Krigen med England har Meyer anført en Mængde Plakater, saaledes om Kirkebøn, saa længe Krigen varer; om at alt Forraad af Krudt, Salpeter og Bly skal angives

for Øvrigheden; om Udskrivning af Soldater til Landtjenesten, om Assurance af Skibe med Korn til Norge, om Bidrag til en ny Flaade og om, at det er forbudt at fremstille Brændevin af Rug i Nørrejylland og Fyn.

14. *Ole Frederik Bruun* var Garversøn fra Kristiania og født 1. Juni 1772, Student fra Kristiania 1793, Kand. 1. Maj 1798 (non), Kapellan i Hjarup 12. Oktober 1798, Sognepræst i Hvidbjerg v. Aa 18. Marts 1803 og kom til Haring som Sognepræst for Haring-Stagstrup 1. Juni 1813. Han blev flyttet til Saxild ved Odder 3. Oktober 1821 og gift i København 1. August 1798 med Charlotte Christine Brummer (døbt $\frac{2}{4}$ 1776, d. i Odder 1864). Der var 4 Sønner og 2 Døtre, af hvilke sidste den yngste blev født i Rosholm 23. Novbr. 1816 og hed: Sophie Augusta Bruun, medens den ældste, der var født 1801 i Hjarup, blev gift med Hr. Paul Ernst Ulrich Tøttrup af Dueholm. Brylluppet fejredes i Rosholm i Aaret 1819. Bruun entledigedes 13. Maj 1854 og døde i Odder 28. Marts 1863; han blev begravet paa Odder Kirkegaard 7. April 1863.

15. *Frederik Hobe* var Sognepræst i Rosholm fra 1822—35. Han var født i Randers 9. Maj 1787, hvor hans Fader var Generalmajor, og blev Student fra Randers 1803, Kandidat 7. Oktober 1807 med Laud., Kapellan hos Amtsprovsten i Aarhus 7. Maj 1813, Præst i Haring-Stagstrup 26. April 1822, gift 5. August 1823 ifølge kgl. Bevilling med Johanne Marie Søltoft af Vejerslev (f. $\frac{1}{1}$ 1796 og levede endnu i Randers 1868). Forlovere ved Brylluppet, der stod i Rosholm, var Pastor Kabell, Skyum, og Forvalter Søltoft, Abildgaard. Deres Børn var: 1. Jørgen Kristoffer Hobe, f. $\frac{4}{2}$ 1827 til hvem Provst Benzon af Snedsted stod Fadder, 2. Katharine Hobe, f. $\frac{17}{9}$ 1823, 3. Johanne Frederikke Hobe, f. $\frac{17}{4}$ 1825, 4. Ane Elisabeth Hobe f. $\frac{5}{8}$ 1829, 5. Andrea Severine Hobe, f. $\frac{28}{12}$ 1831, Faddere G. Brammer og Willemoes til Tøttrupgaard, samt 6. Marie Dorthea Mariane Hobe, f. $\frac{5}{5}$ 1834.

F. Hobe døde 8. Marts 1835 og blev begravet 17. Marts s. Aar. Han blev saaledes kun 48 Aar gl.

Medens han var Præst, kom der en Skrivelse om indbyrdes Undervisning (3. Sept. 1822), en anden om, at Folk ikke maatte

bære Kaardestikker eller andre skjulte Vaaben, og Pinsedag 14. Maj 1826, holdtes der rundt i Danmarks Kirker Jubelfest for Harald Klaks Daab, til hvilken Fest der var bevilget 1600 Rdl. af Staten. Et morsomt Cirkulære modtog Pastor Hobe 1829; det lød saaledes:

Amts Skrivelse: Indløbne Klager om, at Kartoflerne ikke kan blive optagne, fordi Fattiglemmerne og deres Børn, som understøttes af Kommunen, vægre sig for at arbejde ved Optagningen, uagtet man har budt dem hver 8de, ja, undertiden hver 7de Skp. — Dette overbeviser Amtet om, at disse Fattiglemmer maa nyde en større Understøttelse af det offentlige, end de behøve, eller ogsaa, at de maa staa i den urigtige Formening, at det maa være det offentliges Pligt at underholde dem, uagtet de selv forblive i Lediggang og Dovenskab. — Fattigvæsenet maa derfor undersøge, hvem af dem, der ikke har haft en tilstrækkelig og antagelig Grund, at deres Understøttelse kan sættes til det allernødvendigste, at de kan tvinges til i Fremtiden at anvende deres Kræfter saa vidt muligt til deres eget Underhold og ej mere end absolut nødvendig falde Kommunen til Byrde.

Thisted Amtshus, 28. Oktober 1829.

Faye.

Aar 1831 skal Mogens Eriksen betale af 1 Td. Hartkorn Fæstegods:

1. Landskat	6 Rdl.	
2. Tugthus- og Chirurgiskat	„ —	11 Sk.
3. Afgiften efter Forordning af 12. Jan. 1827	„ —	17 —
4. Vej og Stensluse Skat	„ —	4 —
5. Veterinærskat	„ —	1 —
6. Amtsrepartitionsfonden	„ —	50 —
	Summa	6 Rdl. 83 Sk.
Derudi afgaar Eftergivelse i Landskat	„ —	72 —
	Altsaa igen at betale	6 Rdl. 11 Sk.
		(i Sedler eller Tegn)

samt Landgilde = 5 Rdl. 24 Sk.

(i Sølv)

som er betalt

F. Hobe.

Degnen Yde betaler af 4 Skp. Hartkorn (det halve) 3 Rdl. 5 $\frac{1}{2}$ Sk. samt 4 Tdr. Byg i Landgilde.

Aar 1837 betaler samme Mand: Landskat 6 Rdl., Kørsels- skat 42 Sk., Toldafgift 16 Sk., Amrsreparti. 64 Sk., Vej- og

Stensluse 24 Sk. samt Stænderskat 12 Sk., Landgilde 5 Rdl. 24 Sk. Landskat og Stænderskat = 6 Rdl. 12 Sk. ÷ Landskatefterg. 72 Sk. = 5 Rdl. 36 Sk. (i Sedler). De øvrige Poster 6 Rdl. 74 Sk. (i Sølv).

Chr. Poulsen af 1 Td. Hartkorn som ovenfor; men han betaler 2 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre i Landgilde.

1844: Ny Matrikul:

Erik Mogensen 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. (Gammelskat kommer til).

Kr. Poulsen 1 „ 1 „ 2 „ 1 „ „ „ „ „

M. Thomsen 1 „ 2 „ 0 „ $1\frac{1}{2}$ „ (1876 bliver det Jens Madsen).

Yde 6 „ 2 „ $1\frac{3}{4}$ „

Fra 1849 kvitterer Fibiger. 1854 ophører Kvitteringerne.

16. *Karl Ludvig Poulsen* var født i Slagelse, hvor Faderen var Bager, d. 16. Januar 1806. Han blev Student 1823, Kandidat 14. Januar 1831 med Laud. Under 9. Juni 1835 kaldes han til Sognepræst i Harring-Stagstrup, 7. Oktober 1848 allernaadigst udnævnt til Sognepræst i Vestervig-Agger og endelig 19. April 1863 forflyttet til Torkildstrup paa Falster. Han blev 23. April 1836 gift med Marie Brøndum, en Barberdatter, og i dette Ægteskab var der 6 Børn, 4 Sønner og 2 Døtre, nemlig: 1. Marie Louise Margrethe P., f. $\frac{27}{8}$ 1837, Brammer var Fadder, og død $\frac{10}{5}$ 1839, 2. Alvilda Mathea P., f. $\frac{4}{4}$ 1840, Proprietær Godschesen af Irup er Fadder, 3. Poul Christian Edelborg P., f. $\frac{14}{5}$ 1842, Fadder: Pastor Bille, Skyum, Proprietær Sørensen, Irup, Fuldmægtig Bendixsen, Vestervig, og cand. phil. Stigaard fra Irup, 4. Carl Ludvig Anton P., f. $\frac{19}{6}$ 1844, 5. Carl Herholt Octavius P., f. $\frac{10}{9}$ 1846 og 6. Emil August P., f. $\frac{14}{3}$ 1849 til hvem Sognepræst Fibiger til Rosholm stod Fadder. — En Aksel Brøndum (sikkert en Broder til Fruen) blev konfirmeret i Rosholm 1837; hans Fader er Brændevinsbrænder, Dbm. Christian Anton Brøndum, og Moderen er Marie f. Rosenstand. — Baade som Sognepræst i Rosholm og Vestervig var Poulsen Provst for Hassing-Refs Herreder, og han var en ualmindelig begavet Mand og en sjælden Taler. Næsten hver Søndag prædikede han saa indtrængende, at intet Øje var tørt. Han var desuden meget venlig i Omgang og opstillede ikke sig selv som

Eksempel. Ofte sagde han: Gør efter mine Ord og ikke efter mine Gerninger. Med stor Nidkærhed røgtede han sine Embedsforretninger. Han tog Afsked fra Torkildstrup 22. Januar 1880 og døde i April 1882. Han lod Rosholm Jorder delvis inddige.

17. *Peter Nicolaj Fibiger*, født 2. Januar 1810, Søn af Pastor C. F. Fibiger af Jetsmark, hvis Fader J. A. Fibiger var Conrektor i Aalborg, blev Student fra Aalborg 1829, Kandidat 1838 med Laud. og kaldedes til Haring-Stagstrup 9. Decbr. 1848. Han havde da fra 15. Maj 1841 været Katheket i Ribe og blev her gift samme Aar 13. August med Stiftsprovstens Datter Julie Marie Frost (f. i Ringkøbing $\frac{4}{6}$ 1817). De havde 3 Sønner og 4 Døtre, nemlig: 1. Antonie Sophie Petrea, f. $\frac{2}{10}$ 1842, d. $\frac{29}{10}$ 1842, 2. Peter Nicolaj Frost F., f. $\frac{1}{6}$ 1844, d. $\frac{27}{2}$ 1845, 3. Emil F., f. $\frac{21}{8}$ 1846, Faderens Eftermand, 4. Augusta F., f. $\frac{17}{8}$ 1848, Sygeplejerske, d. $\frac{28}{4}$ 1905, begr. i Familiegravstedet paa Haring Kirkegaard $\frac{6}{5}$ 1905, 5. Peter Nicolaj Frost F., f. $\frac{8}{7}$ 1850, g. $\frac{11}{6}$ 1875 med Nicoline Mathilde, f. Frederiksen (d. $\frac{15}{4}$ 1915), Lærer i over 40 Aar, d. $\frac{23}{9}$ 1926, begr. $\frac{29}{9}$ paa Haring Kirkegaard. Deres Søn er den nuværende Ejer af Øland, Folketingsmand V. Fibiger. 6. Antonie Sophie Petrea F., f. $\frac{7}{7}$ 1852, d. $\frac{15}{6}$ 1864, og 7. Christiane Frederikke F., f. $\frac{5}{5}$ 1857, Biskop Daugaard, Ribe, Fadder, g. $\frac{12}{8}$ 1875 med Grosserer P. N. F. Valeur. Saavel Lærer Fibigers som Grosserer Valeurs Bryllup fejredes i Rosholm, og, som det fremgaar af ovenstaaende, i samme Aarstal.

Provst Fibiger skriver: Præstegaarden Rosholm er beliggende 2 Mil sønden for Thisted og har efter gl. Matrikul 8 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn (privilegeret), hvoraf 2 Tdr. 6 Skp. hviler paa bortfæstet Jord, og 1 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. uprivilegeret Hartkorn, der hviler paa en Tørveparcel, beliggende i Stagstrup og kaldet Engkjær, af hvilken Tørv faas til Præstegaarden. Efter ny Matrikul er det privilegerede Hartkorn 9 Tdr. 6 Skp. $\frac{21}{4}$ Alb., hvoraf 4 Td. 3 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. paa bortfæstet Jord. Præstegaarden har saaledes 5 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. $\frac{21}{4}$ Alb. Hartkorn. Assurancen er 3400 Rdl. Der er kommet Kvist paa Stuehuset, og det, den østre Ende af Stuehuset og den nordre Ende af Østerhuset har faaet Grundmur. — Han

meddeler, at Agrenes Madjord er sandblandet Muld, deres Underlag mest Grus og Sand. Arealet opgives som af Pastor Meyer, Hedelodden afbenyttes tll Fladjtørv og Faaregræsning. Udsæden er 30 Tdr. Korn, og der avles i Almindelighed 60 Læs à 180 Neg. Høavlen er aarlig ca. 40 Læs, og fra Agrene høstes 4 à 6 Læs Kløverhø. Besætningen er 4 Heste, 16—20 Fækreatureer (nuv. Bruger har 24, men han har ogsaa i Aar avlet 100 Læs Korn efter 30 Tdr. Udsæd) og 30 Faar. Marken har jeg ladet inddige; der er flere Grøfter til Vandets Afledning. Af mig er indført *Brak*, bedre Sædskiye og Vintersæd, der ikke forhen blev dyrket. Annexgaarden i Stagstrup har efter ny Matrikul 6 Tdr. 5 Skp. 1 $\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn, men er forlængst bortsolgt. Kvæg-tienden er 10 Rdl., Smaarente 5 Tdr. 1 Skp. Rug, 17 Lpd. 10 Pd. Ost, 20 Ol 2 Snese Æg. Korntienden udgør 220 Tdr. Bygs Værdi, heri de 3 Tiender fra den bortsolgte Annexgaard i Stagstrup. Til Embedet hører desuden $\frac{1}{2}$ Kongetiende af Stagstrup = 2 Skp. Byg af hver Td. Hartkorn, ialt ca. 60 Tdr. Byg. 9 Mænd i Stagstrup har ydet 9 Læs Tørv, medens mindre Gaarde har udkørt Gødske 1 Dag samt hjemkørt 2 Læs Tørv; endnu mindre Gaarde har kørt 1 à 2 Læs, og hver Fæster har ydet 3 Dages Arbejde i Høst eller Højbjergning med Karl og Pige; Kost i Præstegaarden. Offer og Accidenser 140 Rdl.

Den 15. Maj 1852 kom Loven om, at Korntienden skulde ydes med fast aarlig Afgift. 27. Juni 1855 visiterede Biskop Bingesbøll i Stagstrup Kirke. Han skriver: Jeg forefandt en talrig Menighed. Sognepræsten, Hr. Fibiger, holdt en opbyggelig Prædiken. Af unge mødte ca. 70, og de tog med Lyst og Iver og Forstand Del i, hvad der blev talt med dem om, og røbede at være vel oplærte i deres Saligheds Sag.

Ifølge ministeriel Cirkulære af 12. Novbr. 1855 fik F. oprettet et Menighedsraad. Det behandlede: Forbud mod Søndagsarbejde, Kirkegaardenes Forskønnelse, Ubetimeligheden i, at en Brud flyttede til Brudgommens Hjem lige efter Lysningen, de unges Pligt til at møde regelmæssigt i Kirken til Overhøringerne, Mormonernes Optræden i Haring Hede, der dog ingen Følger havde, men blev helt uden Betydning. Den hyppige Hjemmedaab var ligeledes til Behandling, og der blev Enighed om kun

at anvende den i allernødvendigste Tilfælde. Endelig indførtes ved Menighedsraadets Initiativ ev. kristel. Salmebog i begge Menigheder. 1866 erklærede Provsten, at Menighedsraadets Virksomhed er ophørt, da den ikke har Rod i Menighedens Bevidsthed og derfor væsentlig intet udretter.

6. November 1856 blev Balslevs Lærebog indført i Skolerne, og 29. April 1866 som ovenfor nævnt den nye Salmebog.

Rosholms Hedelod vestligst i Haring op mod Hørsted Aa blev solgt 1859 til Jesper Kristian Thomsen af Skyum for 650 Rdl. at indbetale 11. Juni 1860 samt aarlig at levere til Præstegaarden 80 Snese Hedetørv i 4 Aar, hvorefter indtraadte en aarlig Afgift af 4 Tdr. Byg, medens Tørveleverancen da bortfalder. Køberen betaler Salgsomkostningerne.

Aar 1860 er Embedets Indtægter ansat i Pengeværdi 2473 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., medens Udgifterne er 537 Rdl. 3 Mk. 3 Sk. Indkomst 1936 Rdl. 2 Mk. 5 Sk. Kaldets Kapitaler udgør 3699 Rdl. 3 Mk. 10 Sk.

Den første Dræning foretoges 1867; $3\frac{1}{2}$ Td. Land blev derved afvandet, og der foretoges et Laan dertil paa 140 Rdl. at afbetale i 10 Aar.

Ved Provst Poulsens Afrejse fra Vestervig 1863 blev Pastor Fibiger $1\frac{1}{2}$ 1864 udnævnt til Provst; $\frac{7}{4}$ 1874 udnævntes han til Ridder af Dannebrog, og 21. Juli 1878 entledigedes han fra Provsteembedet. Han redegør 1860 for de Arbejder, han har ladet udføre ved Rosholm Præstegaards Istandsættelse. Han har forsynet hele Staldlængen med Grundmur, istandsat den vestre Halvdel af Salshuset og bygget den østre Halvdel helt om, ført Kvisten op i Højde med det øvrige, og der er nu en god Bolig. Alt er udført saare billigt, og derom skriver han til Stiftsøvrigheden:

I lang Tid har jeg indkøbt Tømmer o. lign. pr. kontant. Ved lejede Folk har jeg ladet tilvirke 5000 Mursten, og Prisen for disse Sten er sat til 12 Rdl., medens den ellers er 15 Rdl. pr. Tus. — 5000 Sten har jeg taget for ikke ydet Tiende; de øvrige Sten er købte fra de smaa Teglværker her paa Egnen. Folk har jeg skaffet mig lejlighedsvis paa samme Maade, og Arbejdet har derfor varet flere Aar; derved blev det billigere,

og jeg betalte kontant og har ikke forlangt Kvitteringer. — Jeg har samlet Materialierne og bygget Præstegaarden op, saa den for Tiden er en af de bedst byggede Præstegaarde i denne Egn i god Tro til, at der ikke vil blive mig nægtet Godtgørelse ved min Forflyttelse eller ved mit Dødsfald. Synet har godkendt Arbejdet baade 1858 og 59, og den helt opbyggede Præstegaard maa da kunne vise, at Arbejdet er baade billigt og godt udført. — Han slutter med, at han jo maa bære Tabet, hvis Stiftsøvrigheden ikke godkender Regningen. — Det drejer sig altsaa nærmest om Kvitteringerne, men selvfølgelig fik Provsten sin Ret. Rosholms Bygninger er altsaa saa at sige blevne fornyede i Aarene 1852—60. Den østre Del af Stuehuset det først nævnte Aar.

Provst Fibiger var Formand for det andet Steds i Aarbogen omskrevne Børnehjem i Villerslev og roser det 1868. Fire Aar senere blev Lederen af dette Hjem, Hr. Hove, Dannebrogsmænd, og 1874 er der 39 Børn, deraf 25 fra Thisted Amt; de øvrige er fra Landets forskellige Egne, og et nyt, passende Skolelokale er opført; men, skriver Provsten: Siden da har Inspektionen ikke været der, da de indre huslige Forhold paa Anstalten er blevne uheldige og truer Anstaltens Bestaaen. Man har atter og atter forhandlet med Bestyreren og hans Hustru om denne mislige Sag, men det har ikke ført til noget Resultat. Sidste Opfordring til Bestyreren om at værgе sit eget og Anstaltens gode Navn og Rygte ved retslig Tiltale mod den eller de Personer, der vitterligt har bragt hans Anstalt i Vanry, har han ikke villet efterkomme. Da Inspektionen saaledes ser sin Virksomhed betydningsløs, har den hos Amtsraadet bedt sig fritaget for det den i sin Tid overdragne Tillidshverv, og denne Tilladelse er bleven givet. Amtmanden, Proprietær Nyby, Øland, og Provsten udgjorde Inspektionen. — Skolen i Villerslev maatte straks efter ophøre, hvad der var trist; de gamles Værk burde have været fortsat. — I alle de Aar, Børnehjemmet bestod, gik Konfirmanderne derfra til Forberedelse i Rosholm og blev konfirmerede af Provst Fibiger.

Denne nød baade som Tilsynsmand og Præst stor Anseelse; Han var en hjertevarm og dygtig Taler af gammelgrundtvigsk

Præg, en helstøbt og i bedste Forstand myndig Personlighed. Biskop Kierkegaard satte megen Pris paa ham, og de var gode Venner. Engang besøgte Provst Fibiger Bispen, medens denne sad i det dybeste Tungsind og sjæleligt Mørke, følede sig, som han selv sagde, fordømt og forbandet. Dybt bevæget, men med den ham egne Myndighed, udrød da Provsten: Læg dig ned paa dine Knæ! Bispen adlød, og Provsten lagde Haanden velsignende paa hans Hoved, idet han sagde: Saa tilsiger jeg dig alle dine Synders naadige Forladelse i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn; hvorpaa han tilføjede: Det er du døbt til at eje, og Gud fortryder ikke sit Kald og sine Naadegaver. — Det gjorde et saa bybt Indtryk paa Biskoppen, at Tungsindet for en Tid lettede for ham.

Som et Kuriosum skal her meddeles, at Provst Fibigers Fader, Provst Kristian Frederik Fibiger i Jetsmark, vandt ikke liden Anerkendelse ved en Prædiken, som han en Juledag holdt. Themaet var: Hvilken Nytte man kan have af Staldfodring, og Landhusholdningsselskabet tilkendte ham Guldmedalje for det udmærkede Foredrag. — Guldmedaljen var længe i Slægtens Eje, men er det ikke mere.

Provst Fibiger var svagelig de sidste Aar og maatte holde Kapellan. — Han døde 31. Januar 1880 og blev begravet 10. Februar. — Hans Enke, Datter af Stiftsprovst Peter Nicolaj Frost i Ribe, overlevede ham i 8 Aar og boede i et lille yndigt Hus bygget i den østlige Del af Rosholms Have. — Hun døde 28. Juni og blev begravet 3. Juli 1888. Begges sidste Hvilested findes i Haring Kirkegaards sydøstre Hjørne; den stedsegrønne Vedbend omslynger deres og Børnenes Gravminder. I Præstegaardshaven, der omfatter 2 Tdr. Land, findes et Par prægtige Kastanietrær; de er plantet som Kærner af de unge Præstefolk, der i 1848 kom til Rosholm, og stammer fra Stiftsprovstens Have i Ribe.

18. *Emil Fibiger* blev Faderens Eftermand som Sognepræst i Rosholm; kaldet til Embedet 10. April 1880 og indsat 30. Maj s. Aar. Han var født i Ribe 21. August 1846, Kand. 20. Juni 1872 (haud I.), blev Kapellan for Sjørring-Thorsted ¹¹/₄ 1873, Skyum-Hørdum ³¹/₇ 1874 og Sognepræst samme Steds

¹³/₄ 1877. I Rosholm virkede han i 16 Aar, indtil han 1896 forflyttedes til Skjelby-Gjedesby paa Falster, hvor han døde 12. Januar 1907. Han stod netop i Præstegaardens Gang færdig til at gaa over i Kirken til Begravelse, da han pludselig sank død om. Han blev ²³/₁₀ 1874 gift med Johanne Marie Josepha Nielsen af København. Bryllupet stod i Rosholm. De havde 5 Sønner, af hvilke Peter Nicolaj Fibiger, f. ¹¹/₁₁ 1875, gift ¹⁴/₇ 1911 med Antoinette Kristine Sophie Valeur f. ¹⁶/₄ 1883, er Tandlæge i Hellerup, medens Johannes Christian Frederik Fibiger, f. ¹⁴/₇ 1878, gift ³¹/₇ 1906 med Agnete Michaelsen, f. ¹⁵/₅ 1885, er Tandlæge i København. Oskar Aage Fibiger, f. ²/₉ 1880, gift ¹⁹/₄ 1908 med Henriette Danielsen, f. ⁶/₄ 1882, er Fabriksbestyrer i København, og Christian Frederik Fibiger, f. ²⁶/₃ 1882, samt Søren Vilhelm Fibiger, f. ¹⁷/₆ 1884, er begge gifte og bor i Amerika. Fru Fibiger flyttede til København, og dør døde hun ¹⁹/₃ 1912. Pastor Fibiger var en sjælden begavet Prædikant, og saa vel han som Fruen var meget musikalske og gode Sangere, hvad der for Resten er Tilfældet med hele den Fibigerske Familie.

Begge Fibigerne var Havemænd, og Præstegaardshaven blev i Tiden fra 1850—1900 betydelig udvidet baade i Nord og Øst; der plantedes mange Frugttræer. og et godt Frugtaar kunde disse give flere Tønder god Frugt, baade Æbler og Pærer. — Økonomilejligheden udbedredes, et nyt Østerhus opførtes 1885, og den nødvendige Dræning, som Provsten havde paabegyndt, blev afsluttet. Altsammen medens E. Fibiger var Sognepræst i H.-S. — Den 28. Oktober 1885 kom de nye Prædiketekster.

19. *Johannes Faurschou*, f. ²⁶/₁₁ 1857, Stud. priv. 1878, Kandidat ²⁴/₆ 1884 med Haud. I., ord. ¹⁰/₁₂ 1884, var først Medhjælper i Thyrssted-Uth i Oktb.—Decbr. 1884, pers. Kapellan s. St. fra ²/₁₂ 1884, derpaa res. Kapellan i Kattrup-Ø. T. ⁴/₆ 1885, Sognepræst i Frøslev-Møllerup ²⁶/₈ 1885 og kaldedes ²¹/₈ 1896 til Sognepræst i Haring-St., hvorfra han, der var svag, tog Afsked ²/₅ 1909. — Har senere, grundet paa Bedring af sit Helbred, vikarieret for syge Præster, har udgivet „Erindringer fra et Besøg i Hjemløses Hjem“ (af „Nat og Morgen“ 1899), „Til Minde om Pastor Emil Fibiger i Haring-Stagstrup Kirker“

20. Jan. 1907, „Ved Jens Simonsens Jordefærd i Stagstrup ²⁴/₄ 1907“, „Ved pens. Lærer Olesens Jordefærd fra Harring Kirke ²²/₇ 1907“ (sammen med Kommunalærer G. Olsen, afdødes Søn). Senere udkom et Par Smaabøger „Kaspar Johannes Boye som Salmедигter“ og „Moders Navn“. Den sidste varmt anbefalet af Pastor Hornbeck, Fredericia.

Faurschou var Søn og eneste Barn af Pastor Andreas Faurschou, f. 1. Januar 1820 (Forældre Proprietær Peter F. og Oline Olesen), Stud. Aarhus 1838, Kand. ²²/₁ 1846 (Haud. I.), Katheket i Lemvig ⁹/₉ 1857, ord. i Aalborg s. A. ⁶/₁₁. Sognepræst til Dejbjerg-Hanning ⁶/₅ 1864, død ²⁸/₁ 1871, gift i Pedersborg ⁴/₅ 1855 med Eleonora Nancy Marolly, f. ²⁷/₈ 1819 i Kbhvn. (Forældre: Skibskaptejn, Plantageejer i Ostindien Francis Christ. Marolly og Hustru Marie Baumann.

J. Faurschou døde i Horsens ²⁰/₇ 1920, Bisættelse i Klosterkirken i Horsens og begravet paa Hørdum Kirkegaard, hvor et sjældent Marmorminde betegner hans sidste Hvilested. Han var ugift og alle hans Ejendele deltes efter hans eget Testamente mellem hans mange Venner. Han var i ualmindelig Grad gæstfri og prædikede næsten altid Kærlighedens og Barmhertighedens Evangelium.

Den 8. Februar 1908 solgtes den til Lærer Yde i Stagstrup bortfæstede Præstegaardsjord til en Privatmand, og Spørgsmaal et om Præstegaardens delvise Ombygning eller mulige Flytning blev brændende. Et Andragende til Ministeriet om det sidste blev afslaaet ²¹/₇ 1909.

20. *Erik Eriksen*, f. i Bøvling ²⁵/₁₂ 1870, begyndte først at læse 18 Aar gl. Student, Viborg, Juli 1893, Kand. 1899 (Laud.), Lærer ved forskellige Skoler i Kbh. og Medarbejder ved Kristel. Dagblad, boede paa Borchs Kollegium. 1902 Præst ved St. Stefans Kirke, ansat med Kirkefondets Medvirken og lønnet af samme med særligt Sognedistrikt som Virkekreds. 1 Juni 1909 kaldet til Sognepræst i Harring-St. og i August 1918 til Rødby-Ringebølle. Gift 7. December 1909 med Louise Tryde, cand. mag., f. i København 18. April 1876. 4 Børn: Ellen Margit Eriksen, f. ²⁷/₉ 1910, Knud Eigil Tryde Eriksen, f. ²¹/₆ 1914, Poul Gunnar Tryde Eriksen, f. ⁵/₂ 1916, alle fødte

i Rosholm, og Gudrun Agnete Tryde Eriksen, f. i Rødby
20/11 1918.

Pastor Eriksen oplyser, at Forpagtningsafgiften af Rosholm
Aar 1914 udgør:

14 Tdr. Rug efter Kapitelstakst	158,76 Kr.
70 „ Byg „ „ „	788,90 „
Mælk, 3226 Potter	322,60 „
Pengeafgift	300,00 „
Fodring og Pasning af 1 Hest	200,00 „
Kørsel af Tørv og Kul	17,00 „
6 Tdr. Kartoffler	24,00 „
Gødning, Grus og Sand	30,00 „

Ialt . . . 1841,00 Kr.

Under 20. Januar 1916 Meddelelse om Tiendeafløsningen;
for Harring 10,133 Kr. 50 Øre og for Stagstrup 47,345 Kr. 50
Øre samt for 1/2 Kongetiende af Stagstrup 12,080 Kr. 50 Øre.
Ialt 69,559 Kr. 50 Øre. Embedet i III Lønklasse.

Vildsund Kro blev Afholdshotel og indviet 1. Juni 1916;
det fik Navnet „Vildsund Strand“, og næste Aar — altsaa 1917
— begyndte Afholdelsen af de store Vildsundmøder. — En ny
smuk Alterdug, bekostet og udført af Damerne i Præstegaarden,
skænkedes til Harring Kirke.

22. *Mads Christian Flinholm*, f. 22/4 1882 i Skovby By,
Bregninge Sogn, Ærø, Student fra Odense 1903, Kand. 24/6
1909 (Haud II), fra 1/1 1910 Sekretær for K. F. U. M. og K.
i Holstebro-kredsen med Bopæl i Struer. 23/8 1910 Sognepræst
og Skolelærer paa Venø, 13/11 1914 Andenpræst for Boddum-
Ydby. Bryllup 9/10 1910 i St. Hans Kirke, Odense, med Kir-
stine Poulsen derfra. 13/12 1918 Sognepræst til Harring-St. og
forflyttet til Aalborg Vor Frue Kirke 3/1 1922, hvor han nu er
Andenpræst. 25/7 1920 fødtes den sidste Rosholmer Poul Jørgen
Flinholm. En lille Maaned efter flyttede Familien til det interimis-
tiske Hjem „Yola“ ved Vildsund, bygget i Løbet af Sommeren
1920, og dér boede saa Præstefamilien, indtil den i September
kunde flytte ind i Stagstrup nyopførte Præstegaard, for kun at
være der i 5 Maaneder.

Den 19/6 1919 formener Synet, at hele Stuehuset i Rosholm bør ombygges straks, da den østre Ende ogsaa er gammel og brøstfældig, hvilket allerede var udtalt i Pastor Faurschous Tid 1908, og Synet mener desuden, at det er urimeligt at anvende 8000 Kr. til Ombygning af den vestre Halvdel.

I Anledning af Forespørgsel fra Ministeriet afsendtes 29/6 1920 følgende Skrivelse:

Menighedsraadene for Haring og Stagstrup tillader sig herved ærbødigst at erklære, at vi maa anse det for det heldigste for Menighedsarbejdet i Pastoratet, at Præsteboligen bliver flyttet fra sin nuværende ucentrale Beliggenhed til Stagstrup Sogn, og at Tidspunktet for Flytningen efter vort Skøn er belejligt nu, da der ellers maa foretages en gennemgribende og bekostelig Restaurering af den gamle Bolig. — I modsat Fald maa vi stærkt betone, at der hurtigst muligt bør gøres noget for, at Præsteboligen kan blive istandsat, da den er aldeles ubeboelig. Disse Udtalelser er enstemmigt vedtaget af begge Menighedsraad.

Haring-Stagstrup Menighedsraad, 21/6 20.

P. M. V.

M. C. Flinholm,
Sp. Fmd.

Kirkeministeriet svarede gennem Stiftsøvrigheden saaledes:

I Anledning af en paatænkt Flytning af Rosholm Præstegaard i Haring Sogn til Stagstrup Sogn skal man meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Min. efter at det er oplyst, at en Istandsættelse af den nuværende Præstegaard vil blive uforholdsmæssig dyr, i Overensstemmelse med Provstesynets og Stiftsøvrighedens Indstilling bifalder den ansøgte Flytning, og at der efter den hoslagt tilbagefølgende Plan opføres en ny Præstegaard i Stagstrup Sogn paa den Byggegrund paa 10,000 Kv. Alen, som det af Sogneraadet og Menighedsraadene nedsatte Udvalg har sikret sig. Det tilføjes, at det er et Vilkaar for den meddelte Tilladelse, at der i Henhold til den af Byggeudvalget overtagne Garanti ikke i Anledning af Opførelsen af den nye Præstegaard paaføres Embedet Udgifter til højere Beløb end 30,000 Kr. + 5 0/0 paa Grund af Prisstigning, hvori indbefattet Købesummen for Byggegrunden. Det tilføjes, at Stuehuset i den gamle Præstegaard overlades Udvalget til Nedbrydelse.

Hassing-Refs Herreders Provsti.

H. Laursen,
const.

Som Præstebolig er hermed Rosholms Saga ude, men Tirsdagen 26. Jan. 1923 var Præstegaardskom. og Menighedsraadene

for Harring-Stagstrup samlede i Rosholm for ifølge Ministeriets Begæring at drøfte Spørgsmaalet og fremkomme med Indstilling om, hvorvidt de til Embedet hørende Jorder, for hvilke Forpagtningen udløber 1. April 1924 til den Tid skal sælges i Henhold til Lov af 4. Okt. 1919 til Husmandsbrug, eller om en Del af Jorden og da hvor meget ønskes bibeholdt ved Præstegaarden.

Til Gaarden, der under Matr. 2 a af Harring er skyldsæt for 4 Td. 4 Skp. $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, formenes at høre ca. 50 Td. Land — Kort og Arealberegning over Præstegaardens Tilliggende findes ikke — nemlig ca. 35 Td. Land Agerjord, ca. 2 Td. Land Grusgrav, ca. 2 Td. Land Mose, Gaardsplads og Have 2 Tdr. Land; 9 Tdr. Land opdyrket Kær. Endvidere findes et mindre Tørveskifte paa ca. $1\frac{1}{2}$ Td. Land, tildels opgravet, beliggende i Engkjær i Stagstrup 4 km. fr. Pg. samt $\frac{1}{2}$ Td. Land beliggende i Præsteg. v. Skel, som er bortforpagtet paa 49 Aar fra 1. Maj 1889 at regne.

Dette Areal er saa ved Udstykningsmøde $25/9$ 1923 og Ombonitering $12/10$ 1923 fordelt saaledes: Rosholm beholder 31,3 ha og Tørveskiftet i Engkær; den nordlige Del af Marken deles i 2 Parceller paa 2,3 og 2,7 ha, der lægges til N. P. Nielsens og Chr. Hansens Huslodder. Et selvstændigt Husmandsbrug paa 8 ha afskæres fra Vestsiden, og de 2 smaa Trekanter, der er lejede ud, falder efter Lejemaalets Ophør til de Ejendomme, de ligger ved. 750 kg Halm og 30 Læs Staldgødning afgives inden 1. Juni 1924 til den bortsolgte Parcel paa de 8 ha.

11. Marts 1924 bestemtes Ombygning af Stald og Forpagterbolig til selvstændigt Brug for en Bestyrer, 8. Febr. 1924 underskrevet Købekontrakterne, og 2. April var der Afleveringssyn af Præstegaarden, der forpagtedes bort fra 1. April s. Aar for en aarlig Afgift af ca. 120 Td. Byg efter Kapitelstakt.

Rosholms Navn har festlig Klang. Slægt efter Slægt har levet og virket dér gennem de svundne Aarhundreder. Tusinder er gaaet ud og ind ad de lave Døre. Musikken og Sangen har tonet i mørke Vinterdage og lyse Sommeraftener. Guds Ord har lydt i de stille Stuer, og mangt et Frøkorn af ædel Art er nedlagt i gamles og unges Hjerter. Det hvisker saa sælsomt i de gamle Trækroner, naar du gaar forbi, som hørte du Sukket fra henfarne Slægter og svundne Tider: Forbi! Forbi! Forbi!

Fra Hannæsland i gamle Dage.

Ved *N. Sodborg.*

Gaasedrift.

GAMLE ERIK TØMMERMAND i Øsløs, som hans almindelige Kendingsnavn er, blev født d. 19. Febr. 1835 i Øsløs paa Hannæs. Hans egentlige Navn er Erik Christian Christensen; Forældrene var Gaardfolk i Øsløs; Faderen hed Chresten Christian Christensen.

Erik Tømmermand er altsaa nu 93 Aar gammel; han er helt blind, men er baade aandsfrisk og livlig, og han kan fortælle udmærket og meget interessant om sine Oplevelser gennem sit lange, arbejdsomme Liv.

Blandt andet fortæller han om, hvordan han som Dreng ikke længe efter sin Konfirmation var med til at drive en Gaaseflok paa over 1000 Gæs fra Hannæs og til en Landsby lidt syd for Randers.

Men vi vil lade den gamle Hædersmand selv fortælle om den Tur.

— — —

Ja, ser I Folkens! Der var jo et Par Mænd fra Randersengen, som havde rendt omkring her paa Hannæsland og nede i Han Herred og opkøbt en Masse Gæs. Prisen for en god Gaas var i Almindelighed 4 Mark eller saadan. Alle de Gæs skuld' jo saa drives derhen, hvor disse her to Mænd var fra, og til den Bestilling kund' saa godt bruges saadan et Par Storris Knægt som Per Kristians Ejler og mæ; vi var nemlig de jennest' Drengene her fra Hannæs, der var med til den Tur; de andre Drengene, der var ialt seks, kom til efterhaanden gennem Han Herred.

Først gik det ud over Lund Fjord, det nordligste Parti af Bygholm Vejle; vi Drivere vadede, og Gæssene svøm-

mede. Derefter gik det ind i Han Herred efter Aggersund til, og for hver By, vi kom igennem, voksede Gaaseflokkene. Opkøberne var ogsaa med, men de var gerne lidt forude; de skuld' jo sørge for Plads til baade Driverne og Gæssene for Natten.

Naar vi henad Aften kom til vort Nattekwarter, blev Gæssene drevet ud paa en Græs- eller Stubbemark, hvor de gik og aad en Tid, indtil de blev drevet ind i lukkede Gaarde eller Rum. Vi Driverne laa gerne i Laden; Ejler og mæ var kun i Seng jen jenneste Nat paa hele Turen, som dog varede i 14 Dage.

Ved Aggersund svømmede Gæssene naturligvis over Vandet; vi roede i to Baade, en paa hver Side af Flokken for at holde den samlet, og det var slet ikke altid saa let. Da vi var kommet over Aggersund, blev vi indkwarterede i Landsbyen Tolstrup tæt derved, og der sluttede en gammel Mand sig til os; han skuld' nok vær' en Slags Fører for os og skuld' vær' særlig godt kendt med Bestillingen, hvad det ogsaa lod til, at han var.

Da vi næste Dag fik vor Davre i denne her Landsby, fik vi Øllebrød med en Gnalling Ost til hver af os. Vi forstod ikke straks, hvordan vi skuld' bær' os ad med det, for saadan et Traktement var vi ikke vant til, men vi opdagede jo snart, at vi skuld' bide af Osten til Øllebrødet. Vi fik saa ogsaa et Par Rundtenommer med i Lommen, og saa maatte vi værs'god nøjes med det til Aften, til vi naaede et nyt Kwarter for Natten og kund' faa vor Nætter. I det hele var Kosten temmelig sløj, men længere inde paa Himmerland blev den dog bedre.

Undertiden kunde nogle af Gæssene blive saa trætte, at de slet ikke kund' vinde med, og vi maatte saa tage saadan en sølle jen under vor Arm, ja somme Tider havde vi jen under hver Arm. Og naar vi saa tillige mange Gange skuld' løbe langs Flokken, frem og tilbage, atter og atter, saa kund' jen nu alligevel bliv' træt, ogsaa det endda til Gavns, kan I tro. Naar de trætte Gæs til sidst blev saa medtagne, at det viste sig umuligt at faa dem til at gaa med mere, solgte den

gamle Mand dem til Konerne i Landsbyerne, det var nu saadan en gammel Skik; i Reglen fik han 3 Mk. for saadan en sølle træet Gaas.

Engang kom vi gennem en Landsby paa Himmerland og holdt Hvil ved Kirkegaarden. Da vi saa drev af Sted igen, kom vi over en Aa, og da kom 12 fremmede Gæs flyvende fra en Gaard tæt ved, hvor der ogsaa laa en Drift Gæs, og blandede sig straks med vor Flok. Folkene fra Gaarden kom naturligvis og vilde have deres Gæs tilbage, men nu var de jo blandede sammen med alle de andre, og hvis var saa hvis. Vor Faaer, den gamle Mand, kund' aldeles ikke indlade sig paa at finde dem ud af Flokken, det blev virkelig djer Sag at pas paa djer Gæs, det kund' han ikke ha' noget med at gøre. Folkene skældte ud, saa det battede, men vi drev roligt videre. Senere solgte den gamle Mand de 12 fremmede Gæs i Landsbyerne, vi kom igennem, og Pengene kom han naturligvis i sin egen Lomme. Det var jo ikke saa pænt, men saadan er jo Verden nu engang.

Vi kom igennem Aars og laa en Nat over i en Landsby ikke ret langt fra Navn Sø. I Hemdrup solgte de to Opkøbere hele Flokken til en anden Opkøber, men vi skuld' alligevel bliv' ved at driv' videre. Igennem Hobro gik det helt let med at holde Flokken samlet, men det var saa møj vanskeligere i Randers, for der vild' Gæssene absolut ud i Aen; det var saamænd ikke saa sært, for de var baade støvede og tørstige, men vi kom da igennem.

Det var en langsom og møjsommelig Vandring at driv' med Gæs, vi kund' allerhøjest naa 1—2 Mil frem paa en Dag. Naar Gæssene blev sultne, lod vi dem æde af Græsset i Vejgrøfterne, medens vi selv spist' vor Mellemmad.

Men endelie naaede vi da til den Landsby (dens Navn har a glemt) et Par Mil syd for Randers, som var vort Maal, og hvor nye Drivere vistnok skulde træde til. Vi fik nu vor Løn udbetalt og endda et Par Mark oven i Købet til Hjemrejsen, saa vi Knægt' var ikke saa lidt hø' i Nakken, maa I tro.

Ejler og mæ skuld' jo saa se at naa hjem til Øsløs igen. Vi benede af op gennem Himmerland, barfodede med Træskoene i Haanden, og naaede den første Dag til Landsbyen Brøndum, hvor Ejler havde en Morbror, der var Husmand. Her hvilt' vi godt ud; vi var der i to Nætter og morede os godt, for der var nemlig tæt ved Huset en Dam, som vi maatte fiske i.

Saa gik Turen videre til Krøldrup, en bitte By lidt nord for Aggersund, hvor Ejler ogsaa havde en Morbror; der var vi en Nat. Dagen efter naaede vi endelig hjem til Øsløs igen med Penge paa Lommen og ikke saa lidt vigtige over, at vi havde set mere og været længere af By end de flest' anner Dreng' paa den Tid.

Ejendommelige Personligheder.

Mikkel Badstue, Amtoft, Arup Sogn. For mange Aar siden boede der i Amtoft en Mand, som hed Mikkel Badstue; hans egentlige Navn var Mikkel Christian Pedersen, men hans daglige Kendingsnavn var altid Mikkel Badstue.

Han ejede et Hus i Amtoft og havde tillige en lille, fladbundet Skude, en Kaag, som den kaldtes, og som han ligesom andre Krejlere fra Hannæs paa den Tid sejlede om med i Limfjorden. I Kirkebogen benævnes han altid „Baadfører“ eller „Husmand og Baadfører“. Han var en brav og rettænkende Mand, og var vel lidt blandt Folk, ikke mindst fordi han altid var fuld af Humør og skælmske Indfald; han var i det hele en ret ejendommelig Personlighed.

Det hændte undertiden, som det kunde hænde for saa mangen en god Mand i de Tider, at Mikkel fik en lille Taar over Tørsten nu og da. Engang havde han saaledes været i Fæggesund og faaet Brændevinsdunken fyldt og var nu paa Vej hjemefter. Han havde nippet nogle Gange til Dunken og ogsaa faaet nogle Dramme i Fæggesund, saa Vejen var baade trang og snæver, og han satte sig derfor til Hvile i Vejgrøften lige ved Kanten af den høje Fjordbakke, der gaar langs Landevejen fra Fæggesund og nordpaa.

Som han nu sidder og fumler med Dunken, triller den fra ham ud over Grøftekanten og ned ad Bakken, og det gaar rask. Ved Bakkens Fod gaar Proppen af, og Brændevinen løber ud i store Kluk. Mikkell sidder paa alle fire oppe paa Bakkekanten og ser saa langelig ned efter den. Da han hører de dybe Kluk, raaber han ned til den: „Ja du sejer kom, kom, men a kan et kom“.

Naar han sejlede om i Limfjorden med sin Kaag, havde han altid en Mand eller en stor Dreng med sig. En Tid havde han en ung Mand med fra sin Hjemegn; han hed Erik Kold og var meget lille af Vækst, men brav og ordentlig i alle Maader. Engang var de to, fortælles der, kommet ind i Stougaards Beværtning i Løgstør, hvor der i Forvejen var en Del Søfolk, som var halvfulde og meget højrøstede. Til sidst var det lige ved at gaa over til Slagsmaal, men saa gav Mikkell Badstue sig til at tale dem til Rette og sagde til dem, at det maatte de hellere lade være med, for hvis hans Ledsager, den lille Mand, der sad derhenne i en Krog af Stuen, fik i Sinde at tage Del i Slagsmaalet, vilde det gaa dem ilde, for han var nemlig, trods sin Lidenhed, den grueligste og vældigste Slagsbroder, han nogen Sinde havde set, og han havde endda set meget af den Slags i sit Liv. Han talte saa roligt, alvorligt og overbevisende og uden at fortrække en Mine, at det virkelig gjorde Indtryk paa dem, og de saa med forundrede Øjne hen paa den lille Mand, der sad roligt og drak sit Øl, men Slagsmaalet drev alligevel over for denne Gang. Erik Kold var det fredsommeligste Menneske af Verden; han havde vist aldrig nogen Sinde i sit Liv været indblandet i noget som helst Slagsmaal. Men saadan var nu Mikkell Badstue engang.

En anden Gang var de inde i Kjeld Olsens Beværtning ved Havnen i Thisted, det var et Sted, hvor Hannæsfolkene i Regelen holdt til. Inde i Skænkestuen sad en Sypige og syede. Hende kom de til at sidde ved Siden af; Erik Kold nærmest ved hende. Da de havde siddet lidt, rækker Mikkell sit ene Ben over, uden at Erik Kold mærker det, og træder hende lempeligt paa Foden. Hun bliver rød og sender den

lille Mand et hvast Øjekast; hun tror jo, det er ham, da han sidder hende nærmest. Lidt efter træder Mikkel hende igen paa Foden. Da drejer hun sig pludselig om paa Bænken og drejer Erik Kold en paa Siden af Hovedet, saa det sang. Den unge Mand kunde ikke være blevet mere forskrækket, om Lynet havde slaaet ned i Stuen, saa pludselig og uventet kom det. Men Mikkel Badstue morede sig kosteligt, og Erik Kold, som det dog gik ud over, kunde til sidst heller ikke lade være at tage Sagen fra den gemytlige Side; han kendte jo sin Husbond og vidste, at det ikke var gjort af Ondskab.

Mikkel Badstue var en ivrig og vist ogsaa dygtig Jæger. Engang laa han i en Vejgrøft og lurede paa Vildt. Da opdager han pludselig det øverste af en rød Tophue, der rager op over Kanten af den anden Grøft. Han bliver snart klar over, at det er hans Nabo, Lars, som sad og hvilte sig, eller maaske var det noget andet, han tog sig for. Mikkel ved, at Lars er ikke vanskelig at forskrække, og han fyrer saa sin Bøsse af i Luften hen over ham. Manden farer op i Forfærdelse og skriger: „Men, aa Jøsses, Mikkel, vil du skyd' mæ' ?“

„Aa, er'et dæ, bette La's, a troed' saamænd, det var en Ræv“, svarer Mikkel rolig og uforstyrrelig som altid.

Det kunde hænde, fortalte hans Datter engang, at naar han var ude paa Jagt, kunde Skuddet ikke altid rigtig dræbe, som det plejede, enten nu Krudtet havde været lidt fugtigt, eller der ikke var ladet omhyggeligt nok. Men saa var Bøssen naturligtvis forhekset; en maatte have set paa den med onde Øjne, saa den mistede sin Dræbekraft. Folk var jo dengang mere eller mindre hildet i Overtro, og Mikkel havde maaske ogsaa trods sin sunde Fornuft og nøgterne Opfattelse en lille Rem af Huden, eller maaske lod han, som om han troede paa det. Nok er det; naar han kom hjem fra Jagten og sagde, at nu var det igen galt fat med Bøssen og hængte den med Skud i op ved Loftsbjælken, saa vidste de andre i Huset nok, hvad de havde at gøre. Den første Torsdag Aften derefter blev der stillet et Koste-

skaft op ude paa Møddingen, og en af dem gik saa ind og sagde til Mikkkel, at nu skulde han komme med Bøssen, for der sad en lille Morten ude ved Møddingen. Mikkkel tog saa Bøssen ned fra Bjælken og gik uden at sige et Ord, for det skulde helst foregaa stiltiende, ud i Staldøren og gav Kosterkæft en Salve. Saa var de onde Øjnes Magt brudt, og nu trillede Vildtet igen for Mikkels velrettede Skud.

Mikkkel Badstue var to Gange gift; hans første Kone hed Mariane og hans anden Kone Anne Marie. Anne Marie var egentlig hans Ungdoms første Kærlighed, og de blev ogsaa Kærester, men Forholdet blev pludselig afbrudt paa en ret ejendommelig Maade.

Der skulde være Marked i Thisted, og de to unge havde i den Anledning en Tid forinden sat hinanden Stævne paa et bestemt Sted i Byen. Da Markedsdagen kom, fandt de imidlertid ikke straks hinanden paa det aftalte Sted, hvor de skulde mødes. Mikkkel havde nok haft nogle Forretninger at besøge, og det havde taget længere Tid for ham end beregnet, saa han var blevet lidt forsinket. Imidlertid gik han ud i Byen for at finde sin Anne Marie, og endelig fik han paa Afstand Øje paa hende, og da saa han, at hun spadserede med en for ham ukendt Karl, og det lod til, at de var svært „contant“ med hinanden, for de gik og talte livligt sammen.

Da vaagnede Skinsygen i Mikkels Bryst, og han blev ogsaa meget vred. Uden at give sig til Kende og uden at undersøge Sagen nærmere, begav han sig straks hjemefter, bedrøvet og tung i sit Sind, da han bestemt troede, at Anne Marie havde svigtet ham og slet ikke var den gode og trofaste Pige, han altid havde antaget hende for. Han græmmede sig og uden nærmere Forklaring gjorde han det straks forbi mellem dem.

Senere stiftede han Bekendtskab med en anden ung Pige, som han altsaa blev gift med, men hun døde efter kort Tids Ægteskab.

Senere hen i Livet traf han engang sin Anne Marie, som han aldrig havde kunnet glemme, og saa kom det til

Forklaring mellem dem. Anne Marie fortalte da, at hun paa hin for dem begge saa skæbnesvangre Markedsdag tilfældig havde truffet en gammel Bekendt fra Thy, og da Mikkel ikke var mødt til den fastsatte Tid, var de blevet enige om, at de vilde følges ad ud i Byen for at lede ham op. Saa var det, Mikkel havde set dem sammen og handlet saa overilet.

Ja, nu forstod han, at Anne Marie virkelig havde elsket ham med en lige saa dyb og trofast Kærlighed som han hende, og at hun ikke havde villet gifte sig, fordi hendes Hu alene stod til ham. Og han forstod ogsaa, at hun havde sørget og lidt lige saa meget som han selv.

Efter at det saaledes endelig var kommen til fuld Forklaring mellem dem, blev de snart enige om at ville følges ad gennem Livet, selv om deres fejreste Ungdom allerede var forbi.

En ejendommelig og mærkelig Mand var Mikkel Badstue, men en brav og ærlig Mand, og hans Minde lever endnu ikke alene i hans Slægt, men hos mange andre i disse Egne.

Søren Konge i Arup. For mange Aar siden boede der i Sønder Arup en Mand, der hed Søren Konge, og hans Kone hed Aase Josefsdatter. De boede i et lille, gammelt Hus med klinede Vægge og Lyre i Taget i Stedet for Skorsten. Paa Husets Nordside gik Taget saa langt ned mod Jorden, at Drengene morede sig med at springe op paa det og løbe op til Rygningen. Lige ved Siden af laa et andet lille Hus; der boede Bente og hendes Mand. Husene gik altid under Navnet Aases Hus og Bentes Hus. De to Huse laa saa tæt sammen, at man lige netop kunde gaa imellem dem; de laa lidt syd for det Sted, hvor nu Vejledæmningen til Hokser begynder.

Søren Konge og Aase var fattige Folk, men meget nøjsomme og sparsommelige; aldrig brugte de mere til Livets Ophold, end der var strengt nødvendigt. I Aases lille Stue med de smaa Vinduer og Alkovesengen i Nordsiden var der altid propert og rent.

Søren Konge var en udmærket Fortæller og kunde skildre sine Ungdomsoplevelser baade interessant og troværdigt, og han pyntede aldrig paa sine Oplevelser, for hans Historier mundede næsten altid ud i, at det var ham selv, der hver Gang var kommen galt af Sted. Han stammede noget, ogsaa naar han nu og da lod en lille „Stikker“ følge med. Han var født Nytaarsnat mellem 1799 og 1800.

I sin Ungdom tjente Søren som Karl i Nors Præstegaard, og her blev han Kæreste med Præstens Datter, til stor Ægrelse for Præsten.

I Præstegaarden havde de en Dragonhest. Søren havde hørt, at en saadan Hest kunde man faa til at sætte over baade Hegn og Grøfter, for det var den bleven oplært til. Det skulde naturligvis prøves, og den skulde da sætte over et Markled med Søren som Rytter. Men det gik nu ikke slet saa let, som han havde tænkt.

„Trej Gaang kom a ha-ha-hagle mæ over, men æ Hejst gjord'et et, den blev sgu staaend' lissaa still' po den ajen Sid'“, sagde Søren, da han fortalte om det. Først den fjerde Gang lykkedes det for ham at faa dem over begge to paa een Gang.

Præsten kunde som sagt ikke lide Datterens Kæresteri med saadan en fattig Karl, og om Aftenen stængede han alle Døre til Stuehuset, for at de to unge ikke skulde komme sammen. Men de narrede naturligvis alligevel hans Velærværdighed, og hun lukkede ham ind gennem sit Vindue, som vendte ud til Haven. Da Vinduet laa noget højt, havde Søren engang taget en Hjulbør med, som han stillede op ad Muren med Hjulet nederst. Men lige idet han stødte fra, gav Hjulbøren sig til at løbe ud fra Muren og lavede derved et saa grumme Spektakkel, at Præsten vaagnede derved, og nu vidste de, at det vilde ikke vare mange Minuter, før de havde hans Besøg, Nu var gode Raad dyre.

Men den unge Pige var ikke raadvild; resolut lukkede hun Vinduet godt til og skjulte i største Hast Søren under Sengeklæderne, greb saa et stort Tørklæde, som hun bandt om Hovedet og gav sig til at gaa frem og tilbage over

Gulvet og jamre sig, som om hun led af en voldsom Tandpine. Saa var Præsten¹⁾ der ogsaa med det samme og vilde have at vide, hvad det var for et Spektakkel, han havde hørt. Det vidste hun naturligvis ikke noget om; hun havde ikke hørt noget, for hun havde saadan en Tandpine, at hun hverken kunde sanse eller sæde. Saa fik Faderen jo ondt af hende og glemte over hendes Lidelser at undersøge Sagen nærmere, og Uvejret drev over for den Gang. „Han skuld' lige ha sit ud a Vinduet eller i Sengen, saa skuld' han nok vær' kommen til en ajen Resultat“, sagde Søren, da han fortalte om denne Begivenhed.

Han blev dog ikke gift med den Nors Præstedatter. Efter hvad der fortælles, blev hun senere gift med en Bøssesmager i Thisted og fik det meget fattigt, saa fattigt, at Søren, der selv var en fattig Mand, undertiden sendte hende lidt Penge for at lindre den værste Nød i hendes Hjem. Naar han kom til at fortælle om denne sin Ungdomskærlighed, kunde han blive saa bevæget, at han fik Taarer i Øjnene.

Søren var i sine unge Dage ogsaa en Tid Færgekarr ved Fæggesund, og han skal have været en ualmindelig dygtig og modig Færgekarr, siges der. Han fortalte selv, at han mangen en Gang havde roet over Sundet i saadan en Storm, at naar han var nede i en Bølgedal, kunde han ikke se „de rød' Hus' po sønder Sid'“. Der skal nemlig den Gang have været et Par noget høje Huse derovre, f. Eks. en Trælastforretning.

Aase tjente i Fæggeklitgaarden, og der lærte Søren hende at kende, og de blev gift. Engang fødte Aase Tvillinger, og da gik Søren ud i Byen og sagde til enhver, han mødte: „I Daa er der ha-ha-hagle mæ Stads i Gaden, Dronningen haar faat to Prinsesser²⁾“.

Søren kunde nok engang imellem ved særlige Lejligheder tage sig en høj Dram. Engang var han saaledes gaet

1) Mulig det har været Præsten Knud Christian Høyer, der døde 1841, han var bekendt for sin store legemlige Styrke.

2) Det var den 7. Jan. 1837, den ene Pige var dødfødt, den anden fik Navnet Dorte Marie Sørensdatter.

til Herredskontoret paa Skerpinggaard for at hente en Muldseddel; det var vistnok et af hans egne Børn, der var død. I Fjerritslev Kro traf han sammen med nogle Bekendte og gode Venner, og der blev givet adskillige Omgange, i alt Fald saa mange, at Søren først naaede hjem til Aase Dagen efter, at Begravelsen skulde have fundet Sted.

Søren Konges og Aases stræbsomme og fattige Liv er i al dets Nøjsomhed og Simpelhed dog et Stykke Fortid, for god til at glemmes.

Gammel Jens, som han almindelig blev kaldt ude blandt Folk, hans rigtige Navn var Jens Mortensen Smed, var ældste Søn af Gaardfolk i Tømmerby og født der omkring 1820. Han var med i 3 Aars Krigen, og da han vendte tilbage ved Krigens Slutning, havde hans yngre Broder faaet overdraget Fædrengaarden, og derved blev Jens vred og rejste hjemmefra. I nogle Aar var han Værtshusholder i Thisted, og dér blev han slem forfalden til Drik. Senere kom han tilbage og boede i sine sidste Aar i en ussel, lille Rønne i den sydlige Ende af Tømmerby By og ernærede sig ved at lave Ravlpuder og Sivsko; desuden holdt han Bier, nogle Gæs og 2 Faar, og undertiden agerede han klog Mand, naar nogen vilde have ham til det.

Engang vilde saaledes en af hans Naboer have ham til at komme hen og læse over nogle Faar, som for tidligt havde født Lam, for om han muligt ved sin Kunst kunde holde Liv i Lammene. Gammel Jens lovede at prøve, men han skulde først hjem og have en anden Hat paa, og saa maatte de ikke snakke til ham, mens det stod paa, for det skulde ske aldeles stiltiende. Han kom saa ind i Faarestien og begyndte at mumle noget. Men Drengene i Gaarden kunde ikke dy sig, der skulde laves Løjer. De stod i Laden ved Siden af Faarestien, og en af dem tog da en lille Sten og smed over i Faarestien; Stenen ramte Gammel Jens lige oven i hans høje Hat, og han mumlede: „No, har’et allerede faat saa møj Majt“. Men saa tog Drengen en halv raa Mursten og slog op mod Hanebjælken, saa Stumperne raslede

ned over den kloge Mand. Det blev dog Jens for meget; han skyndte sig ud af Faarestien og sagde: „Nej, dette her haar faat for møj Majt, her kan a et udret' nøj“.

Han holdt som sagt Gæs og havde ogsaa en Gase, som var saa slem til at slaas med Naboens Gase, til Trods for at den næsten altid fik Kløene og maatte flygte ud af Slaget. Men saa fandt han paa Raad. Om Aftenen lagde han 9 Bygkorn i Blød i et Glas Brændevin. Morgenen efter drak han selv Brændevinen og gav Gasen Bygkornene, som nu var oplødte af Brændevinen. Naar den fik sat dem til Livs, blev den saa godt tilpas og fuld af Krigshumør, at den gik løs paa sin Fjende med Dødsforagt, og nu kunde den staa sig. Og Gammel Jens stod og morede sig kosteligt over Kampen.

Han drak dog ikke til enhver Tid, men naar det kom over ham, at han skulde drikke, saa kunde han ikke staa imod, og saa var han undertiden ude for meget.

Engang var han en Vinteraften under en af sine Drikke-
ture bleven saa ovenud overkørt, at han tumlede ind hos en af Naboerne og umulig kunde gaa ene hjem. Naboen, der var en stor Spøgefugl, prøvede saa paa at lodse ham hjem. Paa Vejen hjem kom de forbi et Hus, og Gammel Jens mumlede: „Ja, no er vi jo hjem“.

„Da er vi saagu' osse det“, siger Naboen, og han faar Jens ind i Stuen, der er tom, og saa lister han sig ud igen og staar der og lytter. Den lille Stue ligner noget Jenses egen Stue, og han tror, han er hjemme og stumler om derinde for at komme i Seng. Imidlertid har Manden og Konen i Huset hørt Spektaklet; de kommer ind og begynder at skælde Gammel Jens ud. Men han protesterer; han er jo hjemme, og han skuld' vel nok ha' Lov til at være i sin egen Stue og gaa i sin egen Seng. De bliver vrede, tager fat i ham og sætter ham ud i Gangen og gi'r ham nogle Knubs. Naboen har jo hele Tiden staaet udenfor og lyttet og moret sig; nu træder han ind, som om det var ganske tilfældigt, og spørger om, hvad der dog er paa Færde; han var lige kommet forbi, og saa hører han denneher Alarm. Manden og Konen forklarer

ham Stillingen, og han lover saa, at han nok skal faa Gammel Jens hjem, saa han kan komme i sin egen Seng, hvad kan ogsaa højlig trængte til.

Gammel Jens var iøvrigt en ret godt oplyst Mand efter sin Tid, og han var trods al sin Elendighed en hjertensgod Mand. Særlig holdt han meget af Børn; han kunde sætte sig mellem Naboens Børn og lære dem smaa, kønne Vers, og hans Naboer kunde undertiden, naar han havde ligget under for sin Last, høre ham bede højt og inderligt til Gud, naar han gik inde i sin lille, usle Hytte.

Han havde ført et ret bevæget Liv, og der var dem, der mente, at naar han drak, var det for at søge Glemsel for sit Livs Sorger og Skuffelser.

Bønder for Retten. En nu afdød Gaardmand her fra Hannæs har engang for mange Aar siden fortalt følgende lille Oplevelse, der viser, at Bønderne forhen langtfra altid var saa uselvstændige og ydmyge i deres Optræden, som de tidt er bleven beskyldt for, naar de stod overfor Myn-dighederne, men tværtimod nok kunde vise, at de ikke var saadan at køre rundt med.

Vedkommende Mand var idømt en Bøde for et eller eller andet og mødte derfor paa Herredskontoret paa Skerpinggaard for at betale den. Til Stede paa Kontoret var kun en lille vims og noget vigtig Herredsfuldmægtig. Manden kunde imidlertid ikke faa den Bøde betalt, da han ikke havde Penge, der passede, og Fuldmægtigen kunde ikke give igen. Denne bliver til sidst ærgerlig, jager sin Finger ned i Mandens Pung og siger nok saa studs: „De *maa* ha' Penge, der kan passe“. Men derved taber Manden Pungen, og alle Pengene triller ud over Gulvet paa begge Sider af Skranken.

Saa gik Manden uden at sige et Ord hen og satte sig paa Bænken og lod Fuldmægtigen kravle rundt paa Gulvet og selv samle Pengene op. „A tænkt', læ æ bette Splejs no siel sammel æ Peng' op“, sagde han, da han fortalte om Begivenheden. Da Fuldmægtigen saa havde samlet alle Pengene op, kom han hen og gav Manden Pengene og bad høfligt om Forladelse.

Personalhistoriske Indskrifter fra Hassing Herred.

Samlede og forsynede med Oplysninger

af

Chr. Heilskov.

Snedsted Sogn.

I Kirkens Skib Mindetavle over 5 Børn :

1) *Johan Frederik Biering Hansen*, f. $13/9$ 1850, † $23/8$ 1851, 2) *Maria Margrethe Cecilie Hansen*, f. $10/6$ 1852, † $25/6$ 1856, 3) *Dorothea Benedikte Hansen*, f. $23/6$ 1843, † $11/9$ 1854, 4) *Anna Posselt Hansen*, f. og † $17/3$ 1856, 5) *Johanne Frederikke Dorothea Benedikte Hansen*, f. $12/1$ 1854, † $22/11$ 1869.

De afdøde var Børn af Pastor Niels Hansen, Sognepræst til Snedsted og Nørhaa 1848—70.

I) Paa en tidligere Altertavle med to Vaaben (Pontopidans Danske Atlas, V. 464):

Til Guds Ære oc denne Tafflis Staffering hafver ærlig oc Welb. Joachim Christopher Stensen Kongelige Majestets Befalingsmand ofuer Thyholms Provstie foræret X. Rdtr. 1669.

II) Paa Rammen over en Begravelse i Altergulvet (Ny kgl. Saml., 4°, 743, Manusk. i det kgl. Bibl.):

Hederlig og Vellærde Mand, Hr. Jens Poulsön Anno 1639. den 13 April og Else Christensdatter Anno 1645. den 6 Januarj i Herren hensovede.

Jens Poulsen var Præst i Snedsted 1622 og døde $15/4$ 1637; *Else Christensdatter* † $16/1$ 1645 (Wibergs Præstehist.).

III) I Koret fandtes tidligere en stor Sten med Billede af en Mand og en Kvinde i fuld Størrelse. Forneden var nogle Bogstaver, hvoraf kunde læses i 1ste Linje E. X.; i anden Linje: TOGE. Der menes, at det skal have været en adelig Begravelse fra Todbøl i Hundborg Herred, hvis Beboere har haft deres Stolestade i Snedsted Kirke. Stenen siges at være over en *Hardenberg*, men nogen af denne Slægt vides ikke at have været Ejer af Todbøl. De gamle Høg'er til Todbøl (16. og 17. Aarh.) skal have bekostet denne Begravelse.

Sønderhaa Sogn.

1) Paa en Alterbogspult:

—(—
I H S

Anno (Bomærke) 1755

Bomærket synes sammensat af Bogstaverne H. H. N. De øverste Bogstaver udlægges i Almindelighed som Jesus hominum salvator (Jesus Menneskenes Frelser).

2) Paa Døbefadet:

I R I
N
16..

Da Bogstaverne er utydelige, er Læsningen usikker.

3) Gravsten i Koret:

HER VNDER HVILER DEN ERLIG OC / VELACTE NU S:
DANNEMAND NIELS / IØRGENSØN · SOM BOEDE OC DØDE I /
KOVSTRUP DEN 4 DECEMB: ANNO / 1621 · VDI SIN ALDERS —
AAR MED / SIN KIERE NU S: HVSTRU ANNE / CHRISTOPHERS
DATTER SOM VDI HER / REN HEDENSF [ɔ: hedensof] DEN 3.
SEPT· AAR 1640 · / OC LEFVEDE TILSAMEN I ECTESKAB 14 /
AAR AULEDE TILHAABE 5 SONNER OC / 1 DATER · LEFVEDE
UDI EN ERLIG ENC / KESTAND 18 AAR DODE VDI SIN ALDERS /
56 AAR · GVD GIFVE DEM MED ALLE TRO / CHRISTNE · EN
GLEDELIG OPSTANDELSE / PAA DOMME DAG:

Om *Niels Jørgensen* har intet været at finde, men han har antagelig været Forpagter eller Forvalter paa Kovstrup, der paa dette Tidspunkt formentlig havde Ejer fælles med Tandrup.

I) Gravsten i Korgulvet (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

Sepulti hic in Domino quiescunt:

*Simon Wilhaldus, ex hac vi ta |
evocatus ad coelstis Ec | clesiaē con-
svetudinem A^o | 1607. die 13 Janu-
arii post | quam vixisset annos 56. |
et Parochus hic in Synder | haae et
Hørsted fideliss | fuisset per an-
nos 18.*

*Et Nicolaus Nicolai F: Hege- |
lundius, qui cum . . . annos | Pastor
Ecclesiae hujus Syn | derhaaensis
etc: vigilans | fuisset, in Christo
pie et pla | cide defunctus est anno |
Domini 16— ætatis suæ — | die —*

*cum Uxore sua charissima | Anna Christophari, quæ obiit A^o 16 — |
et liberis Anna Simonis · et Nicol: Nicolai.*

(Her ligger begravet i Herren: Simon Wilhaldus, fra dette Liv kaldet til den himmelske Menigheds Tilstand Aar 1607 d. 13. Jan., efter at han havde levet 56 Aar og havde været en meget trofast Sognepræst her i S. og H. i 18 Aar. — Samt Niels Nielsen Hegelund, der efter at han i — Aar havde været en aarvaagen Hyrde for denne S. Menighed osv., fromt og blidt hensov i Kristus i Guds Aar 16— i sin Alders — Aar paa den — Dag. — Med sin kæreste Hustru Anna Christophersdatter, som døde Aar 16— og sine Børn Anna Simonsdatter og Niels Nielsen).

Den første Præst kaldes i Wibergs Præstehistorie *Simon Villadsen*. Eftermanden *Niels Nielsen Hegelund* døde 1631; *Anna Christophersdatter*, der, som man kan forstaa, har været gift med begge Præsterne, døde i Skyum 1639. Gravstenen omtales ogsaa af Wiberg 1871.

II) I Ringen over Kirkeklokken (Danske Atl. V, 463):

Verbum Dei manet in æternum 1571. Hans Skrifver. (Guds Ord forbliver evindeligt.)

Hørsted Sogn.

Paa Døbefadet:

L B H   K S

Under Bogstaverne findes to Vaabenskjolde; det til venstre er lodret delt i to Felter og har i Midten 3 Rosetter over hverandre; Skjoldet til højre indeholder Forkroppen af en Enhjørning. Aarstal mangler.

Harring Sogn.

1) Paa Alterbægeret:

Anno 1773 Er denne Kalk og Disk givet Til Harring Kierke af Ølands Eiere | Cammer Raad Niels Aars og Hustrue Anne Marie Wandborg.

Niels Aars var f. $\frac{9}{7}$ 1725 og døde paa Øland $\frac{10}{10}$ 1774. Enken, *Anne Marie Wandborg*, blev senere gift med Kancelliraad Peder Lauridsen Lillelund. (Se iøvrigt Norske Stamtavler udg. af Wilh. Lassen I, 27.)

2) Paa den ene Alterstage:

HELLIGTRÆ · KONGERS DAG · 1621 GAF HER / HANS SØFRENSØN OC ANNA · PEDERSDATER I ROESHOLM / DIS LIVS STAGER TIL HARRING KIRCKE.

Hans Sørensen Aalborg nævnes som Sognepræst til Harring og Stagstrup 1600 eller 1609. Se iøvrigt under Nr. 5. Rosholm var som bekendt Præstegaard indtil 1921.

3) Paa den anden do.:

H H S A   ×   A P D

Forbogstaverne til: Hr. Hans Sørensen Aalborg, Anna Peders Datter.

4) Gravsten i Koret:

HER VNDER HVILER HEDERLIG / OC VELLERD MAND HER

SØF / REN HANSEN BARNFØD VDI / ROSHOLMB PRESTEGAARD
 AAR / 1610 OC DØDE I SIT ALDERS 53 / AAR VDI STAXTRVP
 PRESTE / GAARD DEN 15 NOVEMBER 16 / 63 GVD GIFVE HANEM
 EN / ÆREFVLD OC GLEDELIG OP / STANDELSE PAA DEN YDER-
 STE / DOMMEDAG.

HAND HAFVER BAARID CHRISTI / AAEG E[R] ICHE DØD
 MENS / LEFVER DOG.

Søren Hansen var, som det fremgaar af Gravstenen, Søn af ovennævnte Hans Sørensen Aalborg, men i hvilken Egenskab han boede i Stagstrup „Præstegaard“ (☉: Præstens Anneksgaard), vides ikke. Præsten i Harring var i 1663 Jens Kjeldsen Nors.

5) Do. sammesteds:

Foroven:

EGO SVM RESVRRECTIO / ET VITA IOH XI.
 (Jeg er Opstandelsen og Livet. Joh. 11.).

Derunder:

ANNO 1648 DIE 2 MAII / REVERENDVS VIR DN IOHA / NES
 SEVERINI ALBVRGIVS / HVIVS ECCLESIAE PASTOR / FIDELIS POST-
 QVAM VER / BVM DEI SINCERE AN: / DOCVISSET PLACIDE IN
 / DOMINO OBDORMIVIT AN / ÆTATIS — CORPORE SVB / [H]OC
 SA[X]O CONDITVR ANIMO / BEATVS IN COLLO [☉: coelo] VIVIT /
 RESVRECTIONEM EXPEC / TANS GLORIOSAN [!] AD [...] ATVS
 QVIESCIT CO[N] / IV[X] EIVS CHARISSIMA / ANNA [P]ETRI AN-
 DREÆ / [IN?] LÆGIND FILIA QVÆ / PIE OBIIT AN · 1652 · DIE /
 1 FEBR: ÆTATIS —

(Aar 1648 den 2. Maj hensov blidt i Herren velærværdig Mand Hr. Hans Sørensen Aalborg, denne Menigheds trofaste Hyrde, efter at han havde forkyndt Guds Ord med Nidkærhed i — Aar, i sin Alders — Aar. Med Legemet skjult under denne Sten, med Sjælen i Himlen lever han saligt, ventende en herlig Opstandelse. Hos ham hviler hans kæreste Hustru Anna, Datter af Peder Andersen i Legind¹⁾, som fromt døde Aar 1652 den 1. Febr. i sin Alders — Aar.).

---

¹⁾ Andre læser Jegind.

I) Paa en fordums Præstestol i Koret (Nationalmuseets Arkiv):

H. DANIEL ANDERSØN — ANNE IENSDATTER 1656.

Daniel Andersen Prenter, Sognepr. til Harring og Stagstrup 1648 til sin Død $\frac{3}{3}$ 1656, f. i Helsingør 1615.

II) Ved Sydsiden af Alteret paa en Træramme, hvoraf den ene Halvdel var borte (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

Anno 1609. den 29 Juli døde Hr. Morten Jensen i Rosholm. Gud give hannem....

Morten Jensen nævnes i Rosholm Præstegaard 1558; maaske har han været personel Kapellan, bemærker Wiberg.

III) Paa en firkantet Træramme sammesteds (Ny kgl. Saml.):

Hr. Oluf Poulson | Anno Domini 1558.

Oluf Poulsen maa være den Præst i Harring, som Wiberg kalder *Oluf Pedersen*, og som netop angives at være død 1558.

IV) Ifølge Wiberg skal der i Kirken have været et Epitafium over *Frederik Mathiesen Thestrup*, Sognepræst til Harring og Stagstrup 1708—48, „en ret Nathanael“, som han kaldtes paa Epitafiet. Han var f. $\frac{3}{2}$ 1683 og døde $\frac{7}{6}$ 1758 paa Øland, som han ejede.

Stagstrup Sogn.

Paa Døren fra Skibet til Vaabehuset:

A. M. W. A.

17

75

Paa en Træramme over en Begravelse i Kirken har staaet følgende Indskrift (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

Her under hviler hæderlig, Vellærd og nu Salig, herr Daniel Andersön, Sogne Præst til Harring og Staxstrup, som döde Aar 1656. d: 3 Marty: Gud give hannem en glædelig opstandelse paa domme dag med alle udvalde.

Om *Daniel Andersen Prenter* se under Harring Sogn m. I.

Skyum Sogn.

1) Paa en Tinplade under et Krucifiks i Skibet:

..... | F..... Provst | Hr. CHRISTIAN LASSEN | og Hustru Madame..... | HEDEVIG DOROTHEA HELVERSKOV | DENNE LYSEKRONE | [Gud?] til Ære aar .... | Fo[ræret og be?]k[ostet?].

Christian Jochumsen Lassen, Sognepræst til Skyum og Hørdum 1719—35, f. ²⁰/₂ 1693, † ¹⁰/₃ 1735. *Hedevig Dorothea Hermansdatter Helverskov* var Datter af Landsdommer H. Chr. H. til Irup og Hedvig v. Itzen. (Wibergs Præstehist.)

2) Epitafium sammesteds:

Lige i Chors Dören næst ved Fonten her neden for, | hviler den Iordiske deel af tvende hæderbaarne | Matroner. Den ældre, | Madame Maren Jespers Datter | fød i lunged Præstegaard i Salling d. 15 januar 1687. [Faderen] S: T: Her Jesper Altenhoff Sogne Præst | for lunged og Thorum Menigheder. Moderen | Else Christens Datter, död paa Irup d: 23. Iuli 1770, | i sin Enke stands 25 Aar, og sin Alders 83^{de} | Aar 6 Maaneder. En Moder til 5 Börn. | Den yngre, | Madame Else Rasmussen, | fød i Colding d: 12 August 1755. Faderen S: T: Her. | Regiments Quarteer Mester Rasmussen. Moderen | Magdalena Sophia Fog. Död i Schyum Præstegaard d: 13 | Januar 1794, i sin Alders 58 Aar 6 Maaneder, Ægte- | skabs 54 [!] Aar, en Moder til 12 Börn. | Gud give dem begge en glædelig Opstandelse. | Dennes Ægtemand Hr. Christen Höier Sogne Præst for Schyum | og Hørdum Sogner 49 Aar. Döde i Schyum Præstegaard 19 April 1806.

Et Slægtsskabsforhold mellem *Maren Jespersdatter* og *Else Rasmussen*, som vel maa tænkes, er det ikke lykkedes mig at udfinde.

3) Gravsten i Vaabehuset:

CONDITVM HIC EST CORPVS / R. VIRI DNI CHRISTOPHORI
IO / HANNIS BONGII PASTORIS SCHY / OMENSIS ET HØRDOM-
ENSIS / ET PRÆPOSITI HASINGENSIS / PER ANNOS XL FIDE-
LISS · EVO / CATI EX HAC VITA ANNO CHRI / MDXCVII
ÆTATIS SVÆ LXXII / DIE XXIII MAIL.

(Her er nedlagt Liget af velærværdig Mand Hr. Christoffer Hansen Bang, en meget trofast Præst til Skyum og Hørdum samt Provst i Hasing Herred i 40 Aar, bortkaldt fra dette Liv i Kristi Aar 1597 den 23. Maj i sin Alders 72. Aar.)

Under Indskriften staar et Skjold med et Bomærke.

Om *Christoffer Hansen Bang* fortæller Wiberg i sin „Præstehistorie“, at han var blind og at han skænkede Altertavlen til Skyum Kirke. (Se længere nede.)

4) Epitafium sst. med Billeder af en Præst og hans Hustru, men uden Indskrift. En saadan har dog før staaet ovenover Portrætterne med forgyldte Bøgstaver og gengives her efter Ny kgl. Saml., 4°, 743:

In memoriam viri Relendi Dni Petri Jacobæi Hors: hujus Ecclesiæ Pastoris, nec non conjugis Ejus Honestæ, Marinæ Simonis F: Epitaphium.

(Tavle til Minde om velærværdig Mand Peder Jacobsen Holst, denne Menigheds Præst, samt hans ærbare Hustru Maren Simonsdatter.)

Under Portrætterne har staaet:

Jlle die 28 Maj . Anno 1654 . pie in Christo valedixit Mundo, ætatis suæ — Hæc Anno 1662 . die 18 Sept: extremum Vitæ clausit . Beati Mortui, Qvi in Domino Moriunter a modo . Apocal:

(Han tog fromt Afsked fra Verden i Kristus.... i sin Alders — Hun naaede sit Livs Grænse.... Salige ere de døde, som dø i Herren....).

Peder Jacobsen Holst var Præst til Skyum og Hørdum fra ca. 1630. Efter Wiberg hed hans Hustru Anna Thøgersdatter Holm. Han har da formodentlig været 2 Gange gift.

5) Gravsten paa Kirkegaarden:

DENNE STEEN [VISER?] AT DET / DØDELIGE [HER ER?] NEDLAGT / AF DEN RET[SKAFNE?]. . . . . IG OG / REDELIGSTE

.... MAND / DEN .....STE LÆRER / DEN ÆR[LIGSTE?]. .... /
 H^RE KRISTEN HØYER / FORDUM PRÆST FOR SCHYOM OG [HØR-
 DOM] / ..... GIVT [1760] / [Resten ulæselig].

Christen Høyer, Sognepr. 1756—1805, f. 1726, † ¹⁴/₄
 1806, gift ⁹/₁₀ 1760 m. *Else Rasmusdatter*, f. ¹/₇ 1735, †
²/₁ 1794.

6) Paa Kirkeklokken:

ANN DEI MCDLXXXVII FUNDITUR HEC CAMPANA AD HONO-
 REM SCT LAURENCII / TIVHOLM ECCLESIE HVIDBERG JHESUS
 NASARENUS REX JUDEORUM JHESUS VEL MARIA / ALPHA ET
 O DEUS ET HOMO O REX GLORIE CHRISTE VENI CUM PACE /
 BE + + LUS PRESBITER TUTORES MATT IESS MAT LAURC FU-
 SOR PETHER HANSEN DEUS IPSUM HABEAT.

Guds Aar 1487 støbtes denne Klokke til Ære for St. Laurentii
 Kirke i Hvidbjerg paa Thyholm. Jesus fra Nazaret, Jødernes Konge, Jesus
 eller Maria, alfa og o, Gud og Menneske, o Ærens Konge Kristus kom
 med Fred. Be - - lus Præst, Mads Jensen og Mads Laursen Kirkeværger,
 Peter Hansen (Klokke-)støber — Gud have ham selv.)

OMSTØBT I ANKER HEEGAARDS ETABLISSEMENT PAA
 FREDERIKSVÆRK 1885.

Hvorledes denne Klokke, der er støbt til Hvidbjerg paa
 Thyholm, kan være havnet i Skyum, er ikke godt at vide.
 Til Gengæld blev der i 1596 støbt en Klokke til Skyum, der
 forvildede sig helt over til Asperup paa Fyn.

Peter Hansen (Flensborg), den eneste af de paa Klok-
 ken nævnte Personer, der kan oplyses noget om, var en
 anset Borger i Flensborg. Han har støbt Klokker til Kir-
 ker i Sønderjylland, Nørrejylland og Fyn i Tidsrummet
 1462—1512; han maa være død mellem 1513 og 1520.
 (Kirkehist. Saml., 5. r. II, 226—28.)

1) Paa et „Ligtræ“ i Kirken (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

H. Peder Jacobson H.

(Bomærke)

Maren Simonsdatter. obiit Anno 1654.

Paa Rammen om samme:

*Den eeneste Tröst haver ieg forvist,
at min Kiere Frelser, Jesus Christ,
hand lever, og skal opvække mig,
Paa den yderste Dag saa glædelig.*

Christus er opstandelsen og Livet.

Om *Peder Jacobsen Holst* se under Nr. 4. Dødsaaret 1654 gælder ham, ikke Hustruen.

II) Paa en Træramme nedenfor Altergulvet (Anf. st.):

Her hviler S. [o: salig] Christopher Thøgersen, som døde udi Schyum Præstegaard A^o 1640. d: 12: Septembr: Gud give hannem en glædelig opstandelse.

Christopher Thøgersen har aabenbart været en Søn af den under Nr V nævnte Hr. Thøger Jacobsen Holm.

III) Paa en do. sammesteds (Anf. st.):

Her ligger begravet Erlig og Gudfrygtig Qvinde S. Anne Christophersdatter. S. H. [o: salig Hr.] Niels Hegelunds, som døde udi Schyum d: 20 Nov: Anno 1639.

Anne Christophersdatter var Datter af Hr. Christoffer Hansen Bang (se Nr. 3) og gift med *Niels Nielsen Hege-lund*, Sognepr. til Sønderhaa og Hørsted fra 1607 til sin Død 1631. (Se Sønderhaa Sogn Nr. I.)

IV) Paa en gammel Altertavle, der ca. 1730 var op-hængt i Kirken midt for Prædikestolen (Anf. st.):

HOC OPUS PERFICIEBAT DOMINUS | Christophorus Johannis Bang | Anno Domini 1589.

(Dette Arbejde lod Hr. Christoffer Hansen Bang udføre i Herrens Aar 1589).

Om *Christopher Hansen Bang* se Nr. 3.

V) 1871 omtales en Ramme i Kirken til Minde om *Thøger Jacobsen Holm*, Præst i Skyum 1602—30. (Wibergs Præstehist.)

Hørdum Sogn.

1) Paa Alterstagerne:

HANS HANSEN / MAREN AN / NERSDATER / ANNO 1650.

Hans Hansen var Forvalter paa Irup (Danske Atl. V. 465).

2) Epitafium i Skibet. Foroven et Vaaben med to korslagte Kaarder, derunder staar:

HER OVEN FOR UNDER GULVET I CORED UDI DEN / ANDEN KIISTE FRA SYNDER SIIDE HVILER DEN · I LIVE / HØYEDLE OG WELBYRDIGE HERRE NU HOS GUD SALIG / Christian Herman Helverskow / forдум proprietarie af Irup og Ølan Baren fød i Københafn / d 9 December A^o 1655 af welædle og welb. Forældre Faderen var / Henrich Jacobsen Raads Herre i Kiøbenhavn og Moderen / Frue Helena Christensdaatter Helverskow som begge for Rum Tid ere Hensovede, Hand var bleven berømmelig / Fra sin ungdom af, særdelis ved mange slags studia. / Han Havde Frequentered Siden han udi Aared A^o 1673 d 1 July / af Docter Henrich Borneman havde bekommet sin Dimission / til Kiøbenhafens Academie med Berømmelige Testemo / nium Skolasticom, og derefter Deponerede, hvorefter / han begaf sig til udenlands Reise d 22 Juny A^o 1678, / og efter sin Hiemkomst blev af Kongen benaadet med Bestal / ling som secretair i det Danske Canellie [!] d 25. Juny 1681 Lige / ledis at være viise Landsdommer over Laalland og Falster / d 26 Feb^r 1684 kom samme Aar i Ægteskab med sin salig Af- / døde Frue Hedeveg von Itzen og i berørte Deres Ægteskab / sammen avlede 5 Børn som paa hendes Epitaphium Nor / den for Choors Døren Findis forklaret, Kongelig Allernaadig / ste Nobilitation bekom hand d 24. Mayi 1688. Blev virkelig / Landsdommer over bemelte Laalland og Falster 3 Juny / 1695, og fik bestaling som Iustitzraad d 1 Octobr 1701, / Døde udi Kiøbstedens Skive paa sin Hiemreise fra Viborig / snabsting d 20 April A^o 1733 og blev begrafen her i Kierk / ken som melt er d — May næst efter wed Høyanselig Adde / lig og Fornemme Følge, under Parentation af welædle og / Høylærde Mag^r Friderich Thestrup Provst over Hassing / Herrit og Sogne Præst for Harring og staxstrup Mee / nigheder, som berømmelig vidste at udsige hans / Meritter, der ikke er Rum at Anføre, og allige vel / bliver u-forglemmelig hos mange brave folk / men hos Gud nyder Siælen den u-afladelig Ære og glæde.

Om *Henrik Bornemann*, Professor, senere Biskop, f. 1646, † 1710, se Bricka: Dansk biogr. Leks. Om *Frederik Thestrup* se under Harring Sogn Nr. IV.

3) Do. sst. ved Vaabenhudøren. Foroven et Vaaben, i hvis Skjold findes en Skraabjælke med 3 Halvmaaner, paa Hjælmen to korslagte Nøgler. Derunder Indskriften:

HER OVEN FOR UNDER GULVET i CHORED UDI DEN FØRSTE KIISTE FRA SYNDER SIIDE HVILER DEN I LIVET / HØY-ÆDLE OG VELBR FRUE NU HOS GUD SALIGE / Hedewig von Itzen / Baren fød i Stolham udi Grevskabet Oldenborg d 28 February / 1670 af ædle og welfornemme Forældre Faderen var Seigr_ Boiche / Hille-richsen Fordum Indvaahner i Stolham og Moderen Madame / Hedewig Adams som begge fradøde Herde [hende] i Hendes Barendoms / Aar hvor efter hun kom til Kiøbenhavn og blev opdragen i / hendis Moders Morbroders Hr_ Albert Itzens Huus indtil Hun / kom i Ægteskab med Iustitsraad Helverschow som paa syndre / Siide af Choors Døren er ommeldet og Levede tilsammen i / Ægteskab 44 Aar indtil Hun ved Døden blev Bort kaldet paa / Irup d 28 May A_o 1728 udi Hendes Alders 58 Aar 2 Mane / der 28 Dage efter at hun havde boed paabemelte Irup 43 Aar / og i berørte sit ægteskab Avlede 5 Børen nemlig En Søn Albert Itzen Helverschow fød paa Irup d 2 Octbr A_o 1689 død samme Sted d 16 Januar A_o 1691 / og blev begravet ved sine salige forældre som meldt er udi 3die Kiste fra sønderside / 2de En Daatter Helena Margaretha Helverschow fød paa Irup in Aprilj A_o 1680 / Kom omsider i ægteschab med med [!] nu afgangne Mag. Søren Luge fordum sogne / Præst i Holstbroe og der tillige med deres sammenauledede Børn ved Døden / blev borkaldet og i samme Kiøbsteds Kirke begravet 3^{die} En Daatter Helvig Dorothe / Helverschow fød paa Irup in Majo A_o 1690 kom omsider i ægteskab med nu salig / Hr. Christian Lassen da Sogne præst for schyum og Hørdum Meenigheder som [!] hannem endnu efterlever 4de En Daatter Henriette Helverschow Ligeledis fød / paa Irup j December Maaned A_o 1692 Og ved Døden blev bortkaldet i sin spede Aar / 5te En Daatter Fredrica Lovisa Helverschow fod i Mariboe paa Lalland d 31te / January A_o 1696 kom i ægteskab med Iens Iørgen Hopp kongelige Maje-stætz Can / cellie Assessor ved Christelig Copulation paa Irup d 14 Augusty A_o 1733 døde / samme steds d 1 Marty A_o 1755 og blev Be-graven her i Hørdum Kierke hos / sine salige forældre og afdøde sød-skende som melt er udi den 5te Kiiste ved Nor / der side under Choors golvet d 20 dito Marty efter at hun her i werden be / rømmelig havde Levet 50^{ve} Aar og 1 Maanet af hvilken tid hun fremdrog et / meget kierligt og forligeligt [!] ægteschabs Levnet i 21ve og en halv Aar besidde / de Irup hovedgaard og gods med sin ægtefælle bemelte Cancellie Assessor Hopp / som endnu sørgeligen efter lever.

Søren Sørensen Luge, Sognepr. til Holstebro og Maar-bjer 1706—30, f. 1678 ell. 78, † ¹⁷/₃ 1730. *Christian Las-*

sen, Sognepr. til Skyum og Hørdum, se Skyum Sogn Nr. 11.

I) Paa Alterkalken (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

A^o 1705. hafver Her Peder Lund oc Hans Hustru, Else Marie Svends-Daatter gifvet denne Kalk oc Pateen Til Hørdum Kierke.

Peder Nielsen Lund, Sognepr. til Skyum og Hørdum fra 1694 til sin Død ²⁹/₄ 1719. Han var f. 1657. Hustruen, *Else Marie Svendsdatter*, levede 1741.

II) Paa den gamle Messehagl (Anf. st.):

1676

N A S . M P. D P.

Bogstaverne betyder *Niels Andersen Hørdum*, Sognepr. til Skyum og Hørdum fra 1654 til sin Død 1694, og Hustru *Maren Poulsdatter Paaske*, † 1696.

Havebruget i Thisted Amt igennem skiftende Tider.

Af Johannes Tholle.

ENDSKØNT Danmarks Havebrug i Hovedsagen hviler paa det Grundlag, som skabtes af Munkene i Middelalderens Klosterhaver, vilde det dog være urimeligt at antage, at der ikke skulde have været i hvert Fald Antydninger af Havebrug i Landet, før Munkene indfandt sig her med deres Havebrugsmetoder. Thi da vore nordiske Stamme-frænder gav sig til at blive Agerdyrkere, saa de deres Boplads omgivet af adskillige Buske, Træer eller Urter, som bar spiselige Frugter. Selv om Nutidsmennesker ikke vil nøjes med saadanne Frugter, som den vilde Abild, den vilde Hindbær eller Brombær bød dem, eller sætte synderlig Pris paa Skovenes vilde Løg, Syre og Kokleare, har sikkert de nøjsomme Nordboere i disse Urter eller Frugter fundet en kærkommen Tilsætning til de fede animalske Spiser.

Og da Bopladsens Beboere voksede i Antal, steg Kravene til Livsfornødenheder, og det er sandsynligt, at man tidligt har faaet den Tanke at knytte de vilde næringsgivende og krydrede Urter eller Frugter nærmere til Boligen. Hjembjergning af Skovenes og Krattenes Frugter eller Urter frembød en ikke ringe Risiko, og Svin og andre omstrefjende Tamdyr kunde let ødelægge et og andet, som man havde glædet sig til at skulle erhverve for sin egen Mund. Det var af alle Aarsager behageligt og ønskeligt at faa knyttet Frugter saa vel som Planter nærmere til Bostavnen, hvor man kunde have dem for sig selv, omgærdet paa forsvarlig Vis, hævde Ejendomsretten over dem, og — om det gjordes fornødent — tilse dem, pleje og udvikle dem. Ligesom vore Forfædre har taget den vilde Byg ind i Kultur, har

dyrket Hirse og endnu flere Agerurter, saaledes er det da rimeligt at tænke sig, at de ogsaa har taget Syre, Løg, Kokleare og Kvan i Kultur, og disse letdyrkelige Urter har udgjort Planteverdenen i Nordboernes første Have, der har været Bondens. Det er derfor ikke uden Grund, naar vi vier Bondehaven et Afsnit af vor Aarvog; thi naar Bondehaven er Danmarks ældste Havetype, er den et vigtigt Led i Almueforskningen, og Havernes Udvikling i det hele taget bliver et ikke uvæsentlig Element i det Helhedsbillede, der hedder Kulturhistorien. I Haverne har Menneskene tilbragt mange Stunder, — der er der udrettet et særligt Hjemmearbejde, hvortil den kvindelige Part af Familien tidligt er udset — her er overtroiske Forestillinger opstaaet og gode Lægeurter fremavlet, efter at Munkene havde lært Folk at dyrke Urterne. Havens Formsprog klang i Dialekter, ligesom Husenes Stil gjorde det, og saavel Formsproget som Planternes Blomstersprog fortæller os deres store Kapitel af Folkemindernes Billedbog.

Men hvornaar da disse første Haver er opstaaet, i hvilket Omfang man havde dem, og hvorledes de saa ud — derom ved vi i Virkeligheden intet. Sprogvidenskaben kan fortælle os, at vi har den ældste Forbindelse med Have i „Kvanhave“; men maaske tilhører Dyrkningen af Kvan et højere Norden end vort¹⁾. Iøvrigt fortæller Sproget ogsaa, at Have (Hauge) oprindeligt ikke betød Have i vor Forstand. „Have“ betød oprindeligt et Gærde*); derefter gik det over til at betyde det indgærdede Stykke Jord, for endelig omved Reformationstiden at faa den Betydning, som vi tillægger det, nemlig „et indhegnet Stykke Jord, bestemt til Dyrkning af eller beplantet med Køkkenurter, Blomster, Prydbuske eller Frugttræer“²⁾. Gamle Navneforbindelser med „Have“ kan derfor vildlede og faa en til at tro, at man har at gøre med en Have i vor Forstand, mens saadant slet ikke menes. For vor Egn vil der dog kun sjældnere være Tilfælde, hvor

---

*) Endnu i 1705 bruges i Byloven for Saxild By „Have“ om et Gærde (Saml. t. jydsk Hist. & Top. VI 258) og 1555 bruges Betegnelsen om Engjorder paa Mors (Hist. Aarvog for Mors 1924 S. 19).

saadan Tvivl kan indtræffe, idet Haverne her ikke i den Grad har formaaet at præge Egnen (tværtimod) og vist kun i et Tilfælde (Abildhave) har givet Anledning til Stednavnedannelser o. desl.

Optegnelser om Haver før Reformationsaaret.

Saa tidligt som i denne Periode er Optegnelserne om Haver yderst faa — ja, de er endog indskrænket til kun at angaa Munkenes. Ingen Beretninger fortæller saaledes om *Havedyrkning* i Vestervig eller paa Dueholm. Vestervig Kloster anlagdes dog 1110 og Dueholm først i 1400-Tallet, hvorfor de hører til vore ældste Klostre. Men indirekte fortæller dog Dokumenterne om, at der virkelig har eksisteret Haver i vor Egn paa disse Tider. Det drejer sig dog ikke om egentlige Klosterhaver, saaledes som de bl. a. fandtes ved Børglum Kloster⁵⁾; det drejer sig om Ejendomme, som er skænket til Dueholm Kloster, Sædegaarde, Herregaarde om man vil, hvortil der har ligget Haver. Ejeren af saadan, Povel Bonde, erklærer i et Dokument (1427) om Overdragelse, at „iegh wetherkiændes megh med myt opne breff at hawæ wnt och giwet *sancti Johannis*... Kloster i Dueholm... en gards liggendes paa Seyersloff march met alle til liggelsæ, ager og ængh... kalgards rom hawæ och...“³⁾, og lignende hedder det senere (1444) om „kalgard rom“ og fra 1473 om „gaards rum til kaal“, det sidstnævnte dog angaaende Johan Andersdatters Gaard i Sielstrup i Vendsyssel. Disse anførte Steder er da utvivlsomme Beviser paa, at der før Klostrenes Ophævelse har eksisteret Haver, men de er sikkert ikke opstaaet uden en vis Indflydelse fra Munkenes Side, ligesom de efter at være kommen under disses Opsigt og Varetægt sikkert er udviklet til at blive Læge- og Medicinhaver.

At der senere omtales Haver i Tilslutningen til Klostrene, beviser vel ikke, at der ved disse har eksisteret Haver før Reformationen; men det maa siges at være meget sandsynligt.⁶⁾ Som Følge af det her fremførte har da Etatsraad Hansen Uret, naar han paastaar, at der ingen Vidnesbyrd er om Haver i disse Tider.⁴⁾ Det samme gælder Paa-

standen om, at der ikke skulde være Spor af Munkenes Plantedyrkning. Ved Undersøgelser paa de Steder, hvor der ligger eller har ligget Klostre, er der funden saadanne Vegetationer, som med fuld Ret kan henføres til Munkenes Klosterhavebrug, idet der er Planter, om hvilke man ved, at netop disse Arter brugtes til Lægedom og Medicin. Hvor Sjørring Kloster har ligget, kan man saaledes konstatere en frodig Fremvækst af Hyoscyamus (Bulmeurt), ved Vestervig findes en stor Bevoksning af Tordenskræpper udenom Kirkegaarden og talrige Martsviolter imellem denne og Landevejen, og endelig er der ved Dueholm endnu i vore Dage mange Tordenskræpper, mens Provst Schade i 1811 noterer en hel Del andre Lægeurters Tilstedeværelse i Nykøbing, nemlig Hyoscyamus, Conium, Archangelica, Cynoglossum og Svaleurt, og disse er formentlig for Størstedelen forvildede fra Klosterhaven eller udbredt fra denne over de Besiddelser, som Munkene fik i Eje.⁷⁾

Fra Reformationen til Udskiftningstiden.

Naar Klosterhaverne før Reformationen havde deres vigtigste Funktion som Tiltrækningssteder og Forsyningssteder for medicinske Planter, gjaldt dette naturligvis ikke mindre, efter at en Reformation paa det kirkelige Omraade havde bragt dem paa verdslige Hænder, og hvad enten nu Klostrene blev til Herregaarde, Hospitaler (i Byerne) el. a., voksede Planterne videre, og der var stadig Lægeplanter at faa i disse Haver.

Men efter at Munkene var fordrevne, kunde disse ikke paa samme Maade som før virke som Læremestre for Almuen i Henseende til Ager- og Havedyrkning, og da derfor i Aarhundrederne efter Reformationen det ene Paabud efter det andet udstedes om Bønders Pligt til at plante Æbler, Pil og Humle⁸⁾, er der ingen til at vise dem, hvordan de skal bære sig ad dermed^{*)} — der er heller ingen Planter at faa, saa disse Paabud løber mange Steder ganske ud i Sandet, i Særdeleshed er dette Tilfælde i vor Egn. Det er derfor kun yderst faa Ste-

*) I Privilegiet af 2/5 1571 for Nykøb. M. hedder det, at Borgerne skal „falholde“ Humle og andet, som Bønderne har Brug for.

der, der kan være Tale om Haver, fornemmelig ved de tidligere Klostre, ved Sædegaarde, Præstegaarde, Skoler og i Byerne og i det følgende skal anføres nogle Eksempler herpaa.

Det synes som om der ved Dueholm Kloster noget før 1700 har været en Have, idet der paa Resens Grundrids deraf⁹⁾ vises nogle Træer og anføres Betegnelsen „Smedens Have“; men om denne Have vides iøvrigt intet yderligere. Om Haven ved Sindbjerggaard ved man til Gengæld en Del, bl. a. takket være en Synsforretning fra 1636⁴⁾; det hedder om den, at den er inddelt i 4 Kvarterer, og at der findes Ribs, Stikkelsbær, Blommetræer, Roser og andre „gemene“ Træer, alle mere eller mindre forkrøblede og medtagne af Vestenvinden.

Endnu mere fortælles der om Haven paa Højriis, der 1670 anlagdes af den daværende Ejer Poul v. Klingenberg.⁴⁾ Denne Have anlagdes efter Datidens Stil (fransk) paa ca. 4 Td. L. og indeholdt foruden 4 Fiskedamme „de sjeldneste Træer og Planter, som han havde ladet føre fra Holland“. Haven anlagdes og passedes uden Hensyn til Udgifterne, og den blev snart berømt ikke alene her i Landet, men ogsaa udenfor Landet. Det hedder om den, at den skal være „flyttet“ fra Hamborg til Højriis, saaledes som det berettes 1770¹⁰⁾: „Af langt større Betydning har uden Tvivl den Have været, som Hr. Povl Klingenberg først i Hamburg havde anlagt, men siden forflyttede til sin Gaard Høyeriis i Thy udi Jylland, hvor han med Flid og anvendte Omkostninger bragte det saa vidt, at han ikke allene dyrkede mangfoldige rare uden- og indenlandske Væxter, og havde alle Tider baade bedre og tidligere Havesager end nogen anden i Landet; men og desuden frembragte mange Slags Frugter hos sig, som fordi de vare ubekjendte, bleve som rare Foræringer fra Jylland sendte til Frankerige og andre langt fra liggende Steder. Den Dagbog, som han ved denne sidste Have holdt over den Tilvæxt og Afgrøde . . . er bortkommet“.

Før 1700-Tallet nævnes der foruden de foran anførte Haver en „Urtehave“ ved Præstegaarden i Thisted¹¹⁾ samt

„en ringe og liden Have“ ved Degneboligen i Tøvring By.¹²⁾ Noget hyppigere foreligger der dog Oplysninger efter 17-Tallet.*) Saaledes nævnes atter Haven ved Degneboligen i Tøvring 1744¹²⁾, og der tales om en Kaalgaard ved Degneboligen i Alsted-Bjergby¹³⁾. Der tales om, at Haven ved Vestervig Kloster omved Aar 1770 er smuk, og der nævnes samtidig Haver ved Herregaarden Irup, ligesom Boddum Bisgaard skal besidde „en god Frugthave“ og der ved Tanderup er „Grave omkring Borgegaarden, hvorhos er Haven og en smuk Udsigt til Ove Sø“, mens der ved Todbøl „omkring Haven er en liden Sø“, og Lund „ligger paa en Høj strax ved Fjorden med en smuk Have hos“, og Ørndrup har „en Frugthave“¹⁴⁾. Samtidigt hedder det om Thyholm, at „Nu haves der ingen Træer derude, der plantes. Hyld, Kirsebær, Blommetræer og ordinair hvid Pil, højstammig og af korte Grene, ere de eneste, der findes i Bøndernes Haver. Ved hver Gaard er gjerne 2 Haver, en større bagved Gaarden til Kaal, nogle Træer og smaa Kreaturer, en mindre i Gaarden udenfor Stuevinduerne til Bier og nogle Urtebede. Brambær, Hyben og Hvidtorn voxer vildt paa Bakkesiderne, men ei i Mængde“¹⁴⁾.

Naar det fra 1736 i Grandebrevet for Øsløs hedder¹⁵⁾, at „De, som befindes at have særdeles Hauger og Lukkeser, skal være forpligtede til at holde Diger og Grøfter deromkring saa forsvarligt vedlige, som de vil have Fred paa deres eget“, saa kan dette angaa egentlige Haver („Kaalgaarde“); men det kan ogsaa være indhegnede Jordstykker med Have-Betegnelse som „Hestehave“, „Kalvehave“ etc. (jevnfør foran). Øsløs har imidlertid langt tilbage haft Ry for sine Haver (se senere), saa er det jo nok muligt, at det netop er disse, der her faar deres særlige Beskyttelse.

Omkring Udskiftningstiden og Aarhundredskiftet.

Udskiftningsforordningen af 1781, der gjorde det muligt at indtage større Stykker Jord til Havebrug, har neppe betydet synderligt i denne Henseende for vor Egn, idet det

*) Aar 1759 nævnes „smuk Have“ ved Højris, Kaalhave v. Nykøb.Hospital og „Kaal-Gaards-Jord“ ved Dueholm Mølle (Hofmann : Fundationer IV).

neppe har været Mangel paa Jord, der her har gjort, at Haverne har staaet paa et saa primitivt Stade, som det maa antages, at de har gjort det. Forholdene, der hindrede Udviklingen, var af anden Art, nemlig Klima- og Læforhold, og dertil en ringe Sans og Interesse for Benyttelsen af Grøntsager og Frugter i Husholdningen. Naar der efter Indførelsen af en offentlig Torvedag i Nykøbing siges, at herefter kan „Landmanden af omliggende Amter altid være vis paa god Afsætning af sine Varer, især alle Slags Fiske, Have-Urter . . .“¹⁶⁾, da fortælles hermed dels, at Nykøbing ikke selv kan avle, hvad Borgerne behøver, men der hentydes dog sikkert mere til Landboerne i Salling end til dem i de andre „omliggende Amter“, som neppe har kunnet forsyne Byen synderligt, i hvert Fald ikke med Havesager.

For at Forholdene skulde blive ændret, maatte Indførelsen af solide og varige Hegn, Skabelsen af værdifulde Læbælter og Læforhold i det hele taget til, og der maatte desuden vækkes en almindelig Interesse for Havesagers Dyrkning og Spisning samt gives let Adgang til Erhvervelse af Planter.

Hvad det første angaar, da indeholder Forordningen om Hegn og Fred for Jorder i Danmark af ²⁹/₁₀ 1794 ret gode Bestemmelser for Haverne, som hæves op i højere Klasse end andre Jorder. Det hedder her¹⁷⁾:

Hegnet omkring Hauger, Gaards- og Huuspladser, skal, naar det ikke er Stakit eller Plankeværk, til desmere Fred, om det støder til Gaden eller til en Naboes Grund, være et Quarter høiere end andet Hegn . . .

. . .ingen tildeles Hegn imod en anden Mands Hauge . . ., da enhver selv skal indhegne saadanne Steder, med mindre 2de Hauger . . . støder sammen. Men naar Haugen ligger i Loddens Skjel, skal Hegnet fordeles saaledes, at det, saa langt Haugen strækker sig, tildeles den, som eier Haugen . . . .

. . .[og] naar i en efter denne Fr . . . indhegnet Frugt-, Humle-, Kaal eller Urtehaug optages Creature, da skal Loddens Bruger betales for hvert af følgende Creature . . . 2 Mrk . . ., men er Haugen ikke forordningsmæssigt indhegnet, eller er Creaturene bevisligt sluppet ind igjennem et Led eller Laage uden at springe eller flyve over samme, da skal ikkun betales det halve . . . .

Forordningen er da at betragte som en Udvidelse og logisk Fortsættelse af Jydske Lovs Bestemmelse om, at enhver selv skal hegne sin Have, og at ingen maa bryde derind for at hente Kreaturer¹⁸). Rigtigt udført i Livet er den en god Beskyttelse for en Havedyrkning.

Men foruden den lovmæssige Beskyttelse krævedes Beskyttelsen imod Vinden, hvortil Oprettelsen af Læbælter skulde virke. De almindeligste Planter til dette Brug er Pilene; men imens der i saadanne Egne af Landet som Laaland-Falster var let Adgang til disse, var dette ikke Tilfældet i Jylland, hvor Pilehegnene ikke var saa udbredte, og hvor endnu kun en enkelt Planteskole (Vothman paa Als) var oprettet. Regeringen tog sig derfor paa at lette Oprettelsen af Planteskoler i Jylland for Tilvejebringelse af disse Pile, ligesom man paa Sjælland havde oprettet kongelige Planteskoler¹⁹). Det hedder om denne Forholdsregel i Renteskammerets Cirkulære til Stiftsamtmændene ($\frac{6}{2}$ 1796)²⁰):

Da Kammeret anser slige Anlæg af de til Indhegning tjenlige Vexter, især i Jylland, at være saare nyttig og fornøden; saa anmodes [Stiftamt.] at ville indhente Erklæringer fra Jordegods' Eiere og andre Jordbrugere, som han kunde formode dertil have Lyst og Duelighed, om Nogen af dem maatte findes villige til, for egen Regning at paatage sig Planteskolers Anlæg;

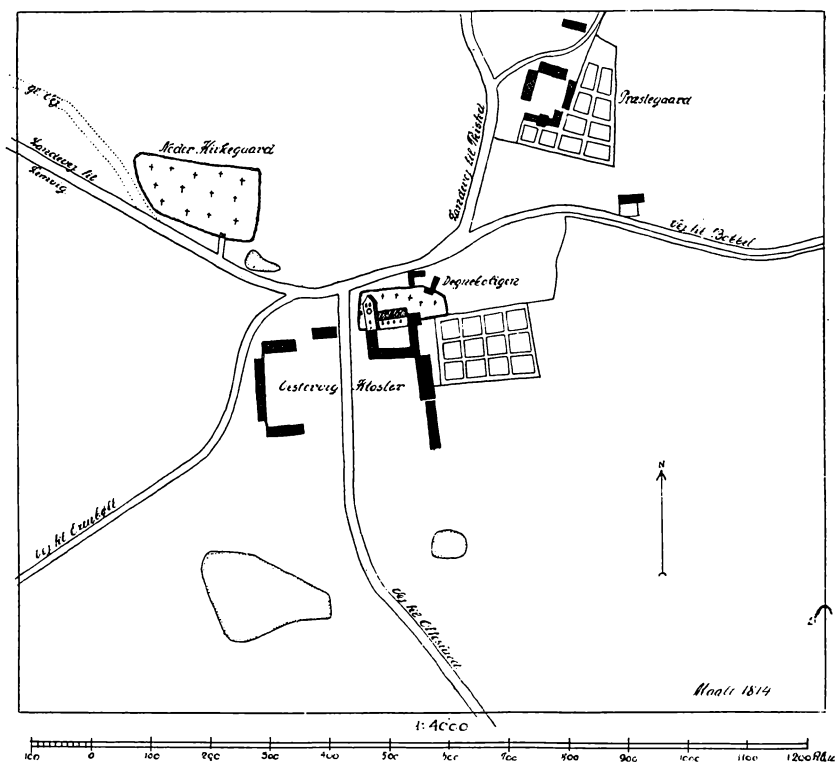
I hvilket Tilfælde Kammeret vil see at forskaffe Vedkommende, naar de derom melde sig, Stiklinger af de forskjellige Pile-Arter, som høves i Planteskolerne paa de Kongelige Godse, uden Betaling udleverede.

I senere Afsnit vil det ses, hvorledes denne Bestemmelse virkede, til Oprettelsen af Planteskoler og Udvikling af Hegnsplantningen. I samme Aand arbejdede ogsaa Skolelærerne, der paa Seminarierne fik Undervisning i Havebrug, samt Landhusholdningsselskabet, der bl. a. præmierede flittig Havedyrkning. Om disse to Emner bliver der senere Lejlighed til at berette.

Det varede naturligvis en rum Tid, inden disse Foranstaltninger bar Frugter, og tager vi et Rundskue over Forholdene omkring Aar 1800, finder vi kun faa Haver, daarlige Læforhold etc. De enkelte Undtagelser, der forefindes, er lette

at finde og fremhæves stærkt, saaledes Haven ved Vestervig Kloster²¹), der „viser, at Alting kan komme fort her, som ellers det danske Clima kan frembringe, naar kun der er Beskyttelse nok mod de vestlige Vinde. Buxbommen lider

Kort over Vestervig Kloster 1814. Man ser tydeligt den smukke kvadratiske Inddeling af Klosterhaven, og en smuk Plan ogsaa i Præstegaardshaven.

slet intet af Vinterens Kulde, Træfrugter modnes godt, og af Kjøkkenurter gjorde man sig store Fordele“. Ellers nævnes der blot en „Kaalgaard“, saasom ved Udskiftningen i Bjergby paa Mors 1797 eller „Madses Have“ sammesteds, hvilken sidste ifølge det foran anførte dog ikke behøver at være nogen egentlig Have²²).

Omtalt i Almindelighed lyder Beretningerne fra Amtet

termelig trøstesløse. „Med Plantninger og Havevæsen ser det kun maadeligt ud i Thye“, skriver Pastor Wedel ca. 1800,²³) „og heri er Bonden saare meget tilbage. Grønkaal er næsten paa de fleste Steder den eneste Have-Væxt, som lægges Flid paa, eller maaske noget Sennop, Peberrod og Kartoffler. Bonden har gjerne 2de Indelukker ved sin Gaard, den ene til hans Kornstakke, den anden til Kaal og Bie-stader; Frugttræer ere saare sjældne, formedels den stærke Vind, som hersker over hele Landet, thi alt hvad der naaer med Toppen over Jorddigerne, som er deres eneste Hegn, maa bortvisne og fortørres. I Kjøbstaden og paa Herregaardene ere Haverne derimod frugtbringende baade paa Urter og Træevexter.“

Endnu sørgeligere bliver det Indtryk man faar af Pastor Aagaards Beskrivelse 1802²⁴), der lyder:

Med Haugevæsenet seer det kun maadeligt ud i Thye. I ingen Henseende staar den thylandske Bonde saameget tilbage, som deri. Endskjønt jeg ikke holder det for nyttigt for Bonden, især for Gaardmanden, at han anvender megen Tid til sin Hauge i den Hensigt for at sælge deraf, undtagen det kunde være Træfrugter og Humle, da man ogsaa kan nævne de Egne, hvor Bønderne ere fattige ved deres Hagedyrkning, saasom de derover forsømme Tiden fra deres Markarbeide, og ved den idelige Kiøren til Kjøbstederne med Haugeurter henfalde til Sviir. Saa var det dog saare ønskeligt, at enhver Bondefamilie havde en saadan Hauge, hvoraf den kunde forsyne sig selv til eget Brug, og at enhver Bondekone, hvis Forretning dette egentlig bør være, forstod at dyrke en saadan Hauge. Men dette savnes alt for meget i Thye. Bonden har derfor Ret, i det han kalder sin Indelukke, ikke Hauge, men Kaalgaard; thi Grønkaal er den vigtigste, og hos de fleste den eneste Haugeurt, som dyrkes. Lægges nu hertil noget Sennop, Peberrod og undertiden nogle Hvidkaal og Kartoffler, saa har man alt, hvad der i Almindelighed findes i en Bondehauge. Sædvanligen har Bonden tvende Indelukker eller Hauger ved sit Huus, indhegnede med Jorddiger eller Grønsvær, den ene bag ved Huset, hvor han undertiden sætter sine Kornstakke, og den anden i Gaarden, hvor Bistæderne som oftest staae. I stedet for Frugttræer seer man ikkun nogle Hylde træer, Piletræer og undertiden Ribs- og Stikkelsbærtørne. Men ogsaa bør tages i Betragtning de større Vanskeligheder her end andre Steder, der ere forbundne med Hagedyrkning. I de Egne, som grendse til Klitterne, hvor Jorden er meget sandig, blæser ofte al det saaede Frø sammen tilligemed Sandet i en Hob, og Kaalene rokkes løse af Vinden. Til Hegn om Haugerne haves ingen Gjerdsel, saa at man allene maa

indhegne dem med Jorddiger, hvortil man ofte en lang Vej maa hente Digtørvene fra Hederne. Haugevexterne udfordre desuden i dette vid-aabne Land mere end almindelig Omhyggelighed, ifald de skal kunne trives. Man seer ikke sjeldent, at endog den bedste Hagedyrkning bliver i dette skarpe Klima et saare utaknemligt Arbejde. Nogle faa Gartnere, eller saa kaldte Podemestre, findes dog her i Landet, som for en temmelig dyr Betaling sælge en Deel af de nødvendigste Haugevæxter. Saa ufordeelig Beskrivelse man paa denne Maade er nød til at give over Haugevæsenet hos Bonden, saa er det dog en Behagelighed, at kunde melde om en bedre Hagedyrkning, saavel nogle Steder i Thisted som og ved adskillige Herregaarde og Præstegaarde paa Landet. Irup, Vestervig, Ullerup, Hillerslev, Nors og Skjoldborg Præstegaarde o. s. have meget gode baade Frugthauger og Kjøkkenhauger. Man finder her baade Æble-, Pære- og Kirsebærtræer, foruden enkelte Viinranker, Morbær-, Hvaldnød- og Pistinakie-Træer, samt Tax og Korstorn. Man seer ogsaa, at alle Slags Kaal, Rodfrugter og Asparges o. s. v. ret vel kan voxer i saadanne Hauger. Men paa alle disse Steder findes og Hagediger opsatte af Jordtørv paa 2½ Alens Højde, og der indenfor Rader af Hyld og Piil, hvilket er aldeles fornødent for at forskaaffe Vexterne Læ for de skarpe Vinde. Ville man altsaa paa flere Steder anvende samme Flid og Omhyggelighed, og udvælge Pladser, som have Læ af Bakkerne for nordvestlige Vinde, da skulle man ikke behøve at tilføre Kartofler og Hvidkaal fra andre Steder, eller at hente saa mange Læs Æbler og Pærer fra Egnene ved Fredericia og Aarhus, hvilket nu skeer. Ved Vejledning og Opmuntring tør man vel ogsaa haabe Forbedring i dette Fag. Til Hauge-træer i Thye henregnes ogsaa Træarter, som paa andre Steder høre til Skovtræer. Saaledes seer man i nogle Hauger som en Sjeldenhed enkelte Ege- og Bøgetræer, ligesaa nogle Elm og Hestekastanier. Hyppigere findes adskillige Arter Piil, Hyld, Ask, Røn, Lind, Birk, Asp, Berberisse, Ulvekruk eller Qvalkved og Fjeld-Ribs, Ribes alpinum, hvilke man her kalder Korinten Træer. Hvid Havtorn findes i Vestervig og Irup Hauger og det som temmelig høje Træer. Hvorfra man altsaa have Lejlighed til ved Frøe at optrække Planter af denne til Hegn saa fortrinlige Torn. Thi Planter, som vare opelskede i Landet selv, ville sikkerligen bedre lykkes, end de der hentedes fra mildere Egne. Haugen ved Irup Hovedgaard er den, som udmærker sig med de fleste og største, saavel Frugt- som Skovtræer.

Under Afsnittet „Planterne“ beretter samme Forfatter, at man i Stedet for at dyrke Humle (som kun sjeldent vil lykkes) bruger Pors til Øllet, og senere fortælles, at „Agelica (Kvan) vokser i nogle Hauger. Hyld, Æsk, Piil, Ælm, Birk, Qualkved eller Ulvekruk er allene indskrænkede til Haugerne.

Af alle Træer har Hylden Fortrinnet til at udholde de skarpe Vinde“. Om Kartofler hedder det, at den „seer man sjældnen i en Bondehaage, og endnu sjeldnere findes nogle faa satte i Enden af en Ager. Deels havde mange Bønder ingen Smag paa Kartofler, deels ville det af Mangel paa Indhegning blive vanskeligt at dyrke dem paa Marken, da ingen Fredning enten for Sviin eller andre Kreaturer har Sted længere, end til Kornet er bjerget. . Thi Mangel af Hegn berøver os en stor Deel af de Fordele, Udskiftningen ellers kunde forskaffe. Kartoffelavlens vilde ellers være meget fordeelagtig i de Egne, hvor Jorden ikke er for lerit; og større Fordel ville man have deraf i de sandede Egne, især om man hos hver Kartoffel tillige satte et Par Ærter. Nu føres Kartofler fra Viborg til Thisted, hvor 1 Skp. koster 24 til 48 Sk. I de sidste Par Aar er dog denne Avl blevet lit mere udbredt blandt Bønderne.“

Fra de enkelte Egne af Amtet hedder det (om Thyholm)²¹), at „man indhegner Byerne og Haverne med Diger af Græstørv, lagte paa Skraas med Jord imellem uden Sidegrøfter; disse Diger nedtages igjen om en otte Aar, for dermed at blande den federe Giødsel. De store Flintestene i Hvidleergravene danne de bedste og varigste Giærder. Enkelte Steengiærder af Kampestene, med Affald af Jord inden for, bruges kun om nogle Haver, hvoraf der findes to Slags; for den søndre Side af den indrykte Deel af Vaaningshuset er en liden Bihave, hvor tillige haves nogle Blomster, men ved Baghuset er gemeenligen en større Have til Kaal og andre Madurter. Mod Vester bør der være Beskyttelse for den skarpe Vestenvind, om ellers Frugttræer skulde trives, af hvilke der gives faa.“

At selv Præsterne paa disse Tider har kunnet forsømme deres Haver, vidner Synsforretningen fra Snedsted Præstegaard (1809) om²⁷), idet der siges, at „Haven er paa tredie Aar lagt i Grønne tilhobe, og Dige med Laage rent forfaldne.“

Paa denne Tid omtales ogsaa Bodum-Bisgaard med en „med Frugttræer forsynet Hauge“, og der omtales Thisted Torvedag, hvortil „ogsaa føres Haugeurter“, ligesom Thy-

boerne udvekslede Aal med andre Varer, nemlig „i Efteraaret Æbler og Pærer, hvormed de (dem fra Skovegnene) forsynede hele Thyland.“²⁴) At ogsaa Nykøbing paa denne Tid har haft sine Haver ses senere. Morsøs Havedyrkning faar sin særlige Beskrivelse:

Med Hagedyrkningen staaer Morsingen ganske tilbage. Det er rart at træffe i hans Kaalgaard de fornødne Madurter, end sige mere; og sjelden seer man deri den Trævæxt, end nogle Hyld, som ydmygt bøje sig for Vestenvinden, og nogle Bindepile. De, som have omplantet deres Kaalgaard med Pile af højere Vext, ere ikke mange, og de kunne siges, særdeles at udmærke sig iblandt den øvrige store Hob. Det var derfor et Særsyn, at see Fæstebonden Jens Øer i Tøvring, for nogle Aar siden at forvandle et ringe Stykke Gadejord, der tilfaldt ham ved Udskiftningen, til en nyttig Kjøkkenhaug. Da han begyndte dette Anlæg, blev han vel spottet af sine Ligemænd; men dette afskrækkede ham ikke; tilligemed sin vindskibelige Kone vedblev han at virke til Maalet, og høster nu den Frugt af sit Arbejde, at han aarligen kan sælge Hvidkaal, Rødder etc. for mere end 50 Rdl. Denne vakre Bonde blev vel nyligen af Landhuusholdningsselskabet belønnet for sit Haugeanlæg med 10 Rdl., men en saa ubetydelig Pengebelønning vil neppe kunne virke det den skulde. Efter den Kundskab, jeg har om Morsingen, vil han ved en Medaille eller et Stykke Sølvstykke ansee sig langt mere hædret og opmuntret end ved en Pengepræmie, om denne end meget overgik hiin i Værdi. Imidlertid synes det, at den vindskibelige Jens Øers Exempel dog vil virke noget paa hans Naboer, saa at de ikke lade deres Kaalgaarde saa lidet være benyttede, som hidindtil, eller blot anvende dem til Kaal (I Henseend til Hagedyrkningen og hvad der i Almindelighed hører til Landoecoenomien opnaaes sikkerst Hensigten, naar Bønder kunne blive Exempel for Bønder; thi ellers haves gjerne Udflugter).

Sognefoged Christian Staunstrup til Sorgenfri ved Ljørslev har ved sin Gaard anlagt en Hauge, som vidner om hans udmærkede Lyst til Træplantning.

Af de Træer, som i Mandsminde havde staaet i Højrits Hauge sælges nogen Frugt; saa og Jordfrugt af Dueholm Hauge og af de fleste Hauger i Nykjøbing.

For at ophjælpe Haugevæsenet ikke alleene hos Bønder, men og hos adskillige andre Landboere, og i Almindelighed at fremme flere nyttige Vexters Dyrkning i Landet, var det ønskeligt, at her paa et beqvemt Sted i Landet blev ansat en duelig Gartner, forsynet med en tilstrækkelig Jordlod, hvori skulde anlægges Planteskoler af Frugttræer og vilde Træer, og i det hele dyrkes saadanne Vexter, som hører til en oeconomisk Hauge, og Husmænd og Indsiddere heri gives Underviisning. Her kunde og

undervises i at dyrke og behandle Hør, Hamp, Tobak, Humle og Farveplanter. For at Indkjøbet af den dertil fornødne Jordlod ikke skulde falde det Offentlige til Byrde, kunde dertil udlægges en Tønde Hartkorn af beneficeret Jord, og om den laae paa et ubeqvemt Sted, da ved Mage-skifte faae en hensigtsmæssigere Beliggenhed. Gartneren kunde, foruden de Fordele, han drog af sin Lod, nyde i aarlig Løn $\frac{1}{2}$ Fjerdingkar Byg af hver Tønde frit og ufrit Hartkorn. Denne Byrde synes liden mod hvad der i det hele kan vindes ved en saadan Indretning. Imidlertid er dette kun et kort Vink til nøjere Overvejelse.

Det kan bemærkes, at Institutionen som den foreslaaede med Ansættelsen af en Gartner til at vejlede Bønderne var realiseret for Københavns Amt 1805¹⁹⁾, og at Spørgsmaalet om Planteskoler i nogen Grad løstes i 1796 og senere udvikledes (se senere).

I Tilslutning til Oversigten om Haverne paa Mors skal citeres Afsnittet om Planterne (i Haverne):²⁶⁾

„ . . de almindelige Kjøkkenurter, som: Agurker; Sukkerærter; Stang- og Krybbønner; Hvidkaal; Savøjkaal; Grønkaal, høj- og lavstammet, slet og kruset; Roer; Løg; Gulerødder; Timian; Merian etc. Nogle Lægeurter, som: Ambra; Malurt; Krusemynte; Salvie; Lavendel; Isop; Balsam. Frugttræer, som: Æbletræer; Pæretæer; Blommetræer; Kirsebærtæer; Ribs; Stikkelsbær; Solbær; Barberisser; Hessel- og Valnødetæer. Dog maa man ikke vente at finde disse Vexter i alle de Fornemmeres Hauger, og endnu mindre i Bønders. Til Pryd finder man i adskillige Hauger nogle perennerende Blomstervexter, som: Aurikler; Vaarlyst; Narcisser; Iris; Ranunkler; Tusindfryd og flere. Træer og Buskvexter, som: Rosentræer; Syrener og Buxbom; Jasmin; Hestekastanie og Valbirkløen, i Højriis Hauge og i Nykjøbing. Nordamerikansk Kongeved: Sibirisk Ærtetræ; Uægte Akacia og Pensylvansk Rose, i Nykjøbing. Almindelig Alm og Markløen, kun i Højriis Hauge.

Af enkelte Haver nævnes en „Kaal-Hauge“ ved Nykjøbing Hospital, et „Stykke Kaalgaards-Jord ved Dueholms Mølle“ tilhørende Hospitalet, og en Haugeplads til Fattighuset sammesteds. Almindeligvis var disse Byhaver omgivet af et Plankeværk.²⁵⁾ Om Højriis Have, som Gang paa Gang er nævnt foran, hedder det, at den „er af 4 Tdr. Lands Størrelse med mange Frugttræer; den var forud smuk og blev holdt vedlige, men nu ikke“; Ullerup har en Have, der er „skikkelig stor, forsynet med mange Frugttræer og

godt holdt vedlige. I et Qvarteer er Humle-Anlæg, som lykkes særdeles godt.“²⁶⁾

Endelig lyder Beretningen fra 1812³⁰⁾, der er forfattet af den bekendte Landøkonom, Pastor Begtrup, som følger:

Bonden har ved sin Gaard et Indelukke, opsat af Jordtørv eller Flintestene kaldet Kaalgaard; thi Grønkaal er den vigtigste og hos de Fleste den eneste Haveurt som dyrkes. I nogle Bønderhaver findes Sennep, Peberrod, Hvidkaal og Kartoffler. Af Træer haves i Haverne Hyld, Piil, Ribs og Stikkelsbærtorne. Af Mangel paa nødvendig Omhu for Havevæsenet køber Bonden Kartoffler og Hvidkaal fra andre Steder, og Frugt af Æbler og Pærer fra Egnene ved Frederizia og Aarhus. Vel sandt at Klimaet er her ei gunstig for Frugttræer, men Bondekonen burde dog kunne have i sin Have de fornødne Kjøkkensager til egen Huusholdning. Enkelte Gartnere, kaldet Podemestre, gives her i Landet og ved adskillige Herregaarde og Præstegaarde findes ret artige Haver, hvori findes foruden Kjøkkensager, Æble-, Pære-, Valnød- og Morbærtræer. Men paa disse Steder findes og Havediger opsatte af Jordtørv paa 2½ Alens Højde, og inden for Rader af Hyld og Piil til at skaffe Læ for de skarpe Vinde.

Om Kartoffelavlén siger samme Forfatter, at

Af Kartoffler dyrkes kun meget lidt; at have dem i Marken er vanskeligt, da ingen Fred enten for Sviin eller Kreaturer finder Sted længere end til Kornhøsten er indhøstet. Imidlertid udbreder den Avl sig her, og i det Store dyrkes den af Hr. Pastor Bendix i Vestervig og enkelte andre.

Blandt Undtagelserne fra det Almindelige nævnes Øster-Assels Præstegaardshave samt Karby og Seierslevs Præstegaardshaver, hvilken sidste havde en meget smuk Alle af mægtige gamle Træer⁴⁾. Ved Skjoldborg Skole staar endnu 2 mægtige Ælmetræer, hvis Kroner overskygger omtrent Halvdelen af Skolens Have, og som skal være plantet 1796, ligesom der staar et over 100 Aar gl. Æbletræ.²⁴⁾

Hvad angaar Betegnelsen „Podemester“ om Gartnere, da holder denne Betegnelse ikke slet saa meget, som den synes at love; thi det „at pode“ er i disse Egne almindelig Betegnelse for almindeligt Havearbejde, hvorfor ogsaa en Kone, som arbejder stadigt i Haven, kaldes en „Poderske“, uden at hun altsaa behøver at have det fjerneste Begreb om Planteforædling.⁴⁾ „Podemesteren“s Tilstedeværelse er der-

for intet som helst Bevis for, at man plantede „ympede“ (podede) Frugtræer, som Loven paabød det — tværtimod.

Landhusholdningsselskabets Præmieringer og øvrige Arbejde i Havesagens Tjeneste.

Skønt Paabudene for Almuen paa Landet om at plante Æbler og Pil samt lægge Humle endnu stod ved Magt ved 18-Tallets Begyndelse og forøvrigt eksisterer den Dag i Dag (Danske Lov III-13-18), var der ingen, der tog sig deraf og ingen holdt Opsigt med, at Loven efterfulgtes. Under $13/4$ 1781 indskærpes Bestemmelsen for Københavns og Frederiksborg Amters Vedkommende, men under $4/10$ 1806 ophæves disse Særbestemmelser, og Loven gaar ganske i Glemmebogen.²⁸⁾

Det var andre Veje end Paabudenes, der skulde betrædes, om Have- og Plantningssagen skulde fremmes. Foruden Eksemplets Magt (Skolelærerne) maatte man ogsaa bruge Belønningernes og Oplysningens, og det var da ogsaa ad disse Veje, at Landhusholdningsselskabet bragte Interessen til at vaagne og virkelig udrette noget af Betydning.

„Det kongelige danske Landhuusholdnings - Selskab“ stiftedes under kongelige Auspicier 1769, og dets Stiftelse stod i nær Relation til de betydelige Landbolove, som Slutningen af 17-Tallet fostrede, og som successive omformede Landboernes Levekaar og Levevis. Det tog sig paa at indbyde til Konkurrence om Skrifter for Bonden, ligesom det præmierede praktiske Foretagender til Udnyttelsen af hjemlige Produkter og Hjælpekilder. Saaledes kom det til at præmiere Sælhundefangst saavel som Tilvirkning af Thyboste, Opførelsen af Staldbygninger og Indførelse af Sommerstaldfodring, Tilvirkning af strikkede Huer ikke mindre end Opdyrkning af Hedelodder o. s. v. Om Arbejdet og Præmieringerne vedrørende Havebruget meddeler Aarsberetningerne som følger:²⁹⁾

1810.

Hoveribonden Jens Øer i Tørring, Galtrud Sogn . . . har anlagt en Have 9336 Kv. Alens Størrelse, der er indhegnet i Aaret 1805 og i Aarene

1807 og 1808, plantet ved Udsiden til Læ 907 Stkr. Pile og 22 Stkr. Asketræer. I denne Have avler han en betydelig Deel forskellige Slags Urter, Kaal, Kartoffler og Kaalrabi. Adskillige af hans Naboer have af ham erholdt Frøe og Urter, og han har gaaet dem til Haande i Dyrkingen. Præmie: 10 Rdl.

1811.

For Kartoffelavl.

Sognefoged Peder Christensen Knudsgaard, Giettrup Sogn, som i 4 Aar har dyrket Kartoffler i betydelig Mængde og i 1810 efter 47 Tdr. Kartofflers Udplantning har avlet 556 Tønder, blev tilkjendt den anden Sølvmedaille.

Bonden Anders Nordentoft i Siøring Sogn, Hundborg Herred...., som i 3 Aar har lagt Vind paa Kartoffelavl, og i 1810 efter 22 Tønders Udplantning avlet 390 Tdr. Kartoffler, blev ligeledes tillagt den 2den Sølvmedaille.

1827.

Havedyrkning.

Huusmand Christen Madsen i Tvolm Bye, Ydbye Sogn,.... har ved det ham tilhørende Huus anlagt tvende Haver, den ene paa omtrent 1 Td. 2 Skpr. Sædeland, den anden paa omtrent 3 Skpr. Sædeland. Den første af disse Haver er anlagt paa en sandet og gruset Bakke, som det kostede megen Umage at faae jævnet, og hvorpaa han har ført mange Tusinde Læs Muld, Leer og Gjødske. I denne Have findes 18 frugt bærende Træer, foruden endeel unge Frugttræplanter samt Buskvæxter. Saavel i denne, som i den mindre Have, hvilken først anlagdes i 1825, ere satte og i god Væxt 3535 Ribs og Stikkelsbærtorne af gode Sorter, over 1550 Piil af forskellige Arter og en betydelig Deel Hyld. Ved den største Have har han anlagt en liden Pileplantning. Digetørv til Indhegning har han maattet købe andensteds fra. I Haverne dyrkes alle Slags Kjøkkenurter, hvormed han forsyner hele Omegnen. Han lægger tillige Vind paa Bieavl.

Den herom skeete Indberetning er attesteret af Amtmand Faye, Overauditeur, Herredsfoged Fischer, Pastor Kaalund m. fl.

Da de her ommeldte med Forstand og Kyndighed udførte Haveanlæg kunde være et gavnligt Exempel i en Egn, hvor Havedyrkning er meget forsømt, bevilgede Selskabet Huusmand Christen Madsen, som lever i trange Kaar, et Beløb af 20 Rbd. Sedler.

1828.

Havedyrkning og Træplantning.

Huusmand Ole Sørensen i Østerild Bye og Sogn,.... eier en Lod paa omtrent 2 Td. L. g. M., hvoraf han har indhegnet de 16000 Kv. Alen til en Have og omgivet den med en 4 dobbelt Rad af vilde Træer mod Nord og Vest og med en dobbelt mod Øst og Sønder. I denne Have,

som udmærker sig fremfor alle andre Bønderhaver i denne Egn ved omhyggelig Dyrkning, ikke mindre end ved Omfang, avler han til Salg en betydelig Mængde Gulerødder, Kaalrabi, Hvidkaal, Charlotteløg, Timian og Merian. Han har i Haven udplantet 26 forædlede Æbletræer, som ere af gode Sorter og staae i frodig Væxt; desuden endeel Ribs- og Stikkelsbærbuske. Det er alene ved denne flittige Havedyrkning blevet ham muligt at ernære sin talrige Familie af sin liden Jordlod. Sine mange smaae Børn har han vidst at sysselsætte i Haven med Lugning osv., uden dog at holde dem fra Skolen. Ved sit Exempel, og ved at bortskjænke Træplanter og Buskvæxter, og veilede til disses Udplantning, har han meget bidraget til at vække Sands for Havedyrkning blandt Omegnens Beboere. Manden er paa det bedste anbefalet af Dhr. Amtmand Faye og Pastor Prior, som bevise Rigtigheden af det Anførte.

I en Egn, hvor Havedyrkning og Plantning er meget forsømt hos Bonden, fortjener dette første og gode Eksempel, givet af en fattig Huusmand, al Opmærksomhed og Opmuntring. I Betragtning deraf tilkjendte Selsk. Ole Sørensen en Belønning af 40 Rbd. Sedler.

1829.

Selvejerhuusmand Christen Pedersen af Hvidberg Kirkebye paa Thyholm... Ved sit Huus har han anlagt og indhegnet en vakker Have paa et Terrain, der før bestod af Leergrave og Morads, og i denne Have har han opelsket mange vilde Træer til Læ. Et tilgrændsende Stykke Jord af samme Beskaffenhed har han nylig omgivet med levende Hegn for ogsaa her at anlægge en Have. At Alt saaledes forholder sig, er attesteret....

Havedyrkning og Plantning.

Huusmand Lauritz Pedersen Bach i Hørdum Sogn... har paa en raa og mager Hedebund indhegnet med forsvarligt Dige noget over 1 Tønde L., plantet Piil til Læ og bearbejdet Jorden med Greb og Spade; dernæst dyrket den som Kjøkkenhave, hvori han har avlet, foruden Kartofler, en stor Deel Grønkaal, Kaalrabi, Hvidkaal og Gulerødder m. m. For denne, i hiin Egn ikke almindelige Flid, som er attesteret af Pastor Næsted, Hr. Chr. Willemoes og Christen Monn, tilkjendtes denne fattige, men stræbsomme Huusmand 10 Rbd. som en Opmuntring.

For Aaret 1830 hedder det, at Husmand Niels Nye-
mand i Hvidberg paa Thyholm har vist en usædvanlig Virksomhed, men „hvad han i denne Henseende har udrettet, er dog ikke af saadant Omfang, at det kunde give ham Adgang til Belønning“, og samme Aar hedder det, at Parcellist Christen Nielsen af Raastrup, Hundborg Sogn, har i sine to Haver bl. a. 23 Frugttræer, hvoraf en Del „allerede have ydet Frugt“, og han faar for dette og andet Arbejde et Bæger.

1831.

Havedyrkning.

Angaende denne Gjenstand har Selskabet fra tre Bønder i Thisted Amt modtaget Andragender ledsagede med Conferentsraad, Amtmand Fayes Erklæring og med anbefalende Attester. Med særdeles Hensyn til, at Havedyrkning paa den Kant af Landet endnu staaer meget tilbage, fandt Selskabet sig opfordret til at paaskjønne den af disse Mænd udviste Flid. Det tilkjendte derfor:

Huusmand Poul Christensen i Øsløs 25 Rbd. Sedler for et Haveanlæg paa 4 Skpr. L., hvori avles de bedste Kjøkkenurter, som gives i Egnen, foruden at Haven er forsynet med endeel Træer i god Væxt; attesteres af Consistorialraad, Pastor Meyer, samt Bønderne Anders Gregeren og Niels Sørnsen.

Christen Madsen Tygstrup i Tvolm, Ydbye Sogn, 20 Rbd. Sedler for den af ham anlagte Frugt- og Kjøkkenhave paa noget over 1 Tønde Land, og for den derved udførte Plantning af vilde Træer. Allerede tidligere har han herfor modtaget en liden Belønning af Selskabet. Hans fortsatte rosværdige Virksomhed i Havevæsen og Træopelskning er attestet af Overauditeur, Herredsfoged Fischer og Pastor Kaalund.

Huusmand Christen Jensen i Skyum 15 Rbd. Sedler for en liden Have, anlagt paa en tilforn øde og meget ujevn Fældledlod; efter Attest af Pastor Næsted samt Gaardmændene Peder Ruegaard og Anders Madsen.

1833.

Havedyrkning.

Huusmand Peder Thøgersen af Skousted i Hillerslev Sogn, . . . indhegnede paa en øde Hedebanke omtrent 10 Skpr. L., og hidførte paa en Hjulbør de til Hegnet fornødne Digetørv; begyndte derpaa at grave og rense, og siden at dyrke dette Stykke Jord som Kjøkkenhave, hvortil han vedbliver fornemmelig at anvende det. Han producerer nu deri til Salg en Mængde Gulerødder, Kaalrabi, Hvid- og Grønkaal, Rødløg m. v., og har i Affaldet fra Haven havt et rigeligt Hjælpefoder til sine 2 Køer. Han har opelsket 40 Stkr. Frugttræer, tildeels forædlede, og plantet 400 vilde Træer, der ere i lovende Grøde. For Biavlten viser han megen Omhu.

Rigtigheden heraf er bekræftet af Pastor Steenstrup, Gaardmændene Jens Overgaard og Christen Dahlgaard m. fl., hvorhos Amtet har anbefalet Manden. Da Foretagender som de af ham udførte høre iblandt de sjeldne i hans Egn, tilkjendtes ham det 5te Bæger.

Med Hæder nævnes:

Skolelærer og Kirksanger L. P. Søltoft i Ørding Skole paa Mors. . . Ved sin Bopæl har han anlagt og indhegnet en Have, indhegnet en Toft, beplantet begge med 300 til 400 forskellige Træer, og den første tillige med endeel Frugttræer og Frugtbuske. Ved at sommerstaldfodre sine

Køer, har han bragt det dertil, at han kan gjødske sin Lod to Gange i hvert Sædomløb. Han har ved disse siden Aaret 1828 udførte Foretagender, som i hans Egn ere iblandt de sjeldne, fremstillet et følgeværdigt Exempel.

1835.

Adskillig Landboflid.

Gaardfæster Niels Jensen i Hassing, under Tandrup Gods, ... har, efter de af Conferendsraad, Amtmand Faye, Provst Hertel og Pastor Djørup afgivne Vidnesbyrd, anlagt ved sin Udflyttergaard en skøn og hensigtsmæssig Have og Plantning paa et dertil indhegnet Stykke Jord af noget over $\frac{1}{2}$ Td. L. Størrelse. I dette Anlæg findes 60 af ham selv forædlede Frugttræer og en stor Deel vilde Træer i frodig Væxt. Især med Hensyn til, at et Foretagende som dette hører til Sieldenheder i denne skovløse Egn, tilkjendtes ham det 5te Bæger m. P. „For Havedyrkning og Træplantning“.

Gaardmand Christen Madsen Thygstrup..., hvis ualmindelige Bestræbelser for Havedyrkningens og Træplantnings Fremme Selskabet tidligere har understøttet, vedbliver ei blot at arbeide for denne Sag med Iver og Held, men har ogsaa udmærket sig som flittig og tænksom Jorddyrker, ved at anvende planmæssig Drift og Sommerstaldfodring, indfrede sin Lod med levende Hegn o. s. v.

Fra dette Aar hører desværre de rørende Beretninger om stræbsomme Havedyrkere op; men flere Gange senere, bl. a. i 1840 nævnes atter Christen Madsen i Tvolm med Hæder. Arkiverne maatte dog nok kunne bringes yderligere frem desangaaende, ogsaa til Belysning af de lokale Forhold i Amtet.

Skolevæsen og Havebrug.

Af flere af de foregaaende Afsnit vil det være fremgaaet, at foruden Præster ogsaa Skolelærere tog sig flittigt af Havedyrkningens Fremme, idet de dels anlagde Haver paa deres Lod, dels podede og formerede Træer for Almuen og derved direkte og indirekte fremmede Sagen. Dette grunder sig i de gamle Traditioner for Skolelærernes Forhold i Almindelighed og i de specielle Forhold, som 18-Tallet skabte ved Skoleloven af 1814 og endnu flere Bestemmelser.

Begyndelsen til dette gjordes ved Bestemmelserne i Kong Christian den Sjettes Forordning om Skoler paa Lan-

det, hvori det siges, at „Til hvert Skolehuus skal og legges en tilstrækkelig *Kaalhauge*, og hvor det er gjørligt en med Træe eller Gierde indhegnet Brønd“, ligesom det hed, at „Bønderne skal . . . første Gang forsvarligt indgrøfte og i Skov-Egnen indhegne *Kaalhaugen* . . .“. Denne Have var som en Del af Skolelærerens Løn, og Læreren var paa denne Maade pekuniært interesseret i at faa noget ud deraf, og ad denne Vej maatte han blive fortrolig med Havesyssel. Skolehaver fandtes da ogsaa indenfor vort Amt i et vist Antal.

Men for at gøre Skolelæreren delagtig i Arbejdet for videre Udbredelse af Landøkonomien, indførtes i det smaa Undervisning i Mark- og Havedyrkning, f. Eks. paa Seminariet i Skaarup (1794)³¹), Vestenborgske Seminarium paa Laaland (1801), for derefter at gøres til et „alvorligere“ Fag, der medførte Forpligtelser ogsaa i Tiden efter Demissionen. Herom hedder det da i Rescripter om Skolelærerseminarierne (f. Eks. Borris, Ranum m. fl.), at (§ 10) der skal undervises i:³¹)

Havedyrkning, saavel i de almindelige Kjøkken-Urter's Dyrkning, som fornemmelig Pile- og anden Træ-Plantning, Frugttræers Opelskning og Forædling; saa og Omgangsmåden med Humle, Hør, Krap og deslige. . . .

og videre hedder det i § 21:

Hos de Bønder, hvor Seminaristerne opholder sig, maae de anlægge de smaa Haver, til hvis Beplantning Præsten . . . . . leverer aarlig uden Betaling endeel Sættepiile og 12 a 16 Stykker Frugttræer; for dem, som hos deres Verter ei kunne finde Plads til Have-Jord, bør Præsten overlade et Stykke Jord til dette Brug.

Om Lærerens Forhold i denne Henseende efter Demission fra Seminariet byder § 24:

. . De bør ikke forsømme, saavidt Lejlighed tillader det, at lægge Vind paa Havedyrkning, og som de, der kjende Omgangsmåden, bør de efterkomme Befolkningen i Danske Lovs 3-13-18, som befaler aarligen at lægge i det mindste 5 Humlekuler, plante 3 Æble-, Pære- eller andre gode Træer, og desuden 10 Pile, hvilket kunde skee paa saadanne Steder, som de selv dertil med Vedkommendes Samtykke finde bequemest:

Attest om Fuldbyrdelsen heraf indsendes . . . hvert Aars 1ste Maj til Seminariet udi de første 6 Aar efter Seminaristernes Udgang.

I Besiddelse af Kundskab om Havedyrkning maatte Lærerne i særlig Grad være Formidlere af denne Kundskab over for Almuen, og sammen med de andre Foranstaltninger toges ogsaa denne, at Skolen skulde være Lærested for Havebrug ogsaa for Bønderbørnene. Da Skoleloven af 1814 blev til, indsattes der i denne et Stykke om Havedyrkningen, der kom til at lyde:

De Børn, som udmærke sig ved *Flid og sædelig Opførsel*, maae Skolelæreren *belønne og opmuntre*: 1mo ved . . . adskillige Lege, 2do ved at undervise dem, som have Lyst og Evne dertil, i at plante, pode og udføre andre deslige *Haugedyrknings Sysler* . . .

og sideordnet hermed indsattes Bestemmelsen om, at

Ved Skolebygningen skal, saavidt Omstændighederne tillader det, anskaffes en Haugeplads af $\frac{1}{2}$ til 1 Skp. L. Størrelse til Brug for Skolelæreren . . . Den maae, hvor Gaderne ikke ere udskiftede, tages af Gadejorden . . .

Ud fra disse Forordninger etc. forstaaes det, hvorfor Skolelærerne i særlig Grad havde Haver, hvorfor de virkede ivrigt i Havesagens Tjeneste og hvorledes de kunde det. De banede Vejen for en videre Havekultur, og uden dette Forarbejde havde det ikke være muligt at faa gennemført flere af den senere Tids Foranstaltninger, f. Eks. Indretning af Havekolonier for de Fattige i Byerne.

(Fortsættes i næste Aarbog)

Teksthenviisninger:

- 1) Se yderligere: Danmarks Havebrug og Gartneri indtil 1919, ved Bruun og Lange, Gads danske Magasin Juli-August 1926 m. fl. St.
- 2) Se: Dahlerup: Den danske Ordbog; Havekunst 1925.
- 3) Dueholm Diplomatarium.
- 4) C. B. V. Hansen: Træplantningens Historie i Thisted Amt siden Aaret 1800 (1911).
- 5) Se herom Forfatterens Artikel om Havebruget i Vendsyssel, Vendsyssels Aarbøger 1928.
- 6) Se nærmere om Klosterhaver: Gads danske Magasin.
- 7) J. Lind: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger 1919.

- 8) Fortegnelse over de udstedte Forordninger findes i Forfatterens Afhandling i Aarboeg for Præstø Amt 1926 samt Gartner-Tidende ^{5,19/7} 1927.
  - 9) Resens Atlas 1685, Kgl. Bibliotek. Grundridset gengivet i Dueholm Diplomatarium.
  - 10) Frits Rotbøll „Om Klingenberg og hans Have“ i Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter X S 413 (her gengivet efter C. B. V. Hansen).
  - 11) Aarboeg for Thisted Amt 1924 S 30.
  - 12) Sammesteds 1926 S 148.
  - 13) Sammesteds 1926 S 141.
  - 14) Pontoppidans Danske Atlas, 1767—69 (her gengivet efter C. B. V. H.)
  - 15) Aarboegen for Thisted Amt 1912 S 72.
  - 16) Sammesteds 1919 S 32-33, se ogsaa Forf.s Artikel i Saml. t. j. H. & Tcp. 4 R. V 5.
  - 17) Schous Registre.
  - 18) Se herom nærmere Forfatterens Afhandling i Aarbøger for Aarhus Stift 1926.
  - 19) Se nærmere herom Bruun og Lange: Danmarks Havebrug 1920.
  - 20) Fogtmann: Kongelige Rescripter etc.
  - 21) M. N. J. Wilse: Reise-lagttagelser i nogle af de nordiske Lande V. 1798.
  - 22) Historisk Aarboeg for Mors 1920 S 61.
  - 23) L. M. Wedel: Indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser. 1799—1804.
  - 24) Knud Aagaard: Physisk, oeconomisk og topografisk Beskrivelse over Thye. 1802.
  - 25) C. Villads Christensen: Nykøbing paa Mors 1299—1899.
  - 26) C. Schade: Beskrivelse over Øen Mors, 1811.
  - 27) Aarboeg for Thisted Amt 1920 S 182.
  - 28) Se Forfatterens Afhandling i Aarboeg for Præstø Amt 1926.
  - 29) Landhuusholdnings-Selskabs Skrifter og Efterretninger.
  - 30) Begtrup: Agerdyrkningens Historie.
  - 31) Fogtmann: Kongelige Rescripter, Resolutioner . . .
-

Til Medlemmerne af Historisk Samfund for Thy og Vester Han Herred.

---

1. Indsamling af Folkeminder.

Med Aarbog 1929 afsluttes 4 Bind af Historiske Aar-bøger, og der vil i denne findes Register og Indholdsfortegnelser til Aarbøgerne 1925—29.

Til Aarbogen 1930 er det Bestyrelsens Hensigt at søge at faa indsamlet blandt Foreningens Medlemmer Egnens gamle Folkeminder, som der endnu findes mange af, og Red. vil i den Anledning bede Medlemmerne optegne og indsende, hvad de muligt selv ved af saadanne, ligesom ogsaa optegne hvad gamle Folk ved. Selv om der er samlet en Del, saa kan der endnu gøres en rig Høst, og Red. vil være glad ved at modtage Optegnelser af enhver Art, saaledes Sagn, Viser, Oplysninger om Klædedragt, Skikke ved Højtider, Gilder, Arbejde i Hjem og paa Mark, om Kvaksalveri o. s. v., kort sagt Folkeminder af enhver Art. Det indkomne Stof vil blive ordnet og Bidragydernes Navne tilføjede. Bestyrelsens Medlemmer modtager med Tak mulige Bidrag, som ogsaa kan sendes til Viceinspektør Hald, Thisted, der ligeledes er villig til at hjælpe ved Optegnelsen. I Aarenes Løb er der Tid efter anden til Red. indløbet ikke faa Meddelelser af denne Art, hvilke ogsaa bliver medtagne. Medlemmerne bedes hjælpe til, at Aarbog 1930 kan indeholde en Række fyldige Optegnelser af saadanne gamle Minder; det bliver mere og mere betydningsfuldt at faa disse optegnede, eftersom Tiden gaar. Skulde der blive Stof til mere end en Aarbog, vil det resterende senere blive udgivet.

2. Topografisk Samling af Billeder.

I vore Dage, da der er en stedse voksende Interesse for de gamle Folkeminder, er der en Sag, som ikke er blevet tilstrækkeligt paaagtet og derfor delvist forsømt, og det er en topografisk Samling af Billeder, omfattende Egnens Landskaber, Fortidsminder, Byer, Huse, Gaarde og Kirker. Det er jo velkendt, hvorledes Egnen, ogsaa her i Thy og V. Han Herred, efterhaanden skifter Udseende, det gamle forsvinder og nyt kommer i Stedet, den gamle Landsbybebyggelse moderniseres, og hvilke Forandringer er der ikke foregaaet i Løbet af den sidste Snes Aar. Museet i Thisted har allerede indsamlet en Del Billeder, men vil ogsaa paa dette Omraade henvende sig til Historisk Samfunds Medlemmer og bede om værdifuld Hjælp til at faa en saadan Samling saa fuldstændig, som det nu er muligt. Derfor se efter, om De ikke har liggende gamle Prospektkort, Fotografier, Amatørfotografier og alle andre Arter af Billeder af Huse, Gaarde, Egne, som alt kan bidrage til Billedet af Thy i Fortid og Nutid. Allerede nu er mange af de første Prospektkort vanskelige at faa fat i, men selv det ubetydeligste Billede kan her have sin Betydning.

Regnskabsoversigt for 1927.

Historisk Samfund.

	Kr. ø.
Indtægt.	
1. Kassebeholdning fra forrige Aar	18 92
2. Medlemsbidrag	1395 00
3. Medlemmerne betalt udlagt Porto	85 56
4. Tilskud fra Staten til Aarbogen	300 00
5. Salg af Aarbøger	58 00

Ialt Indtægt ... 1857 48

Udgift.

1. Udgifter ved Aarbogen m. m.	1065 24
2. Bidrag til Museet for Thy og V. Hanherred.	500 00
3. Kundgørelser, Tryksager	58 62
4. Porto	105 21
5. Andre forskellige Udgifter.	81 15
6. Kassebeholdning ved Aarets Udgang	47 26

Ialt Udgift... 1857 48

Museet.

	Kr. ø.
Indtægt.	
1. Modtagne Bidrag:	
Statstilskud til Erhvervelser	487 50
Historisk Samfund	500 00
Thisted Amt	200 00
Thisted Købstad	300 00
Valdemarsfonden	50 00
Sparekassen for Thisted Amt	25 00
2. Indvunden Husleje	300 00
3. Midlertidigt Laan	174 53
4. Andre Indtægter	19 75

Ialt Indtægt... 2056 78

Udgift.

1. Anskaffelser til Museet m. m.	448 90
2. Udgifter vedrørende Bygningen	266 05
3. Lønninger	200 00
4. Renter	403 25
5. Afdrag	510 17
6. Inventar	89 75
7. Skatter, Afgifter, Assurance	129 11
8. Andre Udgifter	9 55

Ialt Udgift... 2056 78

